

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

**Ο Ρόλος των Social Media σήμερα ,προάγει ή υπονομεύει την
δημοκρατία ;**

Μελέτη περίπτωσης το Ελληνικό Δημοψήφισμα του 2015

ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καλαμάτα, Ιούνιος 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

**Ο Ρόλος των Social Media σήμερα προάγει ή υπονομεύει την
δημοκρατία ;**

Μελέτη περίπτωσης το ελληνικό δημοψήφισμα του 2015

ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Δημήτριος Σωτηρόπουλος, καθηγητής, αναπληρωτής Διευθυντής ΠΜΣ

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή αξιολόγησης την 09/06/2022

Α.Τριανταφυλλοπούλου..., καθηγήτρια, μέλος

Κ.Τσούντας....., καθηγητής, μέλος

Καλαμάτα, Ιούνιος 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΣΟΥ
UNIVERSITY of the PELOPONNESE

SCHOOL OF MANAGEMENT
DEPARTMENT OF BUSINESS AND ORGANIZATION ADMINISTRATION
POSTGRADUATE PROGRAM MPA- Msc:
PUBLIC ADMINISTRATION AND LOCAL GOVERNMENT

Social Media, enhances or undermines Democracy Today ?

Case study the Greek Referendum of 2015.

Georgia Polidorou

Kalamata ,June 2022

Ευχαριστίες

Αυτή η ερευνητική εργασία είναι το τέλος σε ένα ταξίδι που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2020 με την συμμετοχή μου στο Μεταπτυχιακό της Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Νιώθω πολύ ευλογημένη που ήρθα σε επαφή με αξιόλογους συνάδελφους και πήρα γνώσεις και εμπειρία από καταξιωμένους καθηγητές.

Θέλω να ευχαριστήσω ,τους γονείς μου για την συμπαράσταση τους και ιδιαίτερα την οικογένεια μου ,τις κόρες μου Άννα- Μαρία και Κωνσταντίνα και τον άντρα μου Στέφανο για την υποστήριξη τους και την πίστη τους στην προσπάθεια μου και να τους ζητήσω συγγνώμη για τον χρόνο που τους στέρησα

Εύχομαι η απόπειρα μου να γίνει φάρος στη ζωή των παιδιών μου για αέναη μαθητεία και γνώση .

Περίληψη

Αυτή η εργασία έχει σκοπό να προσφέρει μια διερευνητική ματιά στο νέο μιντιακό περιβάλλον που έχει δημιουργήσει ο ψηφιακός μετασχηματισμός και τις επιπτώσεις του στην ποιότητα της δημοκρατίας.

Τα νέα μέσα επικοινωνίας που επέβαλε η έλευση του 21^{ου} αιώνα έχουν αλλάξει τον τρόπο που οι άνθρωποι επικοινωνούν και μοιράζονται την πληροφορία. Οι ψηφιακές πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης όπως το Twitter και το Facebook, γνωστές ως social media, ερευνώνται σε αυτήν την εργασία μέσα από ποιοτική βιβλιογραφική ανασκόπηση στις γνώμες πολιτικών αναλυτών, στελεχών επικοινωνίας, ψυχολόγων και ανθρώπων της τεχνολογίας με σκοπό να αναδειχθούν οι επιπτώσεις τους στην πολιτική και την δημοκρατία. Με έναν αριθμό που ξεπερνά τα 4 δισεκατομμύρια χρήστες σήμερα, τα social media διαμορφώνουν την κοινή γνώμη δημιουργώντας μια νέα ψηφιακή δημόσια σφαίρα επηρεάζοντας την πολιτική έκφραση, την γνώση και την συμμετοχή των χρηστών;

Η εργασία αποτελείται από 6 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εισαγωγή στο θέμα και αναλύονται τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας, ο σκοπός και η αναγκαιότητα της έρευνας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι ορισμοί που συνθέτουν την επικοινωνία, η σημαντικότητα τους και η εξέλιξη τους, προσπαθώντας να συνδεθεί η έννοια της πληροφορίας, της δημοκρατίας και της τεχνολογίας στο νέο περιβάλλον. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται να αποσαφηνιστεί ο ρόλος των social media στην δημόσια σφαίρα, στην πολιτική έκφραση, συμμετοχή και γνώση. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται οι αρνητικές επιπτώσεις από την χρήση των social media με κυριότερες την παραπληροφόρηση και τα fake news, την προπαγάνδα, την ρητορική μίσους και την πόλωση. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η επίδραση του Twitter και του Facebook στο ελληνικό δημοψήφισμα του 2015 σε μια προσπάθεια να φανεί εάν οι χρήστες επηρέασαν τον κορυφαίο θεσμό της άμεσης δημοκρατίας. Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα προσπαθώντας να συνοψίσει το βασικό ερώτημα, εάν δηλαδή η τεχνολογία που παραδοσιακά υπήρξε όπλο στα χέρια των ισχυρών για την παραμονή τους στην εξουσία χρησιμοποιείται σήμερα με τρόπο διαφορετικό, προσφέροντας ευκαιρίες για αλλαγές στο δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης.

Λέξεις κλειδιά : κοινωνικά δίκτυα, πολιτική έκφραση, πολιτική συμμετοχή, δημόσια σφαίρα, δημοκρατία.

Abstract

This paper aims to provide an exploratory look at the new media environment created by the digital transformation and its implications for the quality of democracy.

The new media imposed by the advent of the 21st century have changed the way people communicate and share information. Digital social networking platforms such as Twitter and Facebook, known as social media, are researched in this paper through a qualitative literature review of the opinions of political analysts, communication executives, psychologists and technology people in order to highlight their impact on politics and democracy. With more than 4 billion users today, are social media shaping public opinion by creating a new digital public sphere influencing political expression, knowledge and user participation?

The work consists of 6 chapters. The first chapter introduces the topic and analyzes the research questions of the work, the purpose and necessity of the research. The second chapter clarifies the definitions that compose communication, their importance and evolution connect the concept of information, democracy and technology in the new environment. The third chapter attempts to clarify the role of social media in the public sphere, in political expression, participation and knowledge. The fourth chapter discusses the negative effects of the use of social media, mainly misinformation and fake news, propaganda, hate speech and polarization. The fifth chapter analyzes the impact of Twitter and Facebook in the Greek referendum of 2015 in an attempt to see if users influenced the leading institution of direct democracy. The paper concludes by attempting to summarize the key question, whether technology that has traditionally been a weapon in the hands of the powerful to stay in power is being used differently today, offering opportunities for change in the democratic model of government.

Keywords : social networks, political expression, political participation, public sphere, democracy.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	9
1.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας.....	10
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και δομή μελέτης.....	11
Κεφάλαιο 2: Πληροφορία, Δημοκρατία και Τεχνολογία	
2.1 Ορισμοί.....	12
2.2 Η δημόσια πληροφορία και τα δημόσια μέσα ενημέρωσης.....	16
2.3 Διαδικτυακή δημοκρατία: Ποιος θέτει τους κανόνες;.....	20
Κεφάλαιο 3: Social media: Ο ρόλος τους στην πολιτική έκφραση και την πολιτική συμμετοχή	
3.1 Social media& δημόσια σφαίρα.....	25
3.2 Η πολιτική ισχύς των social media.....	28
3.3 Social media και πολιτική έκφραση των χρηστών.....	30
3.4 Social media και πολιτική συμμετοχή των χρηστών.....	34
3.5 Social media και πολιτική γνώση.....	40
Κεφάλαιο 4: Αρνητικές επιδράσεις του ελεύθερου λόγου στα social media	
4.1 Ρητορική μίσους.....	44
4.2 Πόλωση.....	46
4.3 Προπαγάνδα.....	48
4.4 Fake news και παραπληροφόρηση.....	49
Κεφάλαιο 5: Η επίδραση των social media στα αποτελέσματα του ελληνικού δημοψηφίσματος το 2015	
5.1 Ιστορικό πλαίσιο.....	52
5.2 Ανάλυση λόγου Αλέξη Τσιπρα και Γιάννη Βαρουφάκη.....	54

5.2 .1 Twitter και δημοψήφισμα.....	56
5.2.2 Hashtags πριν το δημοψήφισμα.....	60
5.3 Facebook και δημοψήφισμα.....	61
5.3.1 Ομάδες	62.
5.3.2 Σχόλια σε ηλεκτρονικό τύπο.....	63
5.3.3 Fake news και παραπληροφόρηση κατά την περίοδο πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος.....	65
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα.....	68
Επίλογος.....	70

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η έλευση του 21^{ου} αιώνα έφερε αναμφίβολα αλλαγές στους τρόπους επικοινωνίας και μεταφοράς της πληροφορίας ,συμβάλλοντας και επηρεάζοντας την καθημερινή ζωή των ανθρώπων .Τα παραδοσιακά μοντέλα επικοινωνίας μετασχηματίστηκαν σε ψηφιακά μέσα επικοινωνίας και τα κοινωνικά δίκτυα όπως το Twitter και το Facebook εισήλθαν σε όλους σχεδόν τους τομείς της κοινωνικής ζωής ,όπως την πολιτική ,την οικονομία ,την εκπαίδευση ,την διακυβέρνηση. Στο νέο περιβάλλον που δημιουργείται ποιος είναι εκείνος που κομίζει την πληροφορία και την είδηση; Τα παραδοσιακά μέσα διέθεταν το φίλτρο του δημοσιογράφου ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στο κοινό και την πληροφορία. Σήμερα υπάρχει μια μεγάλη έρευνα γύρω από το νέο μιντιακό περιβάλλον ,για την σημασία του στην πολιτική ζωή ,την πολιτική συμμετοχή ,την διαμόρφωση των κοινωνικών κινημάτων στα οποία δίνει φωνή με τρόπο άμεσο, η νέα επικοινωνιακή πραγματικότητα των social media.

Γύρω από αυτές τις αλλαγές διαμορφώνονται θέσεις και απόψεις που είναι τόσο υπερ αλλά και κατά αυτής της εξέλιξης ,εκφράζοντας από την μια την αισιοδοξία τους για το πέρασμα στην ηλεκτρονική δημοκρατία και διακυβέρνηση αλλά από την άλλη και τις επιφυλάξεις τους για το πόσο τα ψηφιακά κοινωνικά δίκτυα μπορούν με τρόπο ασφαλή ,δίκαιο ,δημοκρατικό να προσφέρουν μέσα από την ελευθερία του λόγου που παρέχουν και ποιοτικά χαρακτηριστικά στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Τα κράτη ανα τον κόσμο συμερίζονται τις ανησυχίες και επαγρυπνούν για την προστασία και την ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών προσπαθώντας να πετύχουν μια ισορροπία ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ελευθερία της έκφρασης και στην περιφρούρηση των προσωπικών δεδομένων και της ασφαλούς ενημέρωσης ως θεμέλιο λίθο διαμόρφωσης της δημόσιας σφαίρας.

Αυτή η εργασία προσπαθεί να παρουσιάσει τις απόψεις και τα διλήμματα γύρω από τα ερωτήματα που ανακύπτουν και συνοψίζονται στα εξής:

Ποια είναι η σχέση των social media με την δημοκρατία; Βοηθούν πράγματι δημιουργώντας έναν χώρο ελεύθερης έκφρασης και συμμετοχής ή γίνονται το πεδίο ασυδοσίας και υπονόμησης της;

Πως και ποιοι συμμετέχουν στην νέα ψηφιακή δημόσια σφαίρα; Το δημοκρατικό έλλειμμα μπορεί να καλυφθεί με τα νέα μέσα επικοινωνίας;

Ποια είναι η πολιτική ισχύς των social media; Μπορούν να επιφέρουν αλλαγές στο μοντέλο διακυβέρνησης δίνοντας δύναμη στους πολίτες και την δυνατότητα να πλησιάσουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων;

1.1 Σκοπός και αναγκαιότητα της έρευνας.

Η εργασία αυτή προέκυψε από τις αλλαγές στον τρόπο της πολιτικής επικοινωνίας με την έλευση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως είναι το Twitter και το Facebook. Προεκλογικές εκστρατείες έχουν χρησιμοποιήσει τα δυο αυτά εργαλεία ως μέσο προσέλκυσης ψηφοφόρων και άμεσης επικοινωνίας με την κοινωνία, σε μια προσπάθεια να καλυφθεί το κενό που υπάρχει στον τομέα αυτό. Τα νέα μέσα επικοινωνίας έχουν ερευνηθεί από πλήθος ερευνητών σε όλο τον κόσμο και έχει γίνει αποδεκτό ότι δίνουν την δυνατότητα σε καταπιεσμένες φωνές να εκφράσουν, να συμμετέχουν και να διαδηλώσουν με την μορφή κινημάτων, υπέρ ή κατά πολιτικών που αναπτύσσονται από κυβερνήσεις παγκοσμίως.

Ενώ όμως η συμμετοχή νομιμοποιεί και δίνει αξία στην δημοκρατία, η παρούσα εργασία προσπαθεί να διερευνήσει πόσο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενισχύουν την ποιότητα της δημοκρατίας σε ένα περιβάλλον με αδιευκρίνιστα όρια και κανόνες για αυτούς που συμμετέχουν.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και δομή μελέτης

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να απαντήσει στην συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην πολιτική συμμετοχή τόσο των πολιτικών προσώπων όσο και των πολιτών, στην δημιουργία των πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων ως απόρροια αυτής της συμμετοχής κάνοντας αναφορά στα σημαντικότερα κινήματα που μορφώθηκαν από το 2011 και μετά σε ολόκληρο τον κόσμο, στην πολιτική έκφραση και την πολιτική ισχύ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Οι χρήστες μπορούν να αντιληφτούν πέρα από τα θετικά και τους κινδύνους που κρύβουν τα νέα μέσα για την διαμόρφωση της κοινής γνώμης; Τι πληροφορίες μπορούμε να αντλήσουμε από τον τρόπο επικοινωνίας μας στο νέο ψηφιακό περιβάλλον και πόσο γίνεται ορατή η πόλωση, η προπαγάνδα, η ρητορική μίσους και ψευδούς που μπορεί να διακινείται μέσα σε αυτό; Μπορούν τα νέα μέσα να γεφυρώσουν το έλλειμμα δημοκρατίας, να δώσουν στον πολίτη ουσιαστική φωνή και την ευκαιρία να βρεθεί κοντά στα κέντρα λήψης αποφάσεων με την συμμετοχή, την ψήφο του και τις προτάσεις του; Οι κυβερνήσεις πως συμβάλουν σε αυτό; Ενισχύεται η πολιτική συμμετοχή και γνώση των χρηστών;

Προκειμένου να απαντηθούν τα επιστημονικά ερωτήματα γύρω από τα social media έγινε βιβλιογραφική ανασκόπηση και αναλύθηκαν επιστημονικά άρθρα από τον ξένο κυρίως αλλά και τον ελληνικό τύπο. Αναλύθηκαν γνώμες συγγραφέων σχετικά με το φαινόμενο της επικοινωνίας και της εξέλιξης της αλλά και τον μετασχηματισμό των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στη διαχρονία. Ανασύρθηκαν κείμενα από το Google scholar και τις ψηφιακές βιβλιοθήκες του Scopus, Web of Science και της Unesco καθώς και από την Academia.edu και αναλύθηκε η περίπτωση του ελληνικού δημοψηφίσματος του 2015, όπως αντιμετωπίστηκε τόσο από τον τύπο αλλά και από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Για την μελέτη περίπτωσης πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα σε δευτερογενές υλικό του διαδικτύου, αρχειακό υλικό των κοινωνικών δικτύων και αναζήτηση δευτερογενούς υλικού στον ελληνικό τύπο.

Η εργασία δομήθηκε σε 5 κεφάλαια .

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εισαγωγή στο θέμα και αναλύονται τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας ,ο σκοπός και η αναγκαιότητα της έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι ορισμοί που συνθέτουν την επικοινωνία , η σημαντικότητα τους και η εξέλιξη τους ,προσπαθώντας να συνδεθεί η έννοια της πληροφορίας ,της δημοκρατίας και της τεχνολογίας στο νέο περιβάλλον.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται να αποσαφηνιστεί ο ρόλος των social media στην δημόσια σφαίρα ,στην πολιτική έκφραση ,συμμετοχή και γνώση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται οι αρνητικές επιπτώσεις από την χρήση των social media με κυριότερες την παραπληροφόρηση και τα fake news ,την προπαγάνδα ,την ρητορική μίσους και την πόλωση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η επίδραση του Twitter και του Facebook στο ελληνικό δημοψήφισμα του 2015 καθώς και τα σχόλια στον ηλεκτρονικό τύπο , σε μια προσπάθεια να φανεί εάν οι χρήστες επηρέασαν τον κορυφαίο θεσμό της άμεσης δημοκρατίας .Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα προσπαθώντας να συνοψίσει το βασικό ερώτημα ,εάν δηλαδή η τεχνολογία που παραδοσιακά υπήρξε όπλο στα χέρια των ισχυρών για την παραμονή τους στην εξουσία χρησιμοποιείται σήμερα με τρόπο διαφορετικό ,προσφέροντας ευκαιρίες για αλλαγές στο δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης.

Κεφάλαιο 2: Πληροφορία, Δημοκρατία και Τεχνολογία

2.1 Ορισμοί

Η Πληροφορία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της επικοινωνίας και ο ορισμός της έχει να κάνει με την ενστικτώδη ανάγκη του ανθρώπου να γεμίσει το κενό που δημιουργείται στο σύνολο της γνώσης του. Κατά την Brenda Dervin οι πληροφορίες είναι ένα ανθρώπινο πλεονέκτημα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να καλυτερεύσει τις συνθήκες ζωής του. (Herbert Menzel., 1966)¹ Η Πληροφορία συνδέεται με την γνώση και τον τρόπο που αυτή παρουσιάζεται αλλά και αποθηκεύεται ,μετατρέποντας τον παραδοσιακό έγχαρτο τρόπο σε σκληρό δίσκο και δεδομένα (data) σήμερα.

Η Κοινωνία από την άλλη είναι μια έννοια που περιγράφει την αρμονική συνύπαρξη ατόμων που μοιράζονται μέσα από οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο κανόνες ,νόμους ,δικαιώματα και υποχρεώσεις .Η σύνδεση της Κοινωνίας με την Πληροφορία είναι κρίκοι της ίδιας αλυσίδας και αφορούν την εξέλιξη .Η πληροφορία που μεταδίδεται σωστά, σπρώχνει την κοινωνία στην εξέλιξη .

Η πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα μετασημάτισε τον τρόπο που οι άνθρωποι επικοινωνούν μεταξύ τους και μοιράζονται την πληροφορία. Η ανακάλυψη του Παγκόσμιου Ιστού από τον Tim Berners-Lee γέννησε το 1989 το ιντερνέτ που οδήγησε στη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)² και την κοινωνία της πληροφορίας. Παράλληλα δημιούργησε και τις ρίζες του όρου κοινωνικά δίκτυα. Σύμφωνα με τον Berners-Lee η δημιουργία του παγκόσμιου ιστού είναι μια εφεύρεση περισσότερο κοινωνική παρά τεχνολογική ,δίνοντας έμφαση σε μια αλλαγή του τρόπου σκέψης μας για τις σχέσεις μας στον κόσμο. (Berners-Lee, T., 1999)

Πηγαίνοντας ένα βήμα πιο πέρα λοιπόν καμία τεχνολογική εξέλιξη δεν έχει βαρύτητα στην κοινωνική ζωή εάν δεν ληφθούν υπόψη οι οικονομικοί παράγοντες που προκαλούν τις εξελίξεις ,το περιεχόμενο που διαμορφώνεται και η συμπεριφορά των χρηστών μέσα στα κοινωνικά δίκτυα. Τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά είναι μάλλον ανεπαρκή από μόνα τους να ωθήσουν την εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας . (Fausto Colombo, 2015)

Η Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ) συναντάται για πρώτη φορά ως όρος στην Ιαπωνία (Ito,Y(1981), 2001) και αποτελεί απότοκο της μεταβιομηχανικής κοινωνίας η οποία περνά από την βιομηχανία της παραγωγής ,στην βιομηχανία των υπηρεσιών .Η ανάπτυξη που χαρακτήρισε τα τελευταία τριάντα χρόνια την τεχνολογία και η αλματώδης παραγωγή ηλεκτρονικών υπολογιστών και smart phone ,οδήγησε στην αφθονία της πληροφορίας, μειώνοντας παράλληλα το κόστος μετάδοσης .

¹ Herbert Menzel. Information need and uses. In: Carlos A. Cuarda ed. Annual Review of Information Science and Technology: volume 1. Interscience Publishers, 1966: p.4

² <https://www.sansimera.gr/biographies/2340>

Η ΚτΠ στον 21^ο αιώνα είναι εκείνη που διασφαλίζει ίση πρόσβαση για όλους στη γνώση μέσα από όλες τις νέες τεχνολογίες επικοινωνίας ,ιντερνετ ,μηχανές αναζήτησης ,πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, με σκοπό να παραχθεί οικονομικός ,κοινωνικός ,πολιτικός και πολιτιστικός πλούτος. Φυσικά η σύνδεση πληροφορίας και κοινωνίας ,μια διαδικασία που διαπερνά όλη την ανθρώπινη ύπαρξη δεν είναι ανακάλυψη αλλά αυτό που πρέπει να τονιστεί ,είναι η διασύνδεση της κοινωνίας μέσω ενός ιστού που δημιουργεί δίκτυα και ομάδες δικτύων οι οποίες δεν γνωρίζουν σύνορα .Τα αγαθά της ψηφιακής τεχνολογίας ,η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας εφ εξής ΤΠΕ , δημιουργούν μια παγκόσμια κοινότητα (social networking) που αλληλεπιδρά με γρήγορη ταχύτητα μετασχηματίζοντας τομείς όπως η οικονομία, η παιδεία ,η εργασία και η διακυβέρνηση.

Προϋπόθεση όμως αυτής της νέας πραγματικότητας ,είναι η ίση συμμετοχή όλων στις νέες τεχνολογίες και η δυνατότητα διασυνδεσιμότητας τους , ώστε να γίνουν αυτοί που θα μετουσιώσουν την κοινωνία της πληροφορίας. Δυστυχώς υπάρχει ακόμα δρόμος για αυτήν την ουτοπία ,μιας και το ψηφιακό κενό (digital divide) χωρίζει τον πληθυσμό σε ψηφιακά πλούσιους και φτωχούς , περιγράφοντας έτσι την προσπάθεια που θα πρέπει να καταβάλουν οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο ,ώστε όλοι να είναι ικανοί να συμμετέχουν στις νέες τεχνολογίες επικοινωνίας . (Rowena Cullen, 2001)

Η ανάγκη αυτή για ίση συμμετοχή ,παραπέμπει στον αγώνα του ατόμου για την κατοχύρωση δικαιωμάτων .Ξεκινώντας από το Σύνταγμα της Φιλαδέλφειας ,το πρώτο γραπτό σύνταγμα παγκοσμίως, μέχρι την Γαλλική Επανάσταση στην Ευρώπη το 1789 που γεννά τον νεωτερικό πολίτη με την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο σκοπός είναι ένας : η συμμετοχή του πολίτη στην κυρίαρχη εξουσία ως μέλος μιας κοινότητας που χαρακτηρίζεται από ισότητα . Η έννοια του πολίτη ,μπαίνει στο κάδρο της ιστορίας με την Αθηναϊκή Δημοκρατία η οποία έδωσε σε όλους ,άσχετα από τάξη και εισόδημα την δυνατότητα να οικοδομήσουν ελεύθερα την προσωπικότητα τους και να συνδεθούν με την δημοκρατία ως ενεργοί πολίτες δηλαδή αυτοί που μετέχουν της πόλεως.

Η λέξη *δημοκρατία* προέρχεται από το αρχαίο ουσιαστικό δήμος ,που σημαίνει λαός και εννοεί τους πολίτες που μπορούν και έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις πολιτικές διαδικασίες δηλαδή την συνέλευση ,ψηφίζοντας .Από την άλλη το ρήμα *κρατώ* σημαίνει εξουσιάζω ,κυβερνώ .Στην αρχαία Αθήνα ο ενάρετος πολίτης είχε άμεση συμμετοχή στην διακυβέρνηση και τις αποφάσεις ,ασκώντας έλεγχο στους κυβερνώντες .Το μοντέλο αυτό φυσικά πήρε δύο δρόμους .Ο ένας είναι εκείνος που στην σημερινή αντιπροσωπευτική του μορφή, οι πολίτες μέσω των εκλογών δίνουν την εξουσία σε αντιπροσώπους να λαμβάνουν τις αποφάσεις. Ο άλλος είναι εκείνος της μιναλιστικής δημοκρατίας όπου ο πολίτης βαδίζει μόνος μετά τις εκλογές ,αποκομμένος από την κυβέρνηση που διόρισε για να τον κυβερνήσει. Η κρίση του θεσμού και το λεγόμενο *δημοκρατικό έλλειμμα* κάνουν την εμφάνιση τους ,ως συνέπειες της αποχής των πολιτών στην λήψη των αποφάσεων και την εκλογική διαδικασία ,αναφύοντας έντονα την δυσπιστία στο πολιτικό σύστημα . Σήμερα απαντώνται τρεις βασικοί τύποι δημοκρατίας:

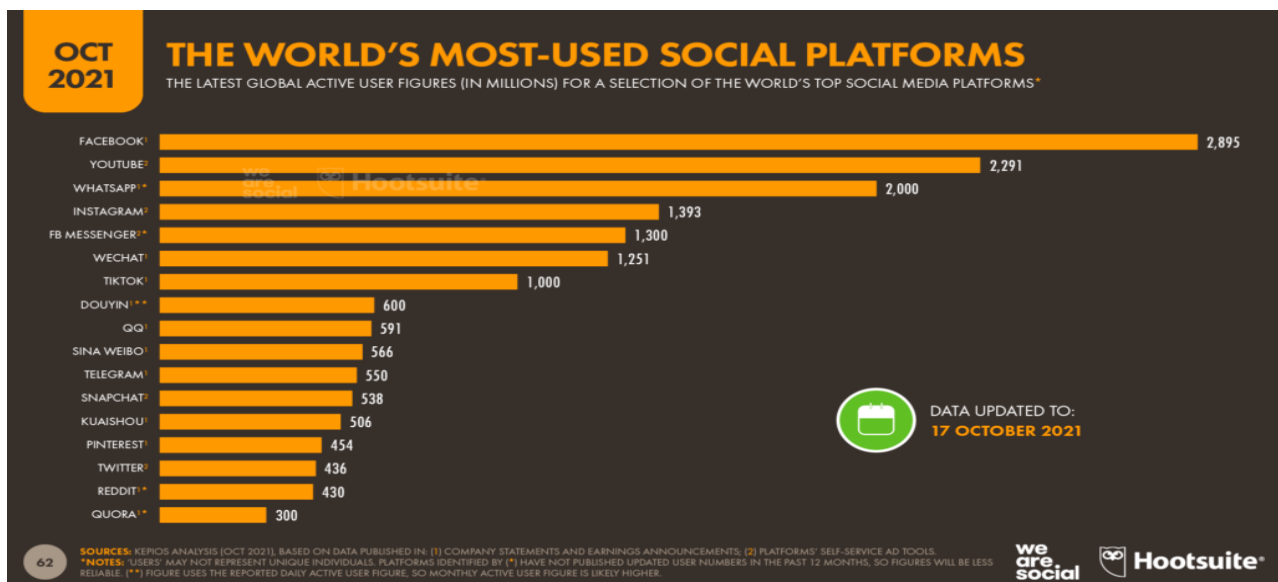
1. Η άμεση δημοκρατία : κατά την οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τον λαό χωρίς την μεσολάβηση αντιπροσώπων.(π.χ δημοψήφισμα)

2. Η αντιπροσωπευτική-κοινοβουλευτική δημοκρατία : στα πλαίσια της οποίας οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του λαού ,ασκούν την εξουσία.

3. Η συμμετοχική δημοκρατία : στην οποία το ζητούμενο είναι η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στην λήψη των αποφάσεων δίνοντας λύση στο δημοκρατικό έλλειμμα. (Held, M, 1987)

Η δημοκρατία είναι μια ιδέα που συνεχώς εξελίσσεται σε ένα περιβάλλον που συνεχώς μετασχηματίζεται και ως απόρροια της τεχνολογικής εξέλιξης και ένα είδος συμμετοχικής δημοκρατίας σήμερα γίνεται λόγος για ηλεκτρονική δημοκρατία ,τηλεδημοκρατία και κυβερνοδημοκρατία ,έννοιες που ενσωματώνουν την δυνατότητα των πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών που μπορεί να φέρει το διαδίκτυο. (Jonas Kaiser, Birte Fähnrich, Markus Rhomberg, and Peter Filzmaier, 2017)

Η ηλεκτρονική δημοκρατία έχει δημιουργήσει ένα εργαλείο άμεσης επαφής του πολιτικού κόσμου με τους πολίτες και αντιστρόφως, δίνοντας την δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης απόψεων για διάφορα θέματα ,πολλές φορές σε πραγματικό χρόνο. Τα κοινωνικά δίκτυα (social media) όπως το Facebook, Twitter, Youtube ,κ.α φιλοξενούν στις πλατφόρμες τους σήμερα πάνω από 4 δισεκατομμύρια χρήστες ,ειδικά μετά την τελευταία υγειονομική βόμβα της Covid-19 η οποία σταμάτησε τον πλανήτη και αύξησε τον αριθμό των χρηστών καλύπτοντας την ανάγκη για επικοινωνία. Το νούμερο από μόνο του αφήνει στην φαντασία αλλά και την λογική του καθενός, τις προοπτικές και την δύναμη επιρροής που κρύβουν τα νέα εργαλεία τεχνολογίας σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής .

Εικόνα 1.

<https://wearesocial.com/uk/blog/2021/10/social-media-users-pass-the-4-5-billion-mark/>

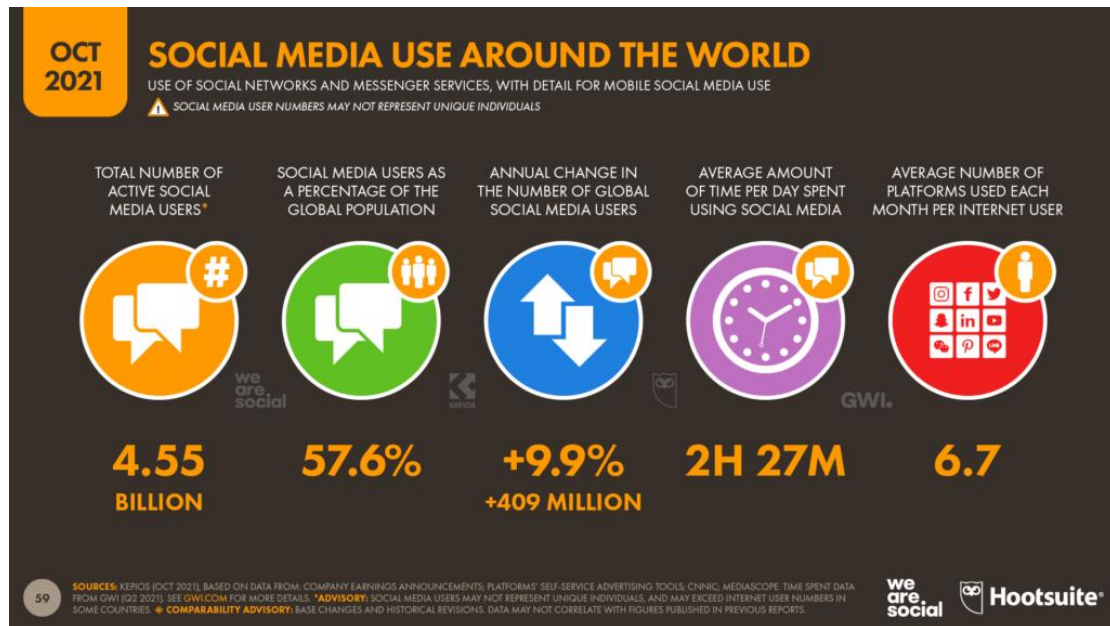
Η πλατφόρμα διαχείρισης των social media ,we are social σε συνεργασία με την Hootsuite δημοσιεύουν κάθε χρόνο μια έκθεση για την εξέλιξη των ψηφιακών μέσων αντλώντας στοιχεία από επίσημους οργανισμούς και φορείς όπως η UNICEF ,ΟΗΕ , το περιοδικό ITU που αποτελεί υπηρεσία των Ηνωμένων Εθνών για τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών –ΤΠΕ και έχει 193 κράτη μέλη ,900 εταιρείες πανεπιστήμια και περιφερειακούς οργανισμούς.

Γίνεται σαφές ότι κοινωνία και επικοινωνία, αλλά και το δίπολο επικοινωνία και πολιτική ήταν ανεκαθεν έννοιες αλληλένδετες με την επικοινωνία να έχει έναν ρόλο συγκολλητικού παράγοντα μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής. Περισσότερο από κάθε άλλο σήμερα, ο δεσμός αυτός έχει γίνει ακόμη πιο έντονος με τα social media καθώς οι νέες τεχνολογίες έχουν σημαντικά βελτιώσει τους τρόπους αλλά και το εύρος επικοινωνίας των χρηστών με άλλα άτομα.

Εικόνα 2. <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/10/social-media-users-pass-the-4-5-billion-mark/>

Από το παραπάνω γράφημα φαίνεται ότι από τα 7,89 δισεκατομμύρια που ανέρχεται ο πληθυσμός το 2021 τα 5,22 δισεκατομμύρια χρησιμοποιούν κινητό τηλέφωνο σήμερα ,δηλαδή ένα ποσοστό 67,1 %και μάλιστα τα Ηνωμένα Έθνη αναφέρουν ότι ο πληθυσμός αυτός αυξήθηκε κατά 80 εκατομμύρια από την αρχή του 2020. Οι άνθρωποι που κάνουν χρήση του διαδικτύου σε όλο τον κόσμο ανέρχονται σε 4,66 δις. αυξημένοι κατά 316 εκατομμύρια σε σχέση με την περασμένη χρονιά ανεβάζοντας την παγκόσμια διείσδυση του διαδικτύου στις ζωές των ανθρώπων στο 59,5%

Εικόνα 3. <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/10/social-media-users-pass-the-4-5-billion-mark/>

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τέλος φιλοξενούν χρήστες των 4,20 δισεκατομμυρίων ατόμων σε όλο τον κόσμο με αύξηση τους τελευταίους δώδεκα μήνες του 2021 ποσοστού 13% ,πράγμα που σημαίνει ότι οι συνολικοί χρήστες κοινωνικής δικτύωσης ισοδυναμούν με το 53% του συνολικού πληθυσμού του πλανήτη.

2.2 Η δημόσια πληροφορία και τα δημόσια μέσα ενημέρωσης.

Τα όχημα για να έρθει σε επαφή η εξουσία με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ). Ήδη από τον 17^ο αιώνα στην Ευρώπη το ζητούμενο είναι η ελευθερία του λόγου , η ισχυροποίηση της δημοκρατίας και παράλληλα η ενίσχυση της πολυφωνίας και του πλουραλισμού απόψεων. Ο πλουραλισμός των ιδεών με στόχο τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας εγκυμονεί τον κίνδυνο εκμετάλλευσης του δημόσιου χώρου ως ένα πεδίο χειραγώγησης των μαζών. Ο Τζέιμς Κάραν υποστηρίζει ότι η βιβλιογραφία γύρω από τα ΜΜΕ και την δημοκρατία θα πρέπει να επανεξεταστεί γιατί για δύο αιώνες έχει συσσωρευτεί πολύ υλικό από το οποίο πρέπει να απαλλαγούμε, δείχνοντας έτσι τις καταγιστικές αλλαγές που έφερε η επέλαση των ΤΠΕ. (Τζέιμς Κάραν, 2005)

Ο τύπος ήταν από τα πρώτα μέσα που απελευθερώθηκε από την κρατική επίβλεψη στην Βρετανία γύρω στον δέκατο έβδομο αιώνα .Την ανεξαρτητοποίηση του Τύπου αυτή ακολούθησε και η τηλεόραση γύρω στο 1955 με χαρακτηριστικό το BBC που αρνήθηκε μετά από παρέμβαση της κυβέρνησης να, θάψει την γνώμη του αρχηγού των Εργατικών για τον πόλεμο του Σουέζ. (Τζέιμς Κάραν, 2005)

Στην Ελλάδα η έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης πραγματοποιήθηκε την δεκαετία του 1980 προάγοντας τον δημόσιο διάλογο και προσφέροντας δημόσιο χαρακτήρα στην πολιτική. Η τέταρτη

εξουσία όπως συνηθίζει να αποκαλείται ο τύπος ,στόχο είχε να ασκεί κριτική στο Κοινοβούλιο ,δίνοντας ένα ακόμα όπλο ελέγχου στα χέρια του λαού πέρα από την πληροφόρηση του για γεγονότα που διαδραματίζονται σε όλη την υφήλιο .Δεν υπάρχει όμως καμιά αμφιβολία ότι η ανεξαρτησία του ,συνδέθηκε με το κομματικό σύστημα ,στερώντας το οξυγόνο για εκδημοκρατισμό, αντικατοπτρίζοντας την γεωπολιτική ιστορία της Ελλάδας. . (Stylianos Papathanassopoulos, Achilles Karadimitriou,Christos Kostopoulos, & Ioanna Archontaki, 2021)

Χωρίς να μπούμε σε λεπτομέρειες για σκάνδαλα που χαρακτήρισαν την ιδιοκτησία των media σε όλη την υφήλιο και τον αντίλογο που μπορεί να παρουσιαστεί ,γεγονός παρέμεινε ότι το κοινό ξεκίνησε να έχει την πληροφόρηση για τις δημόσιες υποθέσεις ,πράγμα που αναμφισβήτητα βοήθησε τον δημοκρατικό πολιτισμό .Ακολουθώντας το σκεπτικό του κοινωνιολόγου Luhmann σχετικά με τα MME ,φαίνεται ότι αποτελούν για τον άνθρωπο όχι μόνο πηγή ειδήσεων ,ψυχαγωγίας και διαφήμισης αλλά ένα ιδιαίτερο κοινωνικό σύστημα .Το κοινωνικό αυτό σύστημα στηρίζεται στην επικοινωνία και διαθέτει υποσυστήματα όπως η πολιτική ,η οικονομία ,η τέχνη και το δίκαιο για τα οποία γνωρίζουμε σήμερα πολλά πράγματα επειδή εμπιστευόμαστε τους θεσμούς και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας που μας παρέχουν την γνώση και όχι γιατί είμαστε αυτόπτες μάρτυρες όλων των γεγονότων που συμβαίνουν στον κόσμο και στη φύση. (Niklas Luhmann, 2003)

Σήμερα υπάρχει αναμφισβήτητα μια αλλαγή απέναντι στα παραδοσιακά MME που φέρνει η έλευση της τεχνολογίας αλλά και οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Τα MME ασχολούνται και φέρνουν στο προσκήνιο θέματα που άπτονται του κοινού ενδιαφέροντος ,προσπίζοντας το δημόσιο συμφέρον, παράγοντας και διανέμοντας περιεχόμενο που χαρακτηρίζεται από την ελευθερία της έκφρασης. (McQuail, D., 2005)

Η εξέλιξη τους που δεν είναι άλλη από τα κοινωνικά δίκτυα ,έχει προσθέσει κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά ,με κυριότερο ,την αμφίδρομη επικοινωνία και την εμπλοκή στην ιδιωτική επικοινωνία ,επηρεάζοντας και αυτά με την σειρά τους την κοινή γνώμη με τρόπο που δεν γνωρίζει γεωγραφικά σύνορα .Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν γίνει αναμφισβήτητα ένα δυνατό εργαλείο για την πολιτική επικοινωνία και την συμμετοχή ,δίνοντας βήμα στα κοινωνικά κινήματα και την συλλογική δράση να εκφραστεί. Τα στοιχεία της φιλελεύθερης δημοκρατίας που περιλαμβάνουν τον έλεγχο των κυβερνητικών αποφάσεων από εκλεγμένους αξιωματούχους, τις ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, τις πολιτικές ελευθερίες όπως η ελευθερία της έκφρασης και η πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης, η ελευθερία σχηματισμού ενώσεων που επιδιώκουν να επηρεάσουν την κυβέρνηση ανταγωνιζόμενοι στις εκλογές και με άλλα ειρηνικά μέσα , διακυβεύονται σήμερα. (Robert Alan Dahl, 1989)

Αν και στις δύο περιπτώσεις ,των παραδοσιακών και των ψηφιακών μέσων ενημέρωσης ,μιλάμε για διάυλους επικοινωνίας και μεταφορά της πληροφορίας ,εκείνο που έχει αλλάξει με την ψηφιοποίηση των μέσων ,είναι ότι έχει επιτευχθεί μια σύγκλιση (media convergence).Στην ουσία σχεδόν όλοι οι τομείς της κοινωνικής ζωής από την υγεία, την εργασία , την εκπαίδευση και την διακυβέρνηση μέχρι και τις

διαπροσωπικές σχέσεις λαμβάνουν χώρα μέσα σε ένα ψηφιακό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από διαδραστικότητα καθώς το κοινό παράγει και διανέμει περιεχόμενο χωρίς διαμεσολάβηση . (Meikle Graham & Young Sherman, 2012)

Τον κανόνα ακολουθεί και η χώρα μας με μια επιπλέον πρωτοτυπία ,τόσο η τηλεόραση όσο και το ραδιόφωνο θεωρήθηκαν και τα δύο *όπλα στα χέρια του κράτους* μιας και η απουσία μιας δυνατής κοινωνίας των πολιτών μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αδυνατούσε να γεμίσει το κενό μεταξύ κοινωνίας και κράτους. Ο Μεταξάς για παράδειγμα ,λογω των σπουδών του στη Γερμανία, γνώριζε καλά την δύναμη του ραδιοφώνου που χρησιμοποίησε για την προπαγάνδα του. (Ασημακόπουλος Κώστας, 2018)

Από τότε μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα η δημόσια τηλεόραση και ραδιοφωνία δεν έχει κάνει μακρύ δρόμο ,ακόμα και μετά την επανίδρυση της από την κυβέρνηση Σύριζα το 2015 ,παραμένει συνυφασμένη με την κρατική εξουσία ,σε μια παρερμηνεία του Συντάγματος του 1975 ,ότι δηλαδή η τηλεόραση και το ραδιόφωνο υπόκεινται στον άμεσο έλεγχο του κράτους .Σύμφωνα δε με τον Παπαθανασόπουλο το ελληνικό μιντιακό σύστημα φέρει κοινά χαρακτηριστικά με την Ιταλία ,την Ισπανία και την Πορτογαλία και διαφέρει από την υπόλοιπη Ευρώπη αλλά συνδέεται με εκείνο της Λατινικής Αμερικής . Οι χώρες αυτές όλη σχεδόν την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα πάλευαν ανάμεσα στην φιλελεύθερη δημοκρατία και τις αυταρχικές παραδόσεις. Εντάσσεται έτσι σε ένα πολωμένο μιντιακό μοντέλο ,το οποίο συνδέει την ενημέρωση με τα συμφέροντα και τα πολιτικά κόμματα, τονίζοντας ότι η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσιάζουν από τα υψηλότερο ποσοστά δημοσιογράφων που καταλήγουν μέλη του Κοινοβουλίου. (Daniel C.Hallin& Stylianos Papathanassopoulos, 2002)

Ο μέχρι πρότινος παραδοσιακός τρόπος μετάδοσης μιας είδησης μέσω των σύγχρονων μέσων ,τηλεόρασης ,ραδιοφώνου χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη μετάδοση της πληροφορίας σε όλους τους χρήστες ,στον ίδιο χρόνο ,όσο απομακρυσμένοι και αν είναι. Από την άλλη υπάρχουν και τα ασύγχρονα μέσα επικοινωνίας ,όπως για παράδειγμα ο τύπος ,όπου οι χρήστες ενημερώνονται σε διαφορετική χρονική στιγμή και στην κατηγορία αυτή έχει προστεθεί και το διαδίκτυο με το οποίο η πληροφορία ανασύρεται οποιαδήποτε στιγμή επιλέξει ο χρήστης.

Αξιοσημείωτη είναι η έρευνα του Mowlana που αφορά τη διεθνή ροή ειδήσεων και ρίχνει φως στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και του δημόσιου χώρου από τα MME.Η είδηση ,η οποία φαίνεται ότι ακολουθεί συγκεκριμένη πορεία ,κινείται από τα ισχυρά και μεγάλα κράτη προς τα αδύναμα ,δείχνοντας μια κατεύθυνση δύσης –ανατολής αλλά και μια επικράτηση των απόψεων των κρατών του βορρά προς τα κράτη του νότου ,παρουσιάζοντας για παράδειγμα ειδήσεις που σχηματίζουν μια εικόνα αστάθειας και αντιδημοκρατικότητας για τον Τρίτο Κόσμο. (Hamid Mowlana, Reprinted ,2005)

Σύμφωνα με τον ερευνητή , η χώρα που διαθέτει τεχνολογικό εξοπλισμό ,στούντιο ,συνδέσεις δορυφόρου ,κεραίες είναι και αυτή που καθορίζει την διανομή του περιεχομένου .Αναφέρει χαρακτηριστικά δε, ότι η ιδιοκτησία και η οικονομία είναι αυτή που καθορίζει και την επικοινωνία που

ρέει μεταξύ των διεθνών καναλιών .Με απλά λόγια ο κόσμος είναι χωρισμένος σε κεντρικές χώρες οι οποίες διαθέτουν συμμαχίες με χώρες δορυφόρους και περιφερειακές χώρες ,δημιουργώντας διαύλους για τις ειδήσεις που μεταφέρονται από τις πρώτες στις δεύτερες. (Mowlana,H., 1985)

Όλα τα παραπάνω έχουν μεγάλη σημασία στα νέα δεδομένα της ψηφιακής εποχής που διανύουμε αφού ενσωματώνονται σε αυτή, μέσα από την χρήση του διαδικτύου. Η ταχύτητα της πληροφορίας έχει αυξηθεί και η υπερπληροφόρηση φορτώνει τον δέκτη με όγκο που δεν μπορεί να διαχειριστεί ,να φιλτράρει και να επιλέξει νηφάλια μέσα από αυτόν ,την χρήσιμη και διασταυρωμένη πληροφορία. Μην ξεχνάμε ότι στόχος των ΜΜΕ και της φυσικής εξέλιξης τους ,που είναι τα κοινωνικά δίκτυα ,είναι να παρέχουν διασταυρωμένες και αντικειμενικές πληροφορίες και ειδήσεις. Μέσα στον κυκεώνα της πληροφορίας, σήμερα δημιουργείται η εντύπωση ότι αυτή μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να χειραγωγείται ή να δημιουργείται με τόσο επιλεκτικό τρόπο ώστε να μην μπαίνει στο στόχαστρο της κριτικής από μερίδα της κοινής γνώμης. Εν κατακλείδι, τα νέα μέσα επικοινωνίας ,εμπλέκονται στην κοινωνική ζωή όσο ποτέ άλλοτε καθώς διέπουν ένα ευρύ φάσμα των καθημερινών δραστηριοτήτων του κοινωνικού ατόμου. (Χαράλαμπος Τσέκερης,Νίκος Δεμερτζής, 2020)

Τα ΜΜΕ παίζουν σημαντικό ρόλο στην άσκηση της δημόσιας πολιτικής και δεν είναι λίγες οι φορές που επηρεάζουν τις αποφάσεις των κυβερνήσεων ,ασκώντας πίεση για διάφορα ζητήματα και αφήνοντας να διαφανεί μια σχέση εξάρτησης και συμφέροντος στο δίπολο κυβέρνηση –ΜΜΕ που κλονίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών. (Άντα Σαμαρά, 2021)

Μέσα στο κλίμα δημοκρατικού εκφυλισμού ,τα μέσα ενημέρωσης έχουν διττό ρόλο .Είναι τόσο θύματα όσο και όργανα αυτής της παρακμής μιας και έχουν αποικιστεί από πολιτικά κόμματα αλλά και εταιρείες μέσων ενημέρωσης που τα μετατρέπουν σε απλές επικοινωνιακές συσκευές μεγάλων πολιτικών παραγόντων και συμφερόντων. (Stylios Papathanassopoulos, 1997).

Αυτό οδήγησε σε μια στροφή των πολιτών προς το διαδίκτυο και τον ηλεκτρονικό τύπο και πολύ περισσότερο στα social media ως πηγή πληροφόρησης .Ενώ η τάση αυτή βρισκόταν σε άνοδο ,μετά τις εκλογές του 2016 στην Αμερική και την διάδοση πολλών ψευδών ειδήσεων μέσω των κοινωνικών δικτύων ,υπήρξε μια στροφή στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης στην Ευρώπη ,στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση . (Θάνος Σιτίστας (Επαχτίτης), 2017)

Εξαίρεση σε αυτή την τάση αποτελούν οι Έλληνες που θεωρούν το διαδίκτυο την πλέον αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης ,ανεξάρτητη από διαπλοκή και συμφέροντα που βάζουν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Σύμφωνα με έρευνα του Reuters σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση από το τέλος στο σύνολο 24 Ευρωπαϊκών χωρών, όσο αφορά την αξιοπιστία των ΜΜΕ. Η έλλειψη εμπιστοσύνης χαρακτηρίζει στην μετάδοση των ειδήσεων και σε αυτό έπαιξε ρόλο η χρηματοδότηση των καναλιών την περίοδο της πανδημίας ,αλλά και η πόλωση που επικρατεί στα ελληνικά μέσα ενημέρωσης. Έτσι η Ελλάδα αυτή τη στιγμή φαίνεται να έχει την υψηλότερη

χρήση στα κοινωνικά δίκτυα ως πηγή πληροφόρησης και ειδησεογραφίας, απορρίπτοντας τα τηλεοπτικά μέσα ως φερέφωνα των χρηματοδοτών τους. (Γιάννης Τσεκούρας, 2021)

Η σύγκλιση των μέσων έχει οδηγήσει τις κυβερνήσεις ανά τον κόσμο αλλά και στην Ευρωπαϊκή Ένωση να αναζητά τρόπους ρύθμισης της λειτουργίας τους χωρίς να προσβάλλεται ο σκληρός πυρήνας των ατομικών δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία της έκφρασης από την μια αλλά και η προστασία των προσωπικών δεδομένων από την άλλη. Θετικά της ψηφιακής πληροφόρησης υπάρχουν σίγουρα, αφού ξεπερνούν σύνορα αλλά και τη λογοκρισία αυταρχικών καθεστώτων που επιθυμούν να καταπιέσουν την κοινή γνώμη. Ο φόβος όμως για τον τραυματισμό της δημόσιας σφαίρας παραμένει ζωντανός. (Habermas, J, 2006)

2.3 Διαδικτυακή δημοκρατία: Ποιος θέτει τους κανόνες ;

Η ευρεία συμμετοχή είναι ένας από τους κύριους παράγοντες για την νομιμότητα της δημοκρατίας. Η ηλεκτρονική δημοκρατία δημιούργησε υψηλές προσδοκίες για καλύτερη διακυβέρνηση. Η μετάβαση στην ψηφιακή εποχή έδωσε την ευκαιρία στους πολίτες να εισέλθουν στον πολιτικό διάλογο και στην λήψη αποφάσεων, αναπτύσσοντας νέους χώρους συμμετοχής όπως είναι αυτοί των κοινωνικών δικτύων και γενικότερα του διαδικτύου. Η διαδικτυακή δημοκρατία φιλοξενεί στους κόλπους της την έννοια των ανοιχτών δεδομένων και της διαφάνειας ως αναπόσπαστο κομμάτι της και συνδετικό κρίκο με τους πολίτες. Μια σχέση που τα τελευταία χρόνια έχει βρεθεί σε ταραγμένα νερά.

Σήμερα η δημοκρατία περνάει κρίση σε μια εποχή που χαρακτηρίσε ως post democracy ο Colin Crouch ήδη από το 2000, θέλοντας να τονίσει τις αλλαγές που έχει υποστεί στην ποιότητα της η δημοκρατία λόγω της παγκοσμιοποίησης. (Collin Crouch, 2000) Έχει ανοίξει λοιπόν ένας διάλογος για την εξέλιξη της δημοκρατίας και πόσο κοντά είναι οι πολίτες στα κέντρα λήψης αποφάσεων με την συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία και τον δημόσιο διάλογο. Η ηλεκτρονική δημοκρατία από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα στην Ευρώπη χωρίς να γνωρίζουμε πολλά για τις επιδράσεις της στις δημοκρατίες της Ευρώπης, αποτελεί κομμάτι διερεύνησης για το πόσο μπορεί να γεμίσει τα κενά μεταξύ κεντρικής εξουσίας και πολιτών. (Caroline Hythornthwaite, May, 2011)

Η γενική ιδέα της ηλεκτρονικής δημοκρατίας μας δίνει μια μάλλον συντηρητική αντιμετώπιση της από τις κυβερνήσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ενώ έχουν επενδυθεί χρήματα στην μέριμνα για την πληροφόρηση του κοινού μέσω των ηλεκτρονικών υπηρεσιών (e services) δεν έχει δοθεί η ανάλογη βαρύτητα στον συμμετοχικό ρόλο των πολιτών μέσα από διαδραστικούς τρόπους επικοινωνίας. Η κατάσταση μάλιστα χαρακτηρίζει το σύνολο των εθνικών κυβερνήσεων της Ευρώπης οι οποίες φαίνονται διστακτικές απέναντι σε ψηφιακά εργαλεία όπως forum, blogs, social networking, για την επικοινωνία τους με τους πολίτες.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία ενσωματώνει όλες τις νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤπΕ) για την άσκηση πολιτικής και διακυβέρνησης, με σκοπό την συμμετοχή των πολιτών στην λήψη

αποφάσεων .Οι δυνατότητες που δόθηκαν από τις νέες τεχνολογίες στις κυβερνήσεις, να δικτυώσουν τις υπηρεσίες τους προς όφελος του πολίτη δεν είναι αρκετές. Γιατί ενώ υπηρεσίες και πληροφορίες έχουν έρθει πιο κοντά στους πολίτες , ο μακροπρόθεσμος στόχος είναι να δοθεί φωνή στους πολίτες ,να εκφράσουν απόψεις που θα φαίνεται ότι μετρούν όπως για παράδειγμα μέσα από ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και εκλογές. Ο δρόμος είναι ακόμα μακρύς αλλά είναι το στοίχημα του μέλλοντος για την εξέλιξη της ηλεκτρονικής δημοκρατίας που σίγουρα θα επιφέρει αλλαγές και στο μοντέλο διακυβέρνησης. (Θοδωρής Λαϊνάς, 2008)

Το δημοκρατικό έλλειμμα όπως αλλιώς ακούγεται ,χαρακτηρίζεται από την διάβρωση των ισχυρών μαζικών κομμάτων και την απορρύθμιση των οργανώσεων συλλογικού σκοπού. Ο μακρύς κατάλογος άλλων δεικτών περιλαμβάνει την αυξανόμενη ανισότητα, τον ταξικό ανταγωνισμό, την έλλειψη συλλογικής ταυτότητας και την ανικανότητα για συντονισμένη δράση μεταξύ των μη προνομιούχων. Η αδιαφάνεια που χαρακτηρίζει την χρηματοδότηση των πολιτικών εκστρατειών , η ισχυρή θέση των πολυεθνικών εταιρειών , ο πολλαπλασιασμός των λόμπυ ταυτόχρονα με τη διάβρωση των συλλογικών οργανώσεων των εργατικών τάξεων και των εργατικών συμφερόντων έχουν κερδίσει την ισορροπία δυνάμεων και τη μεταφορά των πολιτικών αποφάσεων σε ιδιωτικούς φορείς και ανώνυμες αγορές ενισχύοντας τα επιχειρηματικά συμφέροντα. Η διαμεσολάβηση και η χειραγώγηση της πολιτικής θέτει σε περαιτέρω κίνδυνο τη δημοκρατική πολιτική αλλά και τον ρόλο των μέσων ενημέρωσης στην επικοινωνία . (Eva Polonska ,Charlie Beckett, 2019)

Η ηλεκτρονική δημοκρατία ,η οποία προσπαθεί να ενσωματώσει τις νέες τεχνολογίες στην συμμετοχική διαδικασία ,παράγοντας ένα νέο μοντέλο κοινωνικής αποδοχής και παραγωγής δημοκρατικών και εκλογικών διαδικασιών είναι περίτρανη απόδειξη ,των θεσμών που εξελίσσονται ,της παγκοσμιοποίησης και της γέννησης της ψηφιακής εποχής .Η προσπάθεια στοχεύει στο να καλυτερεύσουν οι δημοκρατικές πρακτικές φέρνοντας το κοινό πιο κοντά στα κέντρα λήψης αποφάσεων από τα οποία είναι αποκομμένο την στιγμή μάλιστα που αναδύονται κυρίαρχα λόμπυ και πολιτικές ελίτ που τονίζουν την φτωχή ποιότητα συμμετοχής.

Η Ελλάδα έχει αυξήσει σύμφωνα με στοιχεία της παγκόσμιας τράπεζας τη χρήση του διαδικτύου στο 78,1% του πληθυσμού της σε μια προσπάθεια παρακολούθησης των ΤπΕ. (<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=IT.NET.USER.ZS&country=GRC>, 2020)

Όλα αυτά υποστηρίζονται όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε υπερεθνικό επίπεδο και απόδειξη τούτο:

<<Η δημοκρατία μπορεί να ευδοκιμήσει μόνο σε περιβάλλον στο οποίο προστατεύεται η ελευθερία της πληροφόρησης και η ελευθερία της έκφρασης, σύμφωνα με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, επιτρέποντας σε όλα τα άτομα να εκφράζουν τις απόψεις τους, ανεξάρτητα από το πόσο επικριτική είναι η στάση τους απέναντι στις κυβερνήσεις και τους κυβερνώντες. Η δημοκρατία δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη· πρέπει να καλλιεργείται ενεργά και να διαφυλάσσεται.>>

Με αυτά τα λόγια η Commission ανακοινώνει προς το Κοινοβούλιο ,το Συμβούλιο ,την Επιτροπή Περιφερειών ,την ΕΟΚΕ που αντιπροσωπεύει την κοινωνία των πολιτών ,τις ανησυχίες της και το σχέδιο δράσης της για την δημοκρατία.³Το σκεπτικό πίσω από τον νέο τρόπο του εκδημοκρατίζεσθε εάν μπορεί να επιτραπεί ο όρος ,είναι να τονιστούν τα τρωτά σημεία που θα πρέπει να ξεπεραστούν για την διατήρηση της δημοκρατίας .

Στις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως αναφέρεται ρητά στο άρθρο 2 της ΣΕΕ ,είναι η ελευθερία και η δημοκρατία που τόσο πολύ διαφαίνεται να απειλούνται από τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Η διάδοση ψευδών ειδήσεων, οι εκστρατείες παραπληροφόρησης, η ρητορική μίσους που διαδίδεται ταχύτατα μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ,βάλλουν τις ευρωπαϊκές και όχι μόνο δημοκρατίες. (Commission, 2020)

Μέσα από δημόσια διαβούλευση ,ήρθαν στο φως στοιχεία που αφορούν τις εκλογές του 2019 στην Ε.Ε και δείχνουν έντονη παρέμβαση από ρωσικές πηγές ,μέσα από παραπληροφόρηση. Μετά το σκάνδαλό Facebook /Cambridge Analytica το οποίο αφορούσε παρεμβάσεις στην εκλογική διαδικασία σε όλο σχεδόν τον κόσμο ,η Ε.Ε ένιωσε την ανάγκη να προστατέψει την εκλογική διαδικασία .Στις 8 Οκτωβρίου του 2018 , οι κύριες πλατφόρμες, όπως το Facebook, η Google, το Twitter, καθώς και εταιρείες λογισμικού και φορείς που εκπροσωπούν τον διαφημιστικό κλάδο, δεσμεύτηκαν οικειοθελώς να βελτιώσουν τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και την αξιοπιστία των υπηρεσιών τους υιοθετώντας έναν κώδικα δεοντολογίας αναφορικά με την παραπληροφόρηση .

Αυτό που θα πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι η παροχή ορθών ειδήσεων και πληροφοριών από όλα τα μέσα ενημέρωσης ,είναι θέμα που ανήκει στην δημόσια σφαίρα ακόμα και αν τα μέσα έχουν ιδιωτική κατοχή. (ERGA, 2018) Απαιτείται διαφάνεια στην κατοχή των μέσων ενημέρωσης ,για αυτό το λόγο και η Ευρωπαϊκή Ένωση ,έχει αναπτύξει διάφορα σχέδια με σκοπό την προστασία του πλουραλισμού των απόψεων και της ενημέρωσης αλλά κάτω από το πρίσμα ενός κανονιστικού πλαισίου.

Ο κανονισμός 679/2016 γνωστός ως GDPR (General Data Protection Regulation) αφορά την προστασία προσωπικών δεδομένων. Πολλοί από εμάς έχουμε χρησιμοποιήσει πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ανεβάζοντας προσωπικές πληροφορίες μέσα από φωτογραφίες ,βίντεο ή κάποιο σχολιασμό. Προκειμένου λοιπόν να καθοριστεί το πεδίο ευθύνης αυτού που διαχειρίζεται και επεξεργάζεται τα δεδομένα αυτά, χρειάστηκε να θεσπιστεί ένα πλαίσιο .Σύμφωνα με απόφαση του Δικαστηρίου της Ε.Ε ,υπεύθυνος της διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων μπορεί να θεωρηθεί και αυτός που διαχειρίζεται fanpage σε πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να γίνεται γνωστό στους χρήστες ότι οποιαδήποτε πληροφορία για την ιδιωτική τους ζωή αλλά και την προσωπική ζωή άλλων ,που εκτίθεται σε δημόσια προβολή ,εγκυμονεί κινδύνους. Ο ρόλος των παρόχων θα πρέπει να λειτουργεί συμβουλευτικά ,ώστε

³ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Σχετικά με το ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για τη δημοκρατία, Βρυξέλλες, 3.12.2020 COM(2020) 790 final

να μην παραβιάζονται δικαιώματα στην ιδιωτική ζωή ,ιδιαίτερα όταν οι χρήστες επιλέγουν να δημοσιοποιήσουν υλικό που αφορά την ζωή τρίτων ,χωρίς την συγκατάθεση τους. (Curia.<https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-06/cp180081e1.pdf>, 2018)

Συνεπώς, ο ρόλος του χρήστη γίνεται πλέον πιο ενεργός, αποκτώντας τη δυνατότητα να μη δέχεται παθητικά τις ρυθμίσεις που του «επέβαλε» μέχρι πρότινος η εκάστοτε εφαρμογή, αλλά να ελέγξει και αυτός την έκταση της επεξεργασίας των δεδομένων του. Για να είναι κάτι τέτοιο εφικτό, θα πρέπει κατ' αρχήν να διαβάσει πολύ προσεκτικά τις ερωτήσεις αλλά και τις πολιτικές της κάθε πλατφόρμας. Επίσης, προτού ο χρήστης παρέχει την συγκατάθεσή του, θα πρέπει να του έχουν δοθεί ορισμένες βασικές πληροφορίες, όπως:

- πληροφορίες σχετικά με τον πάροχο που θα επεξεργαστεί τα δεδομένα, μεταξύ άλλων τα στοιχεία επικοινωνίας του, καθώς και τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου προστασίας δεδομένων (ΥΠΔ), εάν υπάρχει.
 - ο λόγος για τον οποίο ο πάροχος θα χρησιμοποιήσει τα προσωπικά δεδομένα
 - το διάστημα για το οποίο πρόκειται να διατηρηθούν τα προσωπικά δεδομένα
 - τα στοιχεία κάθε άλλου παρόχου/φορέα που θα λάβει τα δεδομένα
 - πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματά του χρήστη για προστασία των δεδομένων του (πρόσβαση, διόρθωση, διαγραφή, καταγγελία, ανάκληση της συγκατάθεσης)

Να σημειωθεί ότι όλα αυτά τα στοιχεία πρέπει να παρέχονται με σαφή και κατανοητό τρόπο. (Κωνσταντίνα Μαρκομιχάλη - Δικηγόρος | Μιράντα Γκανέτσου - Δικηγόρος | Ζωή Συρμακέζη - Ασκ. Δικηγόρος, 2021)

Για να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ποιος θέτει τους κανόνες στην διαδικτυακή δημοκρατία θα πρέπει να εξετάσουμε την μεγάλη εικόνα η οποία περιλαμβάνει την μετάδοση της πληροφορίας και ποιοι την επηρεάζουν, τα παραδοσιακά ΜΜΕ , ο τύπος , το ραδιόφωνο , το βιβλίο, η τηλεόραση και τώρα πια ηλεκτρονικός τύπος και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ,πώς δομούνται και τι προκαλεί τις ανισότητες στην διάδοση της πληροφορίας και την επικοινωνία .Δεν θα πρέπει να παραμερίζεται αυτό που έχει αναφερθεί και νωρίτερα ότι η παγκοσμιοποίηση και μέσα από αυτή ,η ταχύτητα της πληροφορίας ,συνοδεύεται από φαινόμενα ανισορροπίας μεταξύ Βορρά- Νότου και Δύσης Ανατολής. (Τζεμς Καραν, 2005)

Όπως μας επιβεβαιώνει και ο Κωνσταντίνος Βρύζας ,τέσσερα είναι τα μεγάλα ειδησεογραφικά πρακτορεία που διακινούν την διεθνή πληροφορία. Το Associated Press και το United Press International αμερικανικών συμφερόντων, το Reuters το οποίο είναι βρετανικό και το γαλλικό Agence France Presse , τα οποία σχεδόν μονοπωλιακά συλλέγουν ,επεξεργάζονται και μεταδίδουν την διεθνή είδηση. Με δεδομένο ότι δεν έχουν όλες οι χώρες ισχυρά εθνικά πρακτορεία , εξοπλισμένα τεχνικά και επαγγελματικά ,αναγκάζονται να τροφοδοτούνται από διεθνή πρακτορεία όπως τα παραπάνω ,τα οποία πωλούν την είδηση και είναι στενά συνδεδεμένα με τις οικονομικές ελίτ των χωρών τους ,παρόλο που δεν υπόκεινται σε κρατικό έλεγχο.

Ο τύπος στις αναπτυσσόμενες χώρες ,παρόλο που έχει ένα κοινό που αγγίζει τα $\frac{3}{4}$ του παγκόσμιου πληθυσμού ,βρίσκεται μπροστά σε πολλά εμπόδια ,με κυριότερα τον αναλφαβητισμό ,το χαμηλό βιοτικό επίπεδο ,την τεχνική ανεπάρκεια των τηλεπικοινωνιών αλλά και του δημοσιογραφικού προσωπικού .Ο τύπος δεν διέρχεται κρίση μόνο στον τρίτο κόσμο αλλά και παγκοσμίως καθώς από το 1994 και μετά αποτυπώνεται μια πτώση στην κυκλοφορία των εφημερίδων τόσο στην Ε.Ε κατά 1,87%οσο και στην Αμερική 1.33%.Οσο και να φαίνεται παράξενο το γεγονός αυτό προκαλείται από την άνοδο στην τιμή του χαρτιού που συνδέεται με το καρτέλ χαρτιού που ανήκει στις Σκανδιναβικές χώρες και την Γερμανία οι οποίες είναι χώρες πλούσιες σε ξυλεία σε ποσοστό 72 % της παγκόσμιας παραγωγής . (Κωνσταντίνος Βρύζας, 2005)

Κεφάλαιο 3: Social media: Ο ρόλος τους στην πολιτική έκφραση και την πολιτική συμμετοχή.

3.1 Social media & δημόσια σφαίρα.

Ο Jürgen Habermas εισήγαγε τον όρο «δημόσια σφαίρα», ως ένα μέρος όπου οι πολίτες συγκεντρώνονται για να συζητήσουν πολιτικά θέματα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία. Η δημόσια σφαίρα, υποστήριξε ο Habermas, είναι μια θετική και απαραίτητη δύναμη για τη διατήρηση των κρατικών αξιωματούχων σε ευθυγράμμιση με το κοινό ενδιαφέρον. Η έννοια της Χαμπερσιανής διαβουλευτικής δημοκρατίας αναπτύσσεται από την ιδέα ότι η πολιτική υπάρχει για να βοηθήσει τα άτομα να οργανώσουν τη ζωή και τις κοινότητές τους. Στον πυρήνα της διαβουλευτικής δημοκρατικής θεωρίας βρίσκεται η ιδέα ότι οι πολίτες σχηματίζουν απόψεις και αναπτύσσουν πολιτικές ικανότητες μέσω της επικοινωνίας μεταξύ τους και ότι ο διάλογος και η συζήτηση είναι θεμελιώδεις για τη λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Οι διαβουλευτικές συζητήσεις αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της δημόσιας σφαίρας και βασίζονται σε ένα ενημερωμένο εκλογικό σώμα. Προκειμένου να γίνει αυτό, όλο και περισσότεροι πολίτες στρέφονται σε διαδικτυακές πηγές για αυτήν την πολιτική γνώση και σε διαδικτυακά φόρουμ για συζήτηση πολιτικών θεμάτων και επικαιρότητας. (Social Media and Democracy.Fostering Political Deliberation and Participation)

Η επαφή αυτή επιτρέπει τον σχηματισμό της κοινής γνώμης, την διατύπωση δηλαδή (κριτικής) άποψης για κοινά θέματα και εκφράστηκε κυρίως με την ανάδειξη της αστικής τάξης η οποία έφερε το αίτημα για διαφάνεια στα δημόσια πράγματα μέσα από δημόσια και ελεύθερη επικοινωνία. Ο καθηγητής επικοινωνίας Τζέιμς Καραν υποστηρίζει ότι τα MME δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως φύλακες του κοινού από την κατάχρηση εξουσίας. Η διαφήμιση που συνδέεται άμεσα με τα MME είναι και αυτή που στις περισσότερες περιπτώσεις επηρεάζει τα μέσα αφού είναι και ο κύριος χρηματοδότης τους. Αυτό το στοιχείο στην επικοινωνία κατά τον Habermas είναι και αυτό που αλλοιώνει τον δημόσιο χώρο. Ο μηχανισμός προπαγάνδας που ξεπηδά μέσα από την σχέση διαφήμισης –MME οδηγεί στην χειραγώγηση του κοινού, μεταμορφώνοντας τον κόσμο σε εμπόρευμα. (Κωνσταντίνος Βρύζας, 2005).

Το αρνητικό της μεταμόρφωσης των media είναι ότι η γνώμη της δημόσιας σφαίρας έχει μετατραπεί σε προϊόν πώλησης, όπως πολύ εύστοχα περιγράφει στο άρθρο του στη Lifo, ο Καθηγητής Πανεπιστημίου, Δημήτρης Σωτηρόπουλος για τα social media : << Τα δίκτυα αυτά δεν αποτελούν ακριβώς «δημόσιο χώρο» παρότι μοιάζουν με αυτόν έχοντας ασφαλώς δημόσιο χαρακτήρα. Καθώς όμως είναι δωρεάν για τους χρήστες τους, το προϊόν είναι αναγκαστικά αυτοί οι τελευταίοι (όπως και στην παραδοσιακή, μη συνδρομητική, τηλεόραση, όταν δεν πληρώνεις για ένα προϊόν, τότε είσαι προφανώς εσύ ο ίδιος το προϊόν), και άρα η διαφημιστική στόχευση είναι οργανωμένη πάνω σε προσωποποιημένα δεδομένα.>> (Δημήτρης Π.Σωτηρόπουλος, 2020)

Τα MME ακολούθησαν την ψηφιακή εποχή που ανέτειλε παραχωρώντας έναν ευρύ δημόσιο χώρο, στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης αναθεωρώντας παράλληλα τις απόψεις που υπήρχαν για την

δημόσια σφαίρα και την κοινή γνώμη. Η κοινότητα των πολιτικών και των επιστημόνων διχάστηκε σε αυτούς που βλέπουν θετικά αυτή την εξέλιξη για την ποιότητα της δημοκρατίας και στους σκεπτικιστές οι οποίοι βλέπουν με επιφύλαξη αυτή τη εξέλιξη. Η δημοκρατία ενέχει την ευθύνη, την διαβούλευση και την ανταπόκριση και η επικοινωνία παίζει σπουδαίο ρόλο ώστε να διευκολύνει ή να εμποδίσει αυτή την διαδικασία μιας και οι Zamith & Lewis αποφαίνονται ότι η επικοινωνία μέσω των εργαλείων του διαδικτύου, όπως η κοινωνική δικτύωση, δεν είναι ποιοτική και αναβαθμισμένη σήμερα. (Rodrigo Zamith & Seth c Lewis, 2014)

Σύμφωνα με τους ερευνητές υπάρχουν 6 εμπόδια για την ποιοτική επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Η ανωνυμία των επικοινωνιών .

Ο κατακερματισμός της σκέψης και της διαβούλευσης .(ο χρήστης επιλέγει για ποια θέματα λαμβάνει ενημέρωση και σε ποια συμμετέχει με τη γνώμη του)

Η επιλεκτική έκθεση των χρηστών .

Η ομογενοποίηση των απόψεων .

Το ψηφιακό χάσμα .

Η ασυδοσία μεταξύ των συμμετεχόντων.

Ο δημόσιος χώρος ή δημόσια σφαίρα μετεξελίχθηκε σε ψηφιακή δημόσια σφαίρα με ασαφή όρια και προεκτάσεις που αφορούν την ελευθερία του λόγου, την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και την συνεργασία μεταξύ των κρατών που μέσα στο παγκόσμιο ψηφιακό περιβάλλον διακατέχονται από καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης, στην μετάδοση των πληροφοριών. Σε ευρωπαϊκό λοιπόν επίπεδο μελετητές ερευνούν την επίδραση του διαδικτύου στον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής επικοινωνίας. Πως μπορούν να επικοινωνούν τα θέματα που θα δημιουργήσουν μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα;; Για να δημιουργηθεί ένας τέτοιος χώρος θα πρέπει σύμφωνα με τους Eder & Kantner όπως αναφέρει το άρθρο *An online European Public Sphere* τα ευρωπαϊκά ζητήματα να αντιμετωπίζονται ταυτόχρονα εθνικά μέσα ενημέρωσης και να επεκτείνονται πέρα από τα συμφέροντα κάποιων κρατών μελών. Μετά από εμπειρική μελέτη των Risse & Van de Steeg, ερευνήθηκε η αποτύπωση στον τύπο της ανόδου του ακροδεξιού Haider στην Αυστρία το 2000. Από 15 εφημερίδες σε 5 κράτη μέλη υπήρχαν 22 αναφορές από τις οποίες οι 6 ήταν κοινές όπως: <<η Ευρώπη ως ηθική κοινότητα>>, <<Ευρωπαϊκά νομικά πρότυπα>>. Αυτές οι κοινές συλλογικές αντιλήψεις είναι που προϋποθέτουν μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, η κοινή γλώσσα, οι κοινές ερμηνείες και έννοιες στις συζητήσεις ως δείκτης εξευρωπαϊσμού της πολιτικής επικοινωνίας και όχι απλά η προβολή των ευρωπαϊκών θεμάτων. (Workshop organized by the Network of Excellence CONNEX)

Τέλος τα κοινωνικά δίκτυα και η ανάπτυξη του διαδικτύου ευνόησαν την δημιουργία καναλιών επικοινωνίας μεταξύ των πολιτικών προσώπων και του κοινού. Όμως καμιά έρευνα ακόμα δεν προσφέρει αποτελέσματα για την επικοινωνία στο διαδίκτυο που αφορά τα θέματα της Ευρώπης. Οι πολιτικοί θεσμοί και οι διαδικασίες της Ευρώπης πρέπει να προβάλλονται και οι μελετητές να παρατηρούν όχι μόνο τι κοινοποιείται αλλά το πώς και το γιατί. (Renée van Os & Nicholas W. Jankowski, 2005)

Τα νέα μέσα ενημέρωσης

Ο αντίκτυπος των νέων πλατφορμών δικτύωσης όπως το Twitter, το Facebook ,το YouTube, παραμένει ένα πεδίο αντιπαράθεσης και έρευνας για το πόσο επηρεάζουν την πολιτική ζωή ,την πολιτική συμμετοχή και παρακίνηση .

Η δημιουργία ενός προφίλ, μιας περιγραφής του εαυτού τους , απαιτεί από τους χρήστες να παρέχουν προσωπικά στοιχεία .Μέσα από εργαλεία που διαθέτει η πλατφόρμα της αρεσκείας τους μπορούν να δημοσιεύουν το δικό τους υλικό ,όπως μια καταχώρηση ημερολογίου, ένα βίντεο ,συνδέσμους προς άλλους δικτυακούς τόπους αλλά και κείμενα και γνώμες. Οι επαφές ,δηλαδή ο κατάλογος των χρηστών, καθιστούν δυνατή την κοινωνική δικτύωση .Ο συγχρονισμός των επαφών του τηλεφώνου του χρήστη ,δίνει την δυνατότητα στην πλατφόρμα να αυξήσει τον αριθμό των συμμετεχόντων.

Οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης (social networking services) είναι διαδικτυακές πλατφόρμες επικοινωνίας που επιτρέπουν στους χρήστες τους να προσχωρούν σε δίκτυα χρηστών με παρόμοιες ιδέες και οι οποίες κερδίζουν συνεχώς έδαφος, επιδρώντας σημαντικά στις ζωές μας. Παραδείγματα τέτοιων υπηρεσιών που θα εξεταστούν σε αυτή την εργασία είναι το Facebook & το Twitter .

Το Facebook

Το Facebook αποτελεί από το 2004 μια διαδικτυακή πλατφόρμα που λειτουργεί επί τη βάσει της μαζικής επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων των χρηστών του. Η πλατφόρμα συλλέγει πληροφορίες από την δραστηριότητα του χρήστη (αναρτήσεις, σχόλια ,προσωπικά μηνύματα, tag σε άλλη ανάρτηση ή φωτογραφία,like σε άλλες σελίδες που ο χρήστης ακολουθεί) και δημιουργεί βάσει ενός αλγορίθμου ένα περιβάλλον ενδιαφέροντος προσαρμοσμένο στο προφίλ του χρηστή. Έτσι η πλατφόρμα προτείνει φίλους ή group που φέρουν τα ίδια χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα με αυτά του χρήστη. Δημιουργούνται κατά κάποιο τρόπο τα λεγόμενα δωμάτια της ηχους ,όπου οι χρήστες μοιράζονται απόψεις που είναι κοινές (Matteo Cinelli,Alessandro Galeazzi, 2021) .

To Twitter

Σε ότι αφορά το Twitter τα πράγματα είναι πιο ασαφή στην συλλογή δεδομένων καθώς το περιεχόμενο έχει περιορισμό λέξεων και η επικοινωνία μπορούμε να πούμε ότι δεν ακολουθεί μια ενιαία ροή καθώς οι χρήστες έχουν την δυνατότητα να ακλουθούν και να μην ακολουθούνται ,γεγονός που κόβει την ροή των πληροφοριών . Το Twitter είναι ένας δωρεάν ιστότοπος κοινωνικής δικτύωσης, που δημιουργήθηκε από τον Jack Dorsey το 2006, ο οποίος επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργήσουν έναν λογαριασμό χρησιμοποιώντας ένα "handle" ή μοναδικό όνομα χρήστη.

Το Twitter προτείνει στους κατόχους λογαριασμών να «συνδεθούν με ανθρώπους, να εκφραστούν και να ανακαλύψουν τι συμβαίνει» (Benn Corbet,Allan Edwards, 2017) .

Η υπηρεσία micro-blogging επιτρέπει στους κατόχους λογαριασμού να δημοσιεύουν και να διαβάζουν μικρά μηνύματα 140 χαρακτήρων ή λιγότερο και να μοιράζονται φωτογραφίες, βίντεο κλιπ έξι δευτερολέπτων μέσω Vine.

3.2 Η πολιτική ισχύς των social media

Η διαδεδομένη χρήση των social media τα τελευταία χρόνια έχει αδιαμφισβήτητα ενδυναμώσει την επικοινωνία από την μια μεριά αλλά έχει δημιουργήσει και ένα παιχνίδι νέων κανόνων για την πολιτική συζήτηση και συμμετοχή. Παρατηρείται λοιπόν ότι οι πολιτικοί υποψήφιοι έχουν εντάξει στην επικοινωνιακή τους ατζέντα τα social media ως ένα εργαλείο πολιτικού marketing για να αυξήσουν τις πιθανότητες εκλογής τους επηρεάζοντας την συμπεριφορά των δυνητικών ψηφοφόρων τους .

Αυτό που συνδέει τα social media με την δημοκρατία περιστρέφεται γύρω από όρους όπως προεδρικές –εθνικές εκλογές ,συμμετοχή ,πολιτική συμπεριφορά και κινείται προς δύο κατευθύνσεις τόσο ασκώντας επιρροή από κάτω προς τα πάνω λαός –κυβέρνηση –πολιτικά πρόσωπα που μεταμορφώνεται σε διαμαρτυρία και κοινωνική κινητοποίηση αλλά και το αντίθετο. Το παράδειγμα που επιβεβαιώνει αυτόν τον ισχυρισμό και είναι ένα από τα πολλά που έχουν μελετηθεί ,αναφέρεται στις εκλογές του 2009 στην Μολδαβία. Το κουμμουνιστικό κόμμα έχασε τις εκλογές μετά από διαμαρτυρία και κατακραυγή μέσω μηνυμάτων στο Facebook και το Twitter που υποστήριζαν ότι κερδίζει το 50% των ψήφων σε μια εκλογή προφανώς δόλια. (ΤΟ ΒΗΜΑ, 07/04/2009)

Όπως αποδεικνύεται επίσης από έρευνα της HOOTSUITE ,2020 η Λατινική Αμερική είναι μια χώρα που τα τελευταία χρόνια έχει αυξήσει τους χρήστες των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης σε τέτοιο ποσοστό που αγγίζει το 67% του πληθυσμού της .Αυτή η αύξηση βρέθηκε στο στόχαστρο των δημοσιογράφων ,των αναλυτών αλλά και των policy makers ειδικά μετά το σκάνδαλο της Cambridge Analytica ,αποδοκιμάζοντας με τον τρόπο τους την δύναμη που μπορεί να αποκτήσει μια πλατφόρμα

κοινωνικής δικτύωσης ,όπως είναι το Facebook απέναντι στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης και τους κινδύνους που μπορεί να διατρέχει η δημοκρατία ,όταν τα αποτελέσματα των εκλογών μπορεί να επηρεαστούν από την προπαγάνδα αυτών των μέσων. (MitchelsteinE,Matassi M,Roczkowski P, 2020)

Το ιστορικό της Cambridge Analytica με λίγα λόγια αφορούσε την συλλογή προσωπικών στοιχείων των χρηστών γνωστά ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χωρίς την συγκατάθεση τους τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για στοχευμένη πολιτική διαφήμιση ,κατάρτιση ψυχολογικών προφίλ και τεχνικές μικροστόχευσης. Αποτέλεσμα ήταν να εκμεταλλευτεί η πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης Facebook το νομικό κενό που υπήρχε για την συλλογή δεδομένων αλλά και την έλλειψη διασφαλίσεων , με σκοπό την χειραγώγηση της εκλογικής συμπεριφοράς και την παραπλάνηση μειώνοντας σε ορισμένες περιπτώσεις τα ποσοστά συμμετοχής στις εκλογές.

Στην Αμερική ο νόμος που αφορά τις επικοινωνίες υποστηρίζει την ουδετερότητα των επιχειρήσεων των social media στην δημοσιοποίηση περιεχομένου από τους χρήστες. Το γεγονός όμως που ανέτρεψε αυτόν τον ισχυρισμό ,αποδεικνύοντας μάλλον το αντίθετο ,ήταν η αποφασιστική συμμετοχή τους στο πάγωμα των λογαριασμών του πρώην Αμερικανού Προέδρου ,Ντόναλντ Τραμπ, στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. (Μανωλης Ανδριωτάκης , 19/01/2021)

Στην περίπτωση του Ντοναλντ Τραμπ ,πρώην Προέδρου των Η.Π.Α ,αποδεικνύεται πως η χρήση του twitter ,βοήθησε τον λαϊκισμό ,τις διχαστικές ρητορικές και την βλάβη τελικά του κοινωνικό-πολιτικού συστήματος .Οι καθηγητές Brian L. Ott & Greg Dickinson σε δημοσίευμα τους μετά από 20 χρόνια συνεχούς μελέτης της εξέλιξης του επικοινωνιακού φαινομένου, περιγράφουν το twitter ως μια πλατφόρμα με τρία βασικά χαρακτηριστικά :απλότητα ,αυθορητισμός και ασυδοσία. Παραδέχονται δε ότι ο Ντοναλντ Τραμπ χρησιμοποίησε και τα τρία αυτά στοιχεία προκειμένου να χειραγωγήσει την κοινή γνώμη, παραμένοντας σε όλη την διάρκεια της θητείας του σταθερός στην διάχυτη αίσθηση φυλετικού θυμού . (Brian L. Ott, Greg Dickinson, 2019) Η λευκή οργή του δίχασε την κοινωνία και αποτέλεσε σοβαρή απειλή για τους δημοκρατικούς θεσμούς στην Αμερική, με αποκορύφωμα την εισβολή στο Καπιτώλιο στις 6 Ιανουαρίου 2021 η οποία και ανεκόπη με τον αποκλεισμό του από τις μεγαλύτερες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης .Είναι ένα πεδίο όπου ο καθένας μπορεί να γίνει αφοριστικός και κακεντρεχής, χωρίς στην ουσία να προσφέρει στον δημόσιο διάλογο .Το μίσος άλλωστε του Τραμπ για τα ΜΜΕ ,τα οποία αποκαλούσε εχθρό του λαού ,ήταν μια πραγματικότητα που συνόδευσε όλα τα χρόνια της θητείας του Αμερικανού Προέδρου ,δίνοντας τροφή στους οπαδούς του , ομάδες νεοναζί και λευκών εθνικιστών ,να αγγίζουν υψηλότερα επίπεδα μισαλλοδοξίας όταν κατηγορούσε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης , τους πολιτικούς του αντιπάλους για παράνομη εισαγωγή λαθρομεταναστών στις ΗΠΑ.

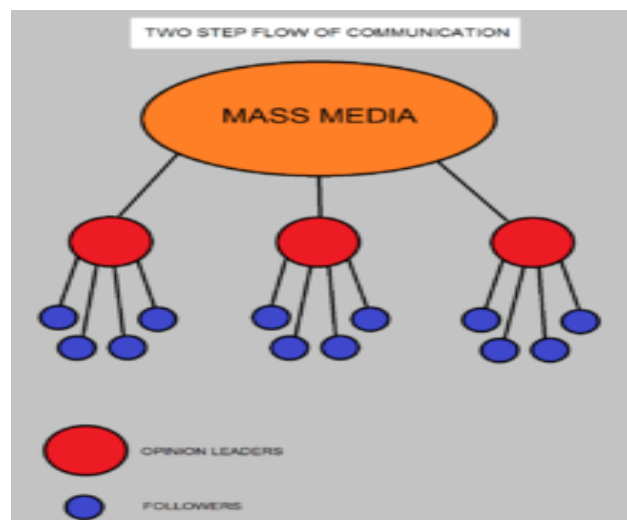
Η ενέργεια αυτή έφερε στο προσκήνιο μια συζήτηση γύρω από τον έλεγχο που οι εταιρείες αυτές ,ασκούν στο περιεχόμενο που διακινείται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης .Κάποιοι μίλησαν για τους νέους gatekeepers του λόγου ,καυτηριάζοντας την λογοκρισία που ασκείται μέσω του έλεγχου περιεχομένου αλλά και την ανάγκη τελικά να ρυθμιστούν οι πλατφόρμες αυτές . (Μανωλης Ανδριωτάκης , 2021)

Το βέβαιο είναι τούτο: η συζήτηση γύρω από την ισχύ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην διακυβέρνηση και την μετάδοση πληροφοριών ,άνοιξε. Η λεπτή γραμμή που χωρίζει την παραπληροφόρηση, που ενέχει δόλο, από την εσφαλμένη πληροφόρηση ,που δημιουργείται ακούσια ,είναι ένα γεγονός που έχει θορυβήσει τον κόσμο και στην δική μας γειτονιά την Ευρωπαϊκή Ένωση .Η βελτίωση της ψηφιακής δημόσιας σφαίρας ως προς την διαφάνεια είναι προτεραιότητα για τις πολιτικές που αναπτύσσει η Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019)

3.3 Social media και πολιτική έκφραση των χρηστών

Η πολιτική και η δημοκρατία είναι δύο πρακτικές που παραμένουν σε μεγάλο βαθμό λεκτικές και γραπτές με την έννοια ότι στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στον καλό χειρισμό του λόγου ,στις διοικητικές ικανότητες και στην τέχνη της διαπραγμάτευσης. Οι πολιτικές συζητήσεις στα μέσα ενημέρωσης ,αναπτύσσονται από συγκεκριμένες ομάδες ατόμων που συνήθως αφορούν τρεις κατηγορίες ατόμων .Τις πολιτικές ελίτ ,τους δημοσιογράφους και τους ειδικούς σχολιαστές . Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης επηρεάζεται από αυτές τις ομάδες ατόμων που πέρα από τα συμβατικά μέσα ενημέρωσης -τηλεόραση και ραδιόφωνο -φαίνεται ότι επεκτείνουν την επιρροή τους και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. (Silvia Marcos-García,Laura Alonso-Muñoz,Amparo López-Meri, 2020)

Σύμφωνα με την θεωρία των δυο βημάτων στην επικοινωνία (two step flow theory) που αναφέρεται στο άρθρο των Silvia Marcos-García et al ,που αναπτύχθηκε από τον Πωλ Λαζαρσφερντ στο βιβλίο The people's choice, οι απόψεις που διαμορφώνουν οι περισσότεροι άνθρωποι επηρεάζονται από τους λεγόμενους opinion leaders οι οποίοι μεταδίδουν τις ιδέες που ρέουν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ,μεταδίδοντας παράλληλα και την δική τους ερμηνεία πέρα από τα πραγματικά γεγονότα.

Υπάρχει όπως φαίνεται και στο σχήμα μια μεσολάβηση ή ακόμα καλύτερα ένα είδος φίλτρου ανάμεσα στην είδηση και στο κοινό .Οι τρεις βασικοί τύποι που επηρεάζουν την κοινή γνώμη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- Η πολιτική ελίτ – σε αυτή την κατηγορία ανήκουν πολιτικοί και μέσα ενημέρωσης – δημοσιογράφοι με μεγάλο αριθμό διασυνδέσεων .
- Πολιτικοί σχολιαστές –σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα άτομα με ποιοτικό περιεχόμενο και μεγάλη διάδραση με το κοινό.
- Απλοί πολίτες που διαθέτουν μια συγκεκριμένη θέση και επιρροή στην τοπική κοινωνία τους.

Πέρα από αυτούς όμως ,ακτιβιστές , bloggers και η επιστημική κοινότητα μπορεί να θεωρηθεί ,ότι επηρεάζουν την κοινή γνώμη μέσα από το ψηφιακό περιβάλλον. Καταφαίνεται ότι η κοινή γνώμη διαμορφώνεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο και άρα και η πολιτική έκφραση των χρηστών είναι ανάλογη στα μηνύματα τα οποία δέχονται ως ερέθισμα.

Καθώς τα νέα μέσα επικοινωνίας με την δύναμη τους ,παρέχουν ευκαιρίες για την πολιτική έκφραση και την πολιτική συμμετοχή παράλληλα ενέχουν και κινδύνους που αφορούν την παραπληροφόρηση ,την χειραγώγηση ,την υπονόμηση των δημοκρατικών θεσμών από εξωτερικές παρεμβολές ,την πολιτική διαφήμιση ,την διάδοση ρητορικής μίσους που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την δημοκρατική ακεραιότητα των θεσμών και να επιφέρει πολιτική αστάθεια. Τους παραπάνω λόγους εντοπίζει ως κινδύνους και το ίδρυμα Κοφι Αναν το οποίο σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη διοργάνωσε τον Νοέμβριο του 2021 ένα workshop με θέμα Safeguarding the digital space .

Στόχος του είναι η προστασία της εκλογικής διαδικασίας στην Κένυα το 2022 ως η χώρα με τον μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών στην Αφρική. Σίγουρα αυτό που καταδεικνύεται είναι η ανάγκη για ρύθμιση των social media απέναντι στους δημοκρατικούς θεσμούς και ιδιαίτερα στο θέμα των εκλογών που στο παρελθόν αποδείχτηκε μέσα από σκάνδαλα τα οποία έχουν προαναφερθεί, ότι επηρεάστηκαν . (Kofi Annan Foundation,The United Nations Democracy Fund,Center of Multiparty Democracy-Kenya, 2021)

Πέρα από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζει η συμμετοχή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ένα άλλο θέμα που απασχολεί πολύ ,είναι ο τρόπος πολιτικής έκφρασης στα μέσα αυτά. Δυστυχώς έρευνα για την ποιότητα του διαλόγου και των σχολίων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρουσιάζει την απουσία του βασικού στοιχείου που απαιτεί ο δημόσιος διάλογος και η διαβουλευτική διαδικασία και αυτό είναι ο σεβασμός. Εάν η διαβουλευτική δημοκρατία είναι το ζητούμενο στην δημόσια σφαίρα ,τότε αυτή αναζητά την συναίνεση μέσα από μια διαδικασία παροχής και αποδοχής επιχειρημάτων .Στα διαδικτυακά σχόλια απουσιάζει η ποιότητα και ο σεβασμός απομακρύνοντας την διαδικασία από το ζητούμενο. Μόνο ένα ποσοστό 13% πληροί τις προϋποθέσεις και φαίνεται ότι ανήκει σε άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, με το υπόλοιπο ποσοστό να χαρακτηρίζεται από πολωμένη συναισθηματικά φορτισμένη διάθεση που ψάχνει τρόπους εκτόνωσης. Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι οι χρήστες των μέσων κοινωνικών δικτύωσης ,μπορεί να σχολιάζουν πίσω από την ανωνυμία που τους δίνει η άνεση του σπιτιού τους αλλά είναι

συμμέτοχοι στο δημόσιο διάλογο, ο οποίος σε κάθε πολιτισμένη κοινωνία ,διέπεται από σεβασμό και ευπρεπισμό . (Peter Parycek, Noella Edelmann (Editors), 2014)

Πόσο ελεύθεροι είμαστε και για ποια πράγματα στο διαδικτυακό περιβάλλον;; Η απάντηση έχει αλλάξει με το πέρασμα των ετών και την εξέλιξη του ίδιου του διαδικτύου .Εαν ορίσουμε το διαδίκτυο ως έναν χώρο που οι άνθρωποι μπορούν να χρησιμοποιούν για ενημέρωση ,ψυχαγωγία, εκπαίδευση ,επικοινωνία μπορούμε να ορίσουμε και τα επίπεδα ελευθερίας μας μέσα σε αυτό .Όμως διαπιστώνουμε ότι το διαδίκτυο έχει εξελιχθεί σε μια δομή παγκόσμιων υποδομών ,υπολογιστών και δικτύων που από ένα μέσο χωρίς ρύθμιση στην δεκαετία του 90 ,έχει σήμερα γιγαντωθεί σε σημείο που η επιτήρηση υπολογιστών και δικτύων να είναι δίχως προηγούμενο. Ο έλεγχος έφυγε από τα χέρια των χρηστών και αυξανόμενες προειδοποιήσεις για περιορισμό στην ελευθερία του λόγου έχουν διαπεράσει όλο τον 21° αιώνα.

Η ελευθερία θα πρέπει συνειδητά να μας υποτάσσει σε ηθικούς κανόνες που καθορίζει η λογική και ο ορθολογισμός. Όταν ακτιβιστές ανα τον κόσμο επιδιώκουν την συναίνεση ανάμεσα στην ελευθερία του διαδικτύου ,στην ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής και στην ασφάλεια, γνωρίζουν ότι αυτές είναι δυο έννοιες που συγκρούονται και επομένως ελευθερία χωρίς ασφάλεια δεν θεωρείται επαρκής. (Philipp Rössl, Judith Schosböc, 2014)

Ο πλουραλισμός των απόψεων ,η πολυφωνία και η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης προστατεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Η σωστή ενημέρωση ,η καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων ,η χειραγώγηση που επιχειρείται στον δημοκρατικό διάλογο είναι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η δημοσιογραφία σήμερα ως απόρροια του ψηφιακού μετασχηματισμού.

Τα τελευταία χρόνια υπερβολικές μηνύσεις ,με την ονοματολογία στρατηγικές μηνύσεις ,κατατίθενται από κρατικά όργανα ,εμπορικές επιχειρήσεις αλλά και πρόσωπα με ισχύ ,προς όσους ασκούν κριτική για θέματα δημοσίου συμφέροντος. Ο σκοπός είναι προφανής .Θέλουν να σταματήσουν την κριτική ,να εκφοβίσουν και να φιμώσουν τους επικριτές τους .Περισσότερο ευάλωτοι σε αυτήν την κατάσταση είναι οι δημοσιογράφοι και μέλη της κοινωνίας των πολιτών ,που εργάζονται για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δημοσίου συμφέροντος. Παρόλο το αποτέλεσμα των μηνύσεων αυτών ,το βέβαιο είναι ότι σταματούν το έργο των δημοσιογράφων και πλήττουν την αξιοπιστία τους πέρα από το σοβαρό οικονομικό πλήγμα που επιφέρουν στα θύμα τους.

Το παράδειγμα της δολοφονίας της ακτιβίστριας δημοσιογράφου Daphne Caruana Galizia για θέματα διαφθοράς , δείχνει τον συνδυασμό των στρατηγικών μηνύσεων ,με τις απειλές κατά της σωματικής ακεραιότητας ,όταν ήρθαν στο φως 47 εκκρεμείς μηνύσεις εις βάρος της σε χώρες εντος και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. (<https://www.daphne.foundation/en/about/daphne/>)

Σκοπός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να προστατεύσει τους δημοσιογράφους και την κοινωνία των πολιτών από τις στρατηγικές μηνύσεις κατά δημόσιας συμμετοχής ,παρέχοντας νομικές συμβουλές , προστασία και οικονομική στήριξη.Έχει υπάρξει μια οδηγία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις υπηρεσίες

των οπτικοακουστικών μέσων με προθεσμία μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών την 19^η Σεπτεμβρίου 2020 και που αποτελεί ένα βήμα διασφάλισης υψηλών προτύπων διαφάνειας για τα μέσα ενημέρωσης ,μιας και ωθεί την εθνική νομοθεσία να απαιτεί την διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των παροχών υπηρεσιών μέσων ενημέρωσης. (Commission, 2020)

Η έκθεση του 2020 και του 2021 για το κράτος δικαίου που δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέδειξε ότι ορισμένα κράτη μέλη έχουν θέσει σε εφαρμογή άρτια ανεπτυγμένα συστήματα, με τα οποία διασφαλίζεται η διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μέσων ενημέρωσης, ενώ κάποια άλλα δεν διαθέτουν ανάλογα συστήματα ή βρίσκονται αντιμέτωπα με εμπόδια όσον αφορά την αποτελεσματική δημοσιοποίηση των πληροφοριών αυτών. Η βελτίωση της ελευθερίας και του πλουραλισμού των μέσων πρέπει να συνεχιστεί γιατί σε πολλά κράτη μέλη η πολιτική παρέμβαση είναι δεδομένη. (Commission, 2021)

Το ψηφιακό χάσμα ,(digital divide)αναφέρεται στο κενό που υπάρχει ανάμεσα σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες που επωφελούνται από τις νέες τεχνολογίες και σε εκείνους που λόγω κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων δεν επωφελούνται. Θεωρείται από τα κύρια εμπόδια πολιτικής συμμετοχής και έκφρασης καθώς αποκλείει ομάδες ατόμων από την συμμετοχική διαδικασία και την πρόσβαση στην πληροφορία. (www.digitaldivide.org)

Τα νούμερα δείχνουν ότι την δεκαετία 2000-2010 σημειώνεται αύξηση των συνδρομητών κινητής τηλεφωνίας από 40% σε 87% στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες δείχνοντας ότι η διαφορά στο βιοτικό επίπεδο δίνει την δυνατότητα στους πλουσιότερους να έχουν καλύτερη και γρηγορότερη πρόσβαση στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους φτωχότερους οι οποίοι και περιθωριοποιούνται. (Rowena Cullen, 2001)

Σε αντιδιαστολή μπορεί κάποιος να δει το παράδειγμα της Κίνας ,η οποία βρίθει τεχνολογικής εξέλιξης παρόλα αυτά η πρόσβαση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι απαγορευμένη .Ναι στην χρήση των smart phones όχι στην ελεύθερη πρόσβαση στον χώρο της κοινωνικής δικτύωσης . (Qingning Wang, 2018)

Η αντίφαση αυτή αποδεικνύει ότι η πρόσβαση στα ψηφιακά νέα μέσα από όλους χωρίς διακρίσεις δεν είναι μόνο θέμα πλούσιων και φτωχών αλλά και θέμα δημοκρατίας .Ο τρόπος σύνδεσης των ανθρώπων σε ένα χώρο ελευθερίας με κατάλληλο περιεχόμενο , που τους περιλαμβάνει όλους ,παραμένει σήμερα ένα ζήτημα που ερευνάται και απασχολεί .Η υπόνοια ότι όλα αυτά τα μέσα ελέγχονται από ένα μικρό αριθμό οργανώσεων ,κυβερνήσεων και ατόμων ενεργοποιεί αυτούς που αναζητούν δημοκρατικότερες διαδικασίες να αναλάβουν δράση .Είναι χρήσιμο να τονιστεί ότι ιστορικά οι τεχνολογίες αναπτύχθηκαν στο παρελθόν και διαμορφώθηκαν από εκείνους που είχαν στόχο να διατηρήσουν τις θέσεις εξουσίας τους. Το ερώτημα που γεννιέται σήμερα είναι εάν η χρήση των νέων τεχνολογιών διαφέρει από αυτή την θεωρία δημιουργώντας μια νέα εποχή πληροφορίας που μπορεί να αλλάξει την δομή και την πρόοδο της πολιτικής διαδικασίας . (Jan A.G.M. van Dijk, 2006)

Σε πολλές χώρες δεν υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης στην κοινωνία της πληροφορίας είτε γιατί δεν υπάρχει ο κατάλληλος τεχνολογικός εξοπλισμός είτε γιατί ο τρόπος διακυβέρνησης δεν το επιτρέπει. Αυτό πόσο επιβεβαιώνει ότι όλοι είναι μέτοχοι της κοινωνίας της πληροφορίας με τρόπο ισο και δίκαιο; Μπροστά στις δημόσιες συζητήσεις σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ένα άρθρο για την Λατινική Αμερική παρέχει μια ποιοτική αξιολόγηση σχετικά με τις χρήσεις, τους φορείς και τα αποτελέσματα των πλατφορμών για τη δημοκρατική ζωή. Τα ευρήματά υποδηλώνουν ότι, πρώτον, η εκστρατεία, η συλλογική δράση και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι οι κύριες πολιτικές χρήσεις των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης. Δεύτερον, οι πολιτικοί και οι κάτοχοι αξιωμάτων, τα κοινωνικά κινήματα, οι παραγωγοί ειδήσεων και οι πολίτες είναι οι κύριοι παράγοντες που χρησιμοποιούν τα social media για πολιτικούς σκοπούς. Τρίτον, υπάρχουν δύο βασικά θετικά αποτελέσματα αυτών των πλατφορμών για τη δημοκρατική διαδικασία:

α)επιτρέπουν την κοινωνική συμμετοχή και τη διάδοση πληροφοριών

β)επιτρέπουν την παρουσία παραπληροφόρησης και εξάπλωσης του εξτρεμισμού και της ρητορικής μίσους.

Ένας κοινός παρονομαστής μεταξύ θετικών και αρνητικών επιπτώσεων είναι ότι οι πλατφόρμες εμφανίζονται να ενισχύουν τα προϋπάρχοντα μοτίβα αντί να δημιουργούν νέα. (Eugenia Mitchelstein,Mora Matassi,Pablo J. Boczkowski, 2020)

Αν και οι παγκόσμιες εκθέσεις σχετικά με τον αντίκτυπο των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης ,τείνουν να υπερτονίσουν το μετασχηματισμό στις δυνατότητες των μέσων αυτών θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι δεν μπορούν οι πλατφόρμας αυτές να ερμηνευτούν με τον ίδιο τρόπο από διαφορετικές εθνικές και πολιτικές κουλτούρες. Αν δηλαδή θεωρείται ως πρόσφορο πεδίο λαϊκίστικης πολιτικής επικοινωνίας μέσω των social media ,η Λατινική Αμερική είναι έκπληξη τελικά να διαπιστώνει η έρευνα ότι οι δυτικοί ηγέτες έχουν αυξημένα ποσοστά λαϊκισμού σε σχέση με το συγκεκριμένο δείγμα.

3.4 Social media και πολιτική συμμετοχή των χρηστών.

Η εξέλιξη του Διαδικτύου έχει δει τις τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) να μετακινούνται από απλώς μια «πηγή ανάκτησης και αποθήκευσης πληροφοριών σε μια πλατφόρμα για συμμετοχή και συνεργασία». Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμεύουν ως μη θεσμικό μέσο και απαραίτητη εναλλακτική λύση για τις περιθωριοποιημένες και καταπιεσμένες κοινότητες για να αμφισβητήσουν τους ισχυρούς ιδρύματα που διαθέτουν έλεγχο, εξουσία και επιρροή στην κοινωνία.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα η πολιτική συμμετοχή αφορά την συμμετοχή ιδιωτικών φορέων με κοινές επιδιώξεις ,στην χάραξη πολιτικών και την λήψη των αποφάσεων ,σε μια προσέγγιση bottom-up (από κάτω προς τα πάνω) Η αμεσότητα και η ταχύτητα στον χρόνο αντίδρασης μέσω των social

media ,έδωσε στους απλούς ανθρώπους την δυνατότητα να μοιραστούν σκέψεις και γνώμες ,δίνοντας την ευκαιρία στη συμμετοχική δημοκρατία να εδραιωθεί. (<https://netivist.org/debate/importance-of-civic-engagement>, 2022)

Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν λειτουργήσει ως πηγή πληροφόρησης άλλα και ως εργαλείο συλλογικής δράσης ,όπου ο διαμοιρασμός όχι μόνο περιεχομένου με την μορφή κειμένου αλλά και με την μορφή της εικόνας και του video,ισχυροποιεί την έκφραση των χρηστών ,φέρνοντας στην επιφάνεια συναισθήματα ,αποδοκιμασίας ,λύπης ,θυμού που φαίνονται ότι επηρεάζουν την πολιτική συμμετοχή και την δημιουργία των κοινωνικών κινημάτων. Μέσα από αυτή την διαδικασία οι ακτιβιστές και οι υποστηρικτές των κινημάτων μεταβάλλουν την δημόσια σφαίρα σε συναισθηματική σφαίρα. (Dániel Mikecz, 2016)

Η τεχνολογία δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως το εργαλείο που μεταμορφώνει τα πρότυπα της αντισυμβατικής πολιτικής συμμετοχής αλλά περισσότερο ως ένας ενισχυτικός παράγοντας στις ήδη υπάρχουσες τάσεις στην πολιτική και την κοινωνία . (Gadi Wolfsfeld,Elad Segev,Tamir Sheaffer, 2013) Αρα τα social media θα πρέπει να αντιμετωπιστούν ως παράγων που διευκολύνει την διαμαρτυρία παρά ως αιτία για την διαμαρτυρία αυτή.

Στην άλλη πλευρά υπάρχουν και οι σκεπτικιστές της τεχνολογικής εξέλιξης που θεωρούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ,μέσο έλεγχου και επιτήρησης για τους πολίτες. Ειδικά μετά την αποκάλυψη του Edward Snowden για προγράμματα όπως το PRISM and XKeyscore (Keath Wyszynski, 2013) που αφορούν την μαζική παρακολούθηση σε παγκόσμιο επίπεδο ,χρηστών αλλά και των επαφών τους σε πραγματικό χρόνο από τις μυστικές υπηρεσίες κυβερνήσεων της Αμερικής αλλά και του Ηνωμένου Βασιλείου ,απλά με την χρήση του email τους ,περιπλέκει τα πράγματα. (Glenn Greenwald, 31/07/2013)

Ωστόσο η κατάχρηση των προσωπικών δεδομένων δεν αποτελεί απειλή από έναν εξωτερικό εχθρό .Πολλές εθνικές κυβερνήσεις χρησιμοποιούν την επιτήρηση με διαφορετικό τρόπο και συχνά το λογισμικό που χρησιμοποιείται παράγεται σε χώρες που εγκρίνουν την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για πολιτική επικοινωνία όπως το παράδειγμα της Γερμανίας.

Το 2018 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα σχετικά με τα ελληνικά δεδομένα στην συμμετοχή των πολιτικών προσώπων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης . Η πλειοψηφία των ελλήνων πολιτικών έχει λογαριασμό στο Facebook σε ποσοστό 85,7% και ακολουθείται από το Twitter σε ποσοστό 69% .

(Dr. Anastasia Veneti, Dr. Daniel Jackson, Dr. Darren G. Lilleker, 2019) Εικόνα 4.

Οι συνεντευξιζόμενοι εξέφρασαν φόβο στο να εκτεθούν στα social media ,μήπως φανούν ναρκισσιστές ,μήπως κινδυνεύει η οικογένεια τους ,μήπως τους τρολάρουν ,μήπως κάνουν λάθη ,επιδεικνύοντας μια μάλλον συντηρητική στάση . Επιπλέον αναγνώρισαν ότι η ενασχόληση με το συγκεκριμένο ψηφιακό περιβάλλον απαιτεί χρόνο τον οποίο θεωρούν ότι δεν μπορούν να διαθέσουν.

Η άποψη των συμβούλων επικοινωνίας έχει επίσης ενδιαφέρον ,καθώς στην συνεργασία τους με τους πολιτικούς ως καλύτεροι γνώστες για να διαχειριστούν τους λογαριασμούς τους ,καταθέτουν ότι τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζουν εμπόδια στο σχεδιασμό μιας επικοινωνιακής στρατηγικής η οποία καταλήγει σε επικοινωνιακή τακτική από την πλευρά των πολιτικών αφού επηρεάζονται από το οικογενειακό τους περιβάλλον και τους φίλους τους.

Συμπερασματικά η έρευνα έδειξε ότι στην Ελλάδα η χρήση των social media από τα πολιτικά πρόσωπα ως ένα μέσο πολιτικής συμμετοχής και διάδρασης με την κοινωνία μάλλον υπολείπεται και έχει πολύ δρόμο να διανύσει σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης .Δεν πρέπει να παραμεριστεί ότι η παραπάνω έρευνα καταλήγει ότι την πολιτική συμμετοχή των χρηστών την παροτρύνει το πολιτικό περιεχόμενο των πολιτικών προσώπων ως παρακινήτων της διαδικασίας.

Από το 2011, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρούνται σε μεγάλο βαθμό ως τεχνολογίες που εκδημοκρατίζουν και απελευθερώνουν, δίνοντας φωνή στις μάζες, επιτρέποντας αφιltrάριστα, απεριποίητα κείμενα σε πολλά σημεία στην επικοινωνία, δίνοντας ταχύτητα στην ανταλλαγή πληροφοριών και την κινητοποίηση μεταξύ των πολιτών. Η δύναμη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως εργαλείο οργάνωσης διαμαρτυριών και δράσεων πολιτικής ανυπακοής έχει αποδειχτεί ξανά και ξανά τα τελευταία χρόνια, είτε αυτό στην οργάνωση διαδηλώσεων ονομάζεται «Αραβική Άνοιξη», Αγανακτισμένοι, Κίτρινα Γιλέκα , Occupy Wall Street ή διαμαρτυρίες για το καθεστώς Μπολσονάρο στην Βραζιλία είτε αφορά την γειτονική μας Τουρκία ή τις εκλογές στην Μολδαβία το 2009. (Konnektiv - Geraldine de Bastion, Melanie Stilz, and René Herlitz, 2013)

Επί του παρόντος, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η πολιτική δράση συνδέονται κυρίως με την κινητοποίηση για διαμαρτυρία ,κινήματα και πολιτικές εκστρατείες. Ωστόσο, οι κυβερνήσεις και οι πολίτες πειραματίζονται με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και σε άλλες περιοχές. Τα επιτυχημένα παραδείγματα από κυβέρνηση σε πολίτη ή η αλληλεπίδραση πολίτη-κυβέρνησης που διευκολύνονται μέσω της κοινωνικής δικτύωσης αυξάνονται. Οι πιθανότητες για το πώς μπορούν να επιδρούν και να διαμορφώνουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων διερευνώνται.

Τα κοινωνικά κινήματα αναφέρονται σε άτυπα δίκτυα μεταξύ μιας πληθώρας ατόμων και ομάδων που εντάσσονται σε αυτά που βασίζεται σε μια ξεχωριστή συλλογική ταυτότητα και τα οποία εμπλέκονται σκόπιμα σε δράση προσανατολισμένη προς την κοινωνική αλλαγές . Τα κοινωνικά κινήματα διαδραματίζουν αναπόσπαστο ρόλο στην πρόοδο της κοινωνίας γιατί παρέχουν στους καταπιεσμένους και περιθωριοποιημένους την ευκαιρία να αποκτήσουν αναγνώριση στη δημόσια σφαίρα . Εκφράσεις διαφωνίας στα κοινωνικά κινήματα ,παραδοσιακά ,εκδηλώνεται από τις διαμαρτυρίες που οργανώνουν συλλογικά ανίσχυροι δρώντες σε αντίθεση με τις ενέργειες ,αποφάσεις ή/και νομιμότητα ομάδων που έχουν εξουσία και επιρροή στην κοινωνία, όπως π.χ κυβερνήσεις ή μεγάλες εταιρείες

Εκείνο που είναι εντυπωσιακό είναι ότι στον δυτικό κόσμο με δεδομένη την δημοκρατία ,είναι πιο πιθανό τα social media να χρησιμοποιούνται για ψυχαγωγία περισσότερο, την ίδια ώρα που προς την ανατολή και σε χώρες που παλεύουν ακόμα για ελευθερίες ,για πολιτικά και ατομικά δικαιώματα ,αποτελούν εργαλείο διάδοσης της δυσαρέσκειας τους και μέσο πίεσης για αλλαγές που θα καλυτερεύσουν τις συνθήκες της ζωής τους. (Michelle Tye,Carmen Leong,Felix Tan,Barney Tan,Ying Hooi Khoo, 4-2018)Στο ίδιο μήκος κύματος και οι Chandan Kumar Jha & Oasis Kodila-Tedika που εξέτασαν την επιρροή των social media στην δημοκρατία και την ελευθερία σε 125 χώρες ,με δεδομένη μάλιστα την μείωση των δεικτών ελευθερίας παγκοσμίως, αποφάνθηκαν ότι οι ανεπτυγμένες χώρες επηρεάζονται διαφορετικά από τις αναπτυσσόμενες .Οι τελευταίες έχουν αδύναμους δημοκρατικούς θεσμούς ,παλεύουν για δικαιώματα ατομικά και πολιτικά και τα νέα μέσα επικοινωνίας παίζουν ενεργό ρόλο στην προσπάθεια αυτή. (Chandan Kumar Jha & Oasis Kodila-Tedika, 2019)

Αν και λίγα τελικά έχουν προστεθεί στην έρευνα που αφορά την συμβολή των social media στην πολιτική συμμετοχή ,εταιρίες όπως η Google έχουν φτάσει να έχουν πληροφορίες για όλους τους εμπλεκόμενους στην κοινωνία της πληροφορίας ,σε σημείο που να γίνεται ανησυχητικό για τις κυβερνήσεις το πώς θα προστατεύσουν την ιδιωτικότητα και το προσωπικό απόρρητο. Ίσως μια μέρα εάν δημιουργηθεί ένα εργαλείο λήψης αποφάσεων μέσω του Facebook και του Twitter να αποδειχθεί πολύ πιο πρακτικό και αποτελεσματικό και από την σύσκεψη του ΟΗΕ.

Ένας από τους πρωτοπόρους της ψηφιακής καινοτομίας στον κόσμο ,ο οποίος συμπεριελήφθη στις 100 πιο σημαντικές προσωπικότητες που επηρεάζουν τον κόσμο μας, σύμφωνα με το περιοδικό Time, ο Jaron Lanier, μας σύστησε την εικονική πραγματικότητα και πώς οι αισθητηριακές διεπαφές, επιτρέπουν την αλληλεπίδραση ανθρώπου-υπολογιστή. Στο βιβλίο του Ten Arguments for Deleting Your Social Media

Accounts Right Now, γιορτάζει τις δυνατότητες του Διαδικτύου αλλά και θρηνεί για τον τρόπο με τον οποίο η κακή χρήση του μπορεί να καταστείλει την ατομική φωνή. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να μας προκαλούν να εκφράσουμε την ουσιαστική μας ανθρωπιά μέσω της τεχνολογίας του 21ου αιώνα αντί να εξαφανιστούμε σε αυτήν. (Dan Reed, 29, Aprile, 2010)

Το βέβαιο είναι ότι η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά έχει αυξηθεί και διευρυνθεί μέσα από τα social media καθώς η πολιτική επικοινωνία έχει αλλάξει πλέον. Οι πολιτικές καμπάνιες έχουν ενσωματωθεί στα νέα μέσα επικοινωνίας και τα πολιτικά πρόσωπα παίρνουν απευθείας τον παλμό του κοινού για τις θέσεις και το πρόγραμμα πολιτικών που παρουσιάζουν μέσα από αυτά. (Rackel k. Gibson, 2013)

Περισσότερο από μια δεκαετία πριν, η εξέλιξη στην τεχνολογία και τις μορφές επικοινωνίας, διαμόρφωσαν τα νέα μέσα επικοινωνίας με την βοήθεια των κοινωνικών δικτύων που έφερε η έλευση του Web2.0. Άρχισε σιγά σιγά να αναπτύσσεται μια έρευνα και μια βιβλιογραφία γύρω από το κομμάτι των social media που διερευνά όλους τους τομείς που μπορεί να επηρεάσουν τα νέα μέσα και ένα από αυτά είναι και η πολιτική συμμετοχή. (Hyuksoo Kim, Yeojin Kim, Doohwang Lee., 2019)

Στην αρχή η χρήση του ιντερνετ στην επικοινωνία ήταν μονόδρομη. Τα κόμματα μπορούσαν να παρέχουν πληροφορίες στο κοινό μέσα από τις ιστοσελίδες τους. Όμως τα νέα μέσα και η επικοινωνία άλλαξαν την επικοινωνία σε αμφίδρομη. Ειδικά στα αναπτυσσόμενα κράτη που έχουν βιώσει ανελεύθερα καθεστώτα, έρευνες δείχνουν ότι η πολιτική συμμετοχή των φοιτητών είναι αυξημένη και σε αυτό βοηθά η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. (Taufiq Ahmad, Aima Alvi, Muhammad Ittefaq, 2019)

Η χρήση των κοινωνικών δικτύων, γεφυρώνει το κοινωνικό κεφάλαιο, φέρνοντας σε επαφή ανθρώπους που πριν δεν γνωρίζονταν, παρέχοντας τους την δυνατότητα να συζητούν για τις πληροφορίες που μοιράζονται και αφορούν την ευημερία της κοινότητας τους, αναπτύσσοντας μεταξύ τους χαλαρούς δεσμούς. (Hyuksoo Kim, Yeojin Kim, Doohwang Lee., 2019)

Η ατομική συμμετοχή στα κοινωνικά κινήματα με τρόπο που πολλές φορές προσλαμβάνεται ως άνομος ή ανορθολογικός είναι μια γρήγορη απάντηση στα ζητήματα που δημιουργεί ο κοινωνικός μετασχηματισμός. (Στελιος Αλεξανδροπουλος, 1995, σ. 91)

Η συλλογική δράση διαμορφώνεται από τις κοινωνικές αλλαγές που διαταράσσουν το περιβάλλον της κοινωνικής συνοχής, όταν απειλούν αξίες και συνήθειες. Μορφώνονται υπό την σκέπη των κοινών στόχων και μπορεί να είναι παροδικά, να παύουν ή να μετασχηματίζονται καθώς επιτυγχάνουν τους στόχους τους. Τόσο τα κοινωνικά κινήματα όσο και τα πολιτικά κινήματα θα πρέπει να αναλύονται με τα ίδια εργαλεία που μελετώνται τα πολιτικά κόμματα και οι ομάδες πίεσης. (Σαρντεδάκις Νίκος, 1(2), 95-103 2006)

Τα κοινωνικά κινήματα

Τα νέα μέσα και οι τεχνολογίες και, ειδικότερα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φημίζονται τα τελευταία χρόνια για τον ρόλο τους σε κινήματα διαμαρτυρίας, όπως το κίνημα 15-M στην Ισπανία, οι «Αγανακτισμένοι» στην Ελλάδα, το παγκόσμιο κίνημα Occupy Wall Street(ows) στην Αμερική και η Αραβική Άνοιξη. Σε αυτό το πλαίσιο, τα ψηφιακά μέσα έχουν προκηρυχθεί ως ο σωτήρας της δημοκρατίας και της συμμετοχής καθώς απλοποιούν τις διαδικασίες συμμετοχής και ελαχιστοποιούν το κόστος. (Todd Gitlin, 2014) .Στο πλαίσιο της κρίσης του ευρώ αλλά και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, τα κοινωνικά δίκτυα, έχουν χαιρετιστεί ότι δίνουν φωνή στους πολίτες και αποτελούν τα εργαλεία για τη δημιουργία δικτύων αντίστασης στην εθνική κυβέρνηση και τις ευρωπαϊκές πολιτικές.

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να αναδείξει τον ρόλο των social media στην παραγωγή των κοινωνικών κινήματων ή αλλιώς στην συλλογική δράση. Μετά το 2009 ειδικά στην Μέση Ανατολή υπήρξε άμεσο αποτέλεσμα από την χρήση των social media στην διαμόρφωση του κινήματος της Αραβικής Άνοιξης, το οποίο ζητούσε μετά από την αυτοκτονία ενός μικροπωλητή στην Αίγυπτο ,εκδημοκρατισμό των θεσμών ,ελευθερία και δικαιώματα.

Ακολούθησαν κινήματα όπως οι Αγανακτισμένοι στην Ισπανία και αργότερα στην Ελλάδα αλλά και το κίνημα Occupy Wall Street στις Ηνωμένες Πολιτείες ,ως μια μορφή διαμαρτυρίας απέναντι στην αδικία, στα υπερβολικά μέτρα οικονομικής λιτότητας και στην ανισότητα . (Theocharis Y.Lowe W,García-Albacete G., 2014)

Είναι βέβαιο όπως έχει τονιστεί ότι η ανάπτυξη των ΤΠΕ άλλαξαν τον τρόπο που οι άνθρωποι συμμετέχουν στα κοινωνικά κινήματα .Ενώ τα παραδοσιακά κινήματα λαμβάνουν χώρα στους δρόμους, τα social media επιτρέπουν στα κινήματα αυτά να λαμβάνουν χώρα on line δημιουργώντας μια ανάλογη δημόσια σφαίρα .Οι ακτιβιστές του hashtag # είναι μια νέα προσέγγιση που ενθαρρύνει την συζήτηση απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα και αυξάνει την επιφυλακή απέναντι σε αυτά.

Ως ακτιβιστές μπορούν να νοηθούν τα άτομα με διαφοροποιημένη συμπεριφορά μέσα στο κοινωνικό σύνολο που στόχο έχουν να αναδείξουν τα κοινωνικά ζητήματα που προκύπτουν σε όλους τους τομείς που άπτονται του δημοσίου συμφέροντος με απώτερο σκοπό τα προβλήματα αυτά να γίνουν ορατά. Ο συνδυασμός των δράσεων τους σε επίπεδα που αφορούν τόσο την παρουσία τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και την παρουσία τους στο δρόμο ,συνδυάζοντας την on line και offline δραστηριότητα τους ,γεννά τον υβριδικό ακτιβισμό . (Antonio Cortés-Ramos , Juan Antonio Torrecilla García , Miguel Landa -Blanco et al., 2021) .Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενδυναμώνουν τον υβριδικό ακτιβισμό ,λόγω της γρήγορης μετάδοσης των μηνυμάτων στο ευρύ κοινό και τον καθιστούν έτσι το καύσιμο που τροφοδοτεί την μηχανή της κοινωνικής αλλαγής.

Παρόλο που δημιουργείται μια δεξαμενή σκέψης και ένα πεδίο αντιπαράθεσης μας ενδιαφέρει να δούμε ποιοι συμμετέχουν σε αυτά τα κινήματα ,τι μοιράζονται και με ποιόν. Η έρευνα που έγινε από

επιστήμονες της Κοινωνικής Ψυχολογίας , Πανεπιστήμιο του Ντούισμπουργκ-Εσσην δείχνει μια δυναμική γύρω από την επικοινωνία των ατόμων που συμμετέχουν μέσω των social media στα κοινωνικά κινήματα . (Felix Brünker, Magdalena Wischnewski, Milad Mirbabaie, Judith Meinert, 2020)

Συγκεκριμένα η έρευνα αφορούσε το κίνημα# metoo στο twitter ερευνώντας την ποιότητα του κοινού και στηρίχτηκε σε 200 opinion leaders με την έννοια των ατόμων που επηρεάζουν την κοινή γνώμη λόγω της κοινωνικής τους θέσης .Οι χρήστες αυτοί αφορούν άτομα με υψηλή κοινωνική θέση που γίνονται παρακινητές ,επηρεάζοντας τα άτομα με χαμηλότερο κοινωνικό status να μεταφέρουν την πληροφορία (retweet) ευαισθητοποιώντας τα με την κατάλληλη γλώσσα ,παράγον πολύ σημαντικός στην μετάδοση του μηνύματος .

Σε ότι αφορά το νεανικό κοινό η συμμετοχή τους σε πολιτικά ζητήματα μάλλον τους αφήνει αδιάφορους ,καθώς και η συμμετοχή τους στο Twitter και στο Facebook ως πλατφόρμες επικοινωνίας .Τα ενδιαφέροντα των νεαρότερων ατόμων 13-22 ετών ,φαίνεται από έρευνα που καταγράφεται στο περιοδικό Sustainability ,αφορούν την εμφυλη βία, τον ρατσισμό ,την κλιματική αλλαγή και την ανισότητα και αναπτύσσουν μάλιστα την δική τους εικονική γλώσσα στην επικοινωνία των θεμάτων αυτών. Οι πλατφόρμες που προτιμούν είναι το Instagram και το YouTube για να μοιραστούν τις απόψεις τους ,μέσω των κινητών τους τηλεφώνων περισσότερο από κάθε άλλο μέσο. (Antonio Cortés-Ramos , Juan Antonio Torrecilla García , Miguel Landa -Blanco et al., 2021)

Το 2011 χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως έτος της πλατείας, εξαιτίας των κινημάτων που παρέσυραν εκατομμύρια πολίτες σε διάφορα σημεία του πλανήτη να βγουν στο δρόμο και να διαμαρτυρηθούν απέναντι στις εθνικές κυβερνήσεις τους για τα μέτρα λιτότητας και την ανεργία αλλά και την ελευθερία και τα ατομικά δικαιώματα στα μη δημοκρατικά μέρη .Όμως το παράδοξο που παρατηρείται από πολλούς κοινωνιολόγους και πολιτικούς επιστήμονες είναι ότι τα κοινωνικά κινήματα μέσω του διαδικτύου ,έχουν το χαρακτηριστικό της φωτοβολίδας. Μορφώνονται γρήγορα εγκολλώνοντας πολλές κοινωνικές ομάδες και διαφορετικές ταυτότητες πέρα από γεωγραφικά σύνορα χωρίς να δημιουργούν υποδομές λήψης αποφάσεων αλλά δίκτυα των δικτύων . (Francesca Polletta and James M. Jasper, 02/02/2005)

Στην Ελλάδα το κύριο εργαλείο του κινήματος "Αγανακτισμένοι", ήταν το Facebook και πολύ λιγότερο το Twitter αφού στο τελευταίο οι χρήστες, μετέτρεψαν την οικονομική κρίση σε ένα θέμα πολύ ειδικό που αφορούσε τα μέτρα που επέβαλε η Τρόικα και έτσι δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τα ελληνικά σύνορα το περιεχόμενο των χρηστών και να βρει κοινά σημεία διαμαρτυρίας ,θέτοντας έτσι εν αμφιβόλω, την πραγματοποίηση των στόχων του. (Jan W.van Deth, 2014)

Ομοίως τα αποτελέσματα του OWS στην δημοκρατία και η έλλειψη μακροπρόθεσμων επιπτώσεων στην επίσημη πολιτική έχουν διατυπωθεί και για τους Αγανακτισμένους στην Ισπανία , (Marina Prentoulis &

Lasse Tomanssen, 2012) καθώς και για το ομότιτλο κίνημα στην Ελλάδα. (Πασχος Μανδραβελης, 25/11/2012).

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα γύρω από την επιρροή των SM στην συλλογική δράση έχει αυξηθεί και αυτό λόγω του εμπορικού –διαφημιστικού προσανατολισμού που έχουν οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Αυτό από μόνο του μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για την πληροφόρηση και την συμμετοχή των χρηστών. Πιο αναλυτικά ,επισημαίνεται η αρνητική πλευρά των αλγορίθμων οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την εμπορική εκμετάλλευση των προσωπικών δεδομένων των χρηστών. (Michael Etter,Oana Brindusa Albu, 2021)

Τα κοινωνικά δίκτυα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ενδυνάμωση των πολιτών, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να διευκολύνουν και να συντονίζουν τη συλλογική τους δράση για την παραγωγή αλλαγής στην κοινότητά τους. Η πολιτική συμμετοχή είναι μια μάταιη άσκηση για να αλλάξει η λήψη των πολιτικών αποφάσεων ή μια απαραίτητη πράξη που μπορεί να φέρει αποτελέσματα στην διακυβέρνηση περισσότερο από τα λόμπυ και τις πολυεθνικές;; Ο ρόλος που παίζει η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στην διακυβέρνηση είναι ένα θέμα που διχάζει τους επιστήμονες τόσο ως προς την ερμηνεία του όσο και προς τα αποτελέσματα του.

3.5 Social media και πολιτική γνώση

Το 2005 ο Bill Gates έγραψε ότι σήμερα ζούμε σε μια δημοκρατία πληροφορίας που κατέστη δυνατή από την ελεύθερη κυκλοφορία πληροφοριών στο διαδίκτυο ,όμως ενώ κάναμε μεγάλο δρόμο για την χρήση της πληροφορίας, δεν διανύσαμε και την ίδια απόσταση για την γνώση που παίρνουμε από αυτή.(Haythornthwaite, 2011)

Σήμερα οι άνθρωποι έχουν αναμφισβήτητα την ευκαιρία να πέσουν πάνω σε μια είδηση ή μια πολιτική πληροφορία ,σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι παλιότερα. Ακόμα και αν δεν ψάχνουν για αυτή ,από την επαφή που διατηρούν στα κοινωνικά δίκτυα και το ιντερνετ γενικότερα είναι βέβαιο ότι θα εκτεθούν σε πληθώρα ειδήσεων και απόψεων που κυκλοφορούν μέσα σε αυτά. Το γεγονός αυτό ενδυναμώνει την πληροφορία των χρηστών γύρω από τα θέματα της καθημερινής ζωής ,παράγοντας στην ουσία ένα μεγάλο αριθμό ενημερωμένων πολιτών .Είναι πράγματι έτσι ;

Μελετητές σήμερα υποστηρίζουν ότι το περιβάλλον των social media μπορεί να ενισχύει τα κενά της πολιτικής γνώσης και αυτό εξαρτάται από τις προτεραιότητες των χρηστών αλλά και τις προτιμήσεις περιεχομένου. Αυτοί που αναζητούν και ψάχνουν την είδηση μπορούν να επωφεληθούν περισσότερο από αυτούς που τυχαία πέφτουν πάνω σε μία είδηση, χωρίς να αποκομίζουν τελικά το κέρδος από αυτή ,μιας και θεωρούν ότι δεν χρειάζεται να παρακολουθούν συχνά τις ειδήσεις και να ενημερώνονται. Η ψευδαίσθηση που δημιουργείται σε αυτά τα άτομα , ότι είναι καλά ενημερωμένοι για ζητήματα πολιτικής φύσης ,τους παρασύρει να πιστεύουν ότι η είδηση δεν χρειάζεται έρευνα αλλά θα τους βρει όπως και να έχει από το

περιεχόμενο που ανταλλάσσουν και παρακολουθούν στα social media. (Yonghwan Kim ,Hsuan-Ting Chen, Homero Gil de Zúñiga, 2013).

Δεν είναι μάλιστα λίγες και οι φορές που πολλοί χρήστες αρκούνται στο περιεχόμενο που τους παρέχουν οι επαφές τους στα κοινωνικά δίκτυα και δηλώνουν ότι δεν υπάρχει λόγος να αναζητήσουν ,να διασταυρώσουν ή ακόμα και να ακούσουν την ειδήση από τα παραδοσιακά ΜΜΕ .Αυτό γεννά τον κίνδυνο της παραπληροφόρησης και της παθητικότητας απέναντι στην πληροφορία. (Homero Gil de Zúñiga, Brian Weeks, Alberto Ardèvol-Abreu, 2017)

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δημιουργούν μια ροή ειδήσεων που προέρχεται όχι μόνο από τους δημοσιογράφους αλλά και από πληροφορίες και ειδήσεις που κοινοποιούνται από άλλους χρήστες .Ως αποτέλεσμα οι χρήστες των δικτύων εκτίθενται σε ειδήσεις που δεν αναζητούν οι ίδιοι αλλά διακινούνται σε μια οθόνη που τυγχάνει να είναι θεατές. Επομένως το φαινόμενο “η ειδήση θα με βρεί ” που δίνει την ψευδαίσθηση του σωστά και επαρκώς ενημερωμένου πολίτη κορυφώθηκε με την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ,βάζοντας ξεκάθαρα τον προβληματισμό γύρω από την διακίνηση των ειδήσεων αυτών ,εάν λάβει κανείς υπόψη του ότι οι χρήστες προτιμούν το ψυχαγωγικό περιεχόμενο από αυτό των πολιτικών ειδήσεων ,με σαφή τα αποτελέσματα που αφορούν την πολιτική τους γνώση. (Markus Prior, 2007)

Οι επιλογές που δίνονται πλέον στους χρήστες σε ότι αφορά το περιεχόμενο δείχνει ξεκάθαρα την μειωμένη συμμετοχή στην πολιτική ιδιαίτερα στις νεαρότερες ηλικίες ,επιβεβαιώνοντας το δημοκρατικό έλλειμμα αλλά και το γεγονός ότι η συμμετοχή εξαρτάται από το μήνυμα που εκπέμπει ο πολιτικός κόσμος. Και σε αυτό το σημείο επισημαίνεται από ειδικούς των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ότι τα συγκεκριμένα εργαλεία δεν ευνοούν τον διάλογο όσο και αν παρουσιάζονται έτσι. Είναι περισσότερο μέσω του εμπορικού τους χαρακτήρα και της διαφήμισης ,εργαλεία πειθούς και συναισθηματικής υποταγής, που στόχο έχουν την χειραγώγηση και την απομάκρυνση από την κριτική σκέψη. (Μανώλης Ανδριωτάκης, 2021)

Το νομικό πλαίσιο που συνοδεύει τα παραδοσιακά ΜΜΕ ,συνεπάγεται και την διασταύρωση των στοιχείων αλλά και την ευθύνη που φέρουν οι υπογράφωντες για τις πολιτικές ειδήσεις και όχι μόνο που κομίζουν. Στην περίπτωση των social media καμία τέτοια πρόβλεψη δεν υπάρχει και άρα ο καθένας μπορεί να γράφει και να αναπαράγει το περιεχόμενο που θέλει ,βοηθώντας την διάδοση ψευδών ειδήσεων ,μέσα σε ένα άναρχο τοπίο. (<https://www.reporter.com.cy/politics/article/811928/>, 2021).

Ο κατακερματισμός που έχει προαναφερθεί ως ένα από τα αρνητικά του νέου μιντιακού περιβάλλοντος, που δημιουργεί ο ψηφιακός μετασχηματισμός, είναι ένα στοιχείο πολύ σημαντικό για τον τρόπο που λαμβάνεται η πολιτική και όχι μόνο γνώση. Ο κατακερματισμός επιτρέπει στον καθένα να εξειδικεύει την γνώση που λαμβάνει σήμερα μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Σύμφωνα με τον Μπρυνό Πατινό ,δημοσιογράφο και Πρόεδρο του ARTE , αυτός είναι και ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τα κράτη σήμερα ,γιατί οι χρήστες δεν έχουν κοινά ερεθίσματα ,μοιράζονται συνήθως διαφορετικά ερεθίσματα

και η δημοσιογραφία αδυνατεί να παρέχει γνώση που μπορεί να μοιραστεί ενιαία ,ώστε να διαμορφώσει στην συνέχεια ο καθένας την προσωπική του άποψη. (Σάκης Ιωαννίδης , 26/01/2021)

Εν κατακλείδι μια ακόμα ερευνήτρια των κοινωνικών δικτύων μετά τον Lanyer, η Σοφι Ζαγκ , πρώην στέλεχος στο Facebook, επιβεβαιώνει ότι ο τρόπος που αποκτάται η γνώση μέσω των δικτύων ,η γνώση που αποκομίζει κανείς μέσα από αυτά, μπορεί να είναι πολύ στοχευμένη και προϊόν χειραγώγησης .Αναφέρει την χρήση των ψεύτικων λογαριασμών ως μια τεχνική από τις ίδιες τις κυβερνήσεις κάποιων κρατών να παραπλανήσουν το κοινό .Η έρευνα της για την επίδραση του Facebook στην πολιτική ,φέρνει στο φως τον μηχανισμό ψευδαίσθησης δημοφιλίας .Στην Ονδούρα το 2018 ο Πρόεδρος της ,έλαβε για τις αναρτήσεις του από χρήστες ,59.100 likes με το 78% των λογαριασμών να αποδεικνύεται ψεύτικο. Παραδείγματα ανάλογα υπάρχουν για την Αλβανία και το Αζερμπαϊτζάν. (Γιάννης Παπαδόπουλος, 03/05/2021)

Αυτή η παραπλάνηση οδηγεί τους χρήστες να πιστεύουν πρόσωπα που μέσα από την δημοφιλία τους θεωρούνται αξιόπιστα και τελικά να πείθονται από περιεχόμενα που ανήκουν σε εικονικά αληθινούς χρήστες της πλατφόρμας.

Κεφάλαιο 4: Αρνητικές επιδράσεις του ελεύθερου λόγου στα social media

4.1 Fake news και παραπληροφόρηση

Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης δεν ανακυκλώνουν μόνο πολιτικές ιδέες και ζητήματα αλλά υποστηρίζουν και καμπάνιες παραπληροφόρησης. Το παράδειγμα με την είδηση του θανάτου του Κώστα Γαβρά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανοίγει το κεφάλαιο που αφορά τα fake news ως ένα παράδειγμα από τον δικό μας ελληνικό χώρο. Στις 30 Αύγουστου 2018 νωρίς το πρωί διαδόθηκε η είδηση από λογαριασμό του twitter που φαινόταν να ανήκει στην Υπουργό Πολιτισμού Μυρσίνη Ζορμπά και μέσα σε λίγα λεπτά αναπαράχθηκε από διεθνή μέσα ενημέρωσης όπως η Washington Post . (CNN, 2018), (iefimerida, 2018) Λίγη ώρα αργότερα η Υπουργός Πολιτισμού με ανάρτηση της απέδωσε την ανάρτηση σε λογαριασμό hoax του ιταλού δημοσιογράφου Tommaso Debenedetti..

Ποιος κομίζει την είδηση στα νέα μέσα επικοινωνίας ;Ο δημοσιογράφος παραδοσιακά υπήρξε ένας γραφιάς του δήμου και όπως έχει προαναφερθεί ,ένας διαμεσολαβητής ανάμεσα στην είδηση και στην κοινή γνώμη. Παλιότερα υπήρχαν τρεις αποκλειστικότητες που είχε στην κατοχή του ο παραδοσιακός δημοσιογράφος. Είχε αποκλειστικότητα στην πηγή ,στην διαμεσολάβηση και στην κριτική άποψη πάνω στην είδηση που μετέδιδε. Σήμερα η πηγή έχει αυτονομηθεί μέσω του Twitter και του Facebook και παράδειγμα σε αυτό αποτελεί η αποπομπή του Rex Tillerson από την Αμερικανική Κυβέρνηση μέσα από ένα Tweet σχεδόν 50 χαρακτήρων του πρώην Προέδρου Donald Trump. (<https://www.skai.gr/news/world/o-tramp-apepempse-ton-tillerson-meso-twitter-ti-thesi-tou-pairnei-o-p>, 2018)

Το κοινό επομένως παίρνει την είδηση κατευθείαν από την πηγή χωρίς τον δημοσιογράφο. Τα social media δημιουργούν ένα χώρο προσβασιμο σε όλους ,έναν δημόσιο χώρο αλλά παράλληλα και έναν χώρο που μπορεί να αποδειχθεί πολύ τοξικός αφού δεν διέπεται από το πλαίσιο και τον κανόνα του δημόσιου διαλόγου.

Το 1894 δημοσιεύτηκε στο Αμερικανικό επιτυχημένο σατυρικό περιοδικό Puck, σκίτσο ενός από τους διασημότερους σκιτσογράφους στην αμερικανική ιστορία ,του Frederick Burr Opper .

Πηγή : <https://www.slow-news.com/fake-news-giornali-un-rapporto-vecchio-oltre-un-secolo/>

Γύρω από τον εκδότη ,που πιθανόν να είναι ο Joseph Pulitzer, χιλιάδες δημοσιογράφοι βρίσκονται στο κυνήγι της είδησης, που μεταφράζεται σε κέρδη και πάνω αριστερά μια δημοσιογράφος υπογράφει fanny fake ενώ μια άλλη fake news. Αυτό το σκίτσο που φυλάσσεται στην Βιβλιοθήκη του Αμερικανικού Κογκρέσου καυτηριάζει τον κιτρινισμό του τύπου κάνοντας μας γνωστό ότι τα fake news δεν είναι κάτι καινούργιο. (<https://www.loc.gov/resource/rpmsca.29087/>, Προσπελαση 01/03/2022)

Αυτό που έχει αλλάξει σήμερα με την εξάπλωση των νέων μέσων ,είναι ότι οι ψεύτικες ειδήσεις ,έχουν γίνει κυρίαρχη τάση ,πράγμα που κάνει καθέναν να αναρωτιέται γιατί. Η ανωνυμία είναι η κυριότερη αιτία διάδοσης ψευδών ειδήσεων. Η δυνατότητα που δίνεται σήμερα στον καθένα να κομίζει μια είδηση χωρίς να φέρνει ευθύνη και υπογραφή για όσα ισχυρίζεται. Σύμφωνα με έρευνα του MIT για τις ψεύτικες ειδήσεις στο Twitter ,οι ψεύτικες ειδήσεις διαδίδονται πολύ πιο γρήγορα γιατί έχουν στο περιεχόμενό τους κάτι νέο και αφορούν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, πολιτικές ειδήσεις. (Peter Dizikes, 2018)

Οι άνθρωποι θεωρούν πολλές φορές αξιόπιστο το περιεχόμενο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ,χωρίς να μπαίνουν στην διαδικασία να το διερευνήσουν, αρκεί κάποιες φορές να ανταποκρίνεται στα συναισθήματα τους .Καταλήγουμε έτσι θεατές των αρνητικών επιπτώσεων που έχει αυτή η πεποίθηση στο σχηματισμό της κοινής γνώμης γύρω από θέματα υγείας ,επιστήμης και πολιτικής .Αυξάνεται ο κίνδυνος απειλής της δημοκρατίας καθώς η διάδοση ψευδών ειδήσεων επηρεάζει θεσμούς και δικαιώματα όπως οι εκλογές ,αλλάζοντας πολλές φορές τα θέματα ημερήσιας διάταξης ,αποπροσανατολίζοντας από τα επιχειρήματα για την σωστή ψήφο. (Julie Posetti, Cheryl Ireton, Claire Wardle, Hossein Derakhshan, Alice Matthews, Magda Abu-Fadil, Tom Trewinnard, Fergus Bell, Alexios Mantzarlis, 2018)

Δεν είναι λίγες οι φορές που ο όρος ψεύτικες ειδήσεις χρησιμοποιείται ως μέσο επηρεασμού της κοινής γνώμης από τις κυβερνήσεις. Το CNN ,New York Times και Washington Post κατηγορήθηκαν από τον Πρόεδρο Trump ως μέσα διάδοσης ψευδών ειδήσεων . (Christopher Rosen-Entertainment, 24/07/2017)

Ο δημοσιογράφος σήμερα ,αν και μπαίνει σε ένα κορεσμένο τοπίο καθώς έχει δημιουργηθεί η δημοσιογραφία του κοινού , θα πρέπει να λειτουργεί ως ρυθμιστής και να αξιολογεί το ψεύτικο από το αληθινό ψάχνοντας την πηγή. (Ισμήνη Λιάγκουρα)Το ίδιο πράγμα θα πρέπει να κάνει και καθένας από μας .Να ψάχνει να βρει την πηγή της είδησης. Η εσφαλμένη πληροφόρηση είναι ψευδής πληροφορία που δημιουργείται ή διαδίδεται ακούσια. Η παραπληροφόρηση είναι επίσης ψευδής πληροφορία, η οποία ωστόσο δημιουργείται εσκεμμένα με σκοπό την πρόκληση βλάβης. (Hunt Allcott & Matthew Gentzkow, 2017)

Συμπερασματικά ,η παραπληροφόρηση αποτελούσε ανεκαθεν ένα κοινωνικό ,πολιτικό και οικονομικό κίνδυνο που τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η χρήση του διαδικτύου έχουν επιδεινώσει .Η έκταση του φαινομένου καθιστά τις στρατηγικές μετριασμού αβέβαιες και είναι κάτι που απειλεί δημοκρατίες σε όλο τον κόσμο. Σήμερα η Υπολογιστική Κοινωνική Επιστήμη ασχολείται με την κατανόηση των γνωστικών και κοινωνικών δυναμικών που κρύβονται πίσω από την διάδοση της παραπληροφόρησης. (Michela Del Vicario¹, Gianna Vivaldo¹, Alessandro Bessi^{1,2}, Fabiana Zollo¹, Antonio Scala^{1,3}, 2016)

4.2 Ρητορική μίσους

Τον Μάιο του 2016 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήρθε σε μια συμφωνία με το Facebook ,το Twitter ,το YouTube και την Microsoft προκειμένου να αντιμετωπίσει την παράνομη ρητορική μίσους . Ο Κώδικας Δεοντολογίας που συμφωνήθηκε αφορά την συνεχή παρακολούθηση του περιεχομένου των χρηστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την αφαίρεση περιεχομένου σε περιπτώσεις που αυτό αναφέρεται ότι περιέχει ρητορική μίσους. Ως ρητορική μίσους, σύμφωνα με την απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου του 2008 /913/ΔΕΥ,ορίζεται κάθε *πράξη δημόσιας υποκίνησης βίας ή μίσους που στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους ομάδας που προσδιορίζεται βάσει της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής.* (Commission, 2008)

Οι εκφράσεις εθνικής ,θρησκευτικής ,φυλετικής περιφρόνησης που υποκινούν μίσος και ενδέχεται να οδηγήσουν ακόμα και σε βία ,έχουν συνέπειες στην ζωή ευάλωτων ομάδων που γίνονται αποδέκτες αυτής της ρητορικής ,στερώντας τους το δημόσιο αγαθό της κοινωνικής ένταξης. Για τις φιλελεύθερες δημοκρατίες η αυτοπραγμάτωση του ατόμου θα υπονομευόταν εάν η ρητορική μίσους που εξαπολύεται στο δημόσιο χώρο δεν λογοκρινόταν .Από την άλλη πλευρά η ελευθερία της έκφρασης δημιουργεί μια αντίθεση δίνοντας λαβή για έντονη αντιπαράθεση γύρω από το πόσο επωφελές είναι το κράτος να παρεμβαίνει. Στην ουσία υπάρχει μια απόκλιση στις ανησυχίες που διατυπώνονται ανάμεσα στην Αμερικανική και την Ευρωπαϊκή νομολογία για την ελευθερία του λόγου ,όπου στην μεν πρώτη εκφράζεται ο φόβος της κρατικής παρέμβασης στην ελευθερία του λόγου για αυτό και η ρητορική μίσους επιτρέπεται ενώ σύμφωνα με την ευρωπαϊκή αντίληψη

,πρωταρχικός στόχος είναι η προστασία της ισότητας και της αξιοπρέπειας των πολιτών στην δημόσια σφαίρα για αυτό και η ρητορική μίσους είναι ποινικά κολάσιμη. (Sankin Tanvir, 2022) (Uta Kohl, 2022)

Το Facebook έχει αναπτύξει τεχνικές μικροστόχευσης και κατηγοριοποίησης των χρηστών ,δίνοντας μάλιστα το δικαίωμα σε διαφημιστές να επιλεγούν το κοινό στο οποίο απευθύνονται όχι μόνο βάση των ενδιαφερόντων τους αλλά και βάση της φυλής ,τους χρώματος και άλλων στοιχείων. Σε διαφήμιση που αφορούσε την απόκτηση κατοικίας στην Αμερική ,αποκλείονταν ομάδες που είχαν "εθνοτική συγγένεια "με Αφροαμερικανούς , Ασιατοαμερικανούς και Ισπανόφωνους ,παραβιάζοντας κατάφορα την ομοσπονδιακή νομοθεσία για ίσες ευκαιρίες στην εργασία και την στέγαση. (Julia Angwin & Terry Parris Jr., 2016)

Υπάρχει ανάγκη αποδυντοποίησης των μελετών που αφορούν την ρητορική μίσους και τις φυλετικές διακρίσεις στα Social Media μιας και φαίνεται ότι αυτές επικεντρώνονται σε ποσοστό 44,23% στην Β.Αμερική ,ακολουθεί η Ευρώπη και μόλις το 5,77 των μελετών καλύπτει την Ωκεανία και την Ασία. Χρειάζεται το πεδίο μελέτης να διευρυνθεί και να εστιάσει στα δομικά αίτια του ρατσισμού και της παράνομης ρητορικής μίσους, η οποία μέσα από στοχευμένες τεχνικές επιδιορθώσεις μπορεί να μειωθεί. Η ανωνυμία των παρενοχλητών και ο αλγόριθμος που προτείνει ρατσιστικό περιεχόμενο μπορεί για παράδειγμα να ρυθμιστεί. (Ariadna Matamoros-Fernández& Johan Farkas, 2021)

Γίνονται κατά διαστήματα διάφορα πειράματα που στόχο έχουν την μείωση της ρητορικής μίσους και ένα από αυτά αφορούσε το Twitter και στόχευε τον ρατσισμό. Ομάδα επιστημόνων έριξε λογαριασμούς bot στο συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο με σκοπό να πλήξει λογαριασμούς με δημόσιο προσβλητικό λόγο. Άλλες εφαρμογές σχεδιάστηκαν για να επισημάνουν τον αριθμό των ανδρών και των γυναικών που βρίσκονται στις επαφές των χρηστών ,ώστε να βοηθήσει την διάκριση μεταξύ των φύλων αλλάζοντας τις επιλογές των χρηστών. (Nabeel Gillani,Ann Yuan,Martin Saveski,Soroush Vosoughi,Deb Roy, 2018)

Ρητορική μίσους είναι ένα φαινόμενο που απειλεί τις μειοψηφίες και τα ευάλωτα γρουπ ατόμων με εκφοβισμό και εχθρικότητα και παραμένουν άγνωστα τα άτομα που την παράγουν στα social media.Η ακροδεξιά ρητορική γεννά βία που στον δυτικό κόσμο αυξήθηκε κατά 320 % από το 2015 μέχρι το 2019. (Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs, 20 Νοεμβρίου 2019)Το φαινόμενο ακολουθεί και η online καταγραφή ρητορικής μίσους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από ομάδες με προκαταλήψεις και αρνητική οπτική απέναντι σε άτομα μειονοτήτων .

Μάλιστα έρευνα δείχνει ότι όσοι χρήστες εκτίθενται σε τέτοιο περιεχόμενο είναι πιθανόν να επηρεαστούν εκδηλώνοντας παρόμοια αρνητική συμπεριφορά ή να στοχοποιηθούν εάν παρουσιαστούν ως διαφοροποιητές απόψεων μέσα στις ομάδες που αναπτύσσουν τις ρητορικές μίσους, μεταφέροντας την αντιπαράθεση αυτή και εκτός του ψηφιακού χώρου. Αυτό το φαινόμενο που παρουσιάζεται σαν μόλυνση των χρηστών είναι αυξημένο ανάμεσα σε αυτούς τους χρήστες που έχουν στις επαφές τους ομάδες ισλαμοφοβίας ,αντισημιτισμού,ρατσισμού κατά των μαύρων .Σε αυτούς τους χρήστες η μετάδοση ρητορικών

μίσους είναι αυξημένη κατά 85% ενώ οι χρήστες που δεν έχουν τέτοιες επαφές έχουν πιθανότητες 10 % να αναπαράγουν ρητορικές μίσους (John D. Gallache,Jonathan Brigh, 16/02/02021).

4.3 Πόλωση

Η διάδοση των κοινωνικών δικτύων άλλαξε τον τρόπο που δημιουργείται και καταναλώνεται η πληροφορία ως αδιαμεσολάβητη πλέον, χωρίς το φιλτράρισμα των δημοσιογράφων. Οι χρήστες μπορούν πλέον να επιλέξουν πληροφορίες που τηρούν το σύστημα των πεποιθήσεων τους, δηλαδή επιβεβαιώνουν την προκατάληψη τους ή να συμμετέχουν σε ομάδες ομοϊδεατών τους, που πολώνουν την γνώμη τους μέσα σε θαλάμους της ηχούς. Τα δωμάτια αυτά δεν έχουν επαφή με το εξωτερικό περιβάλλον και όποιος προσπαθήσει να διαρρήξει την συμφωνία απόψεων, επηρεάζει αρνητικά τα συναισθήματα των χρηστών. Μάλιστα φαίνεται ότι οι χρήστες κυριευμένοι από την *βουλμία της προσοχής* υπεραπλουστεύουν την συζήτηση αναζητώντας τα like, διακινώντας έτσι μεγάλο όγκο παραπλανητικών ειδήσεων. (Matteo Cinellia, Gianmarco De Francisci Moralesb, Alessandro Galeazzic, Walter Quattrociocchid,1,and Michele Starnini, 2021)

Με αυτή την πρακτική αναπτύσσονται θεωρίες συνωμοσίας που επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων για πολύ σημαντικά θέματα. Η μελέτη που έγινε από την ομάδα του Matteo Cinellia σε εκατό χιλιάδες διαμοιρασμένου περιεχομένου σχετικά με αμφιλεγόμενα ζητήματα όπως ο εμβολιασμός, ο έλεγχος όπλων και η άμβλωση και αφορούσε διάφορες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ του Facebook και του Twitter, δείχνει υψηλή δυναμική των ομοιοφιλικών ομάδων με παράλληλη μεροληψία στην διάδοση των πληροφοριών μεταξύ των ομοϊδεατών.

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη των Kathleen Hall Jamiesonand και Frank Cappella που παρουσιάζουν το φαινόμενο ως μια λατρεία, μια αίρεση που απομονώνει τα μέλη της αποξενώνοντας τα από εξωτερικές πηγές. Δείχνουν με την περιγραφή τους το μέγεθος της πόλωσης που επιτυγχάνεται σε ομάδες που δεν περιορίζονται μόνο στην πολιτική. Το αντιεμβολιαστικό κίνημα είναι ένα παράδειγμα θαλάμου της ηχούς που τράβηξε μάλιστα πολιτικές γραμμές. (C Thi Nguyen, 2020)

Ο Axel Bruns επιβεβαιώνει την ύπαρξη των θαλάμων της ηχούς (echo chambers) και στα αυστραλιανά κοινωνικά δίκτυα στο Facebook και το Twitter, που αναπτύσσονται από τις προσωπικές επιλογές των χρηστών των κοινωνικών δικτύων αλλά μέσα από την έρευνα του υποστηρίζει ότι αυτό είναι περισσότερο προσωπική επιλογή και ότι η διασύνδεση που υπάρχει στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με άλλους χρήστες, με δημοσιογραφικούς οργανισμούς και γενικά με ποικιλία απόψεων μπορεί να είναι και το αντίδοτο για το φαινόμενο αυτό αφού φαίνεται ότι πολλοί χρήστες έχουν αλλάξει γνώμη για κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα μέσα από την αλληλεπίδραση τους με άλλους χρήστες. (Alex Bruns, 2017)Αφήνει όμως ανοιχτό το ενδεχόμενο σε άλλες χώρες να μην ισχύει κάτι τέτοιο, γιατί κάθε λαός φέρει τα δικά του βιώματα και τις δικές του πεποιθήσεις.

Πράγματι σύμφωνα με επιστήμονες του MIT ,φαίνεται ότι οι Αμερικανοί για παράδειγμα έχουν πολύ ανεπτυγμένη την τάση της ομοιοφιλίας ,η οποία οδηγεί στο να περικυκλώνουν τους εαυτούς τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης , με άτομα που έχουν τις ίδιες πολιτικές απόψεις ,βάζοντας σε κίνδυνο το δημοκρατικό διάλογο μιας και αναπτύσσουν συναισθηματική πόλωση (με αρνητικά συναισθήματα)για τα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικά κόμματα ή πολιτικές ομάδες. (Nabeel Gillani,Ann Yuan,Martin Saveski,Soroush Vosoughi,Deb Roy, 2018)

Ελέγχθηκε λοιπόν ένα δείγμα πολωμένων ομάδων και φάνηκε πως όταν στις επαφές τους στο Twitter παρενέβαλλαν και συνδέσεις με άτομα ή λογαριασμούς που είχαν αντίθετες απόψεις ,η συμμετοχή τους μειωνόταν ή απέκλειαν αυτές τις επαφές, αποδεικνύοντας ότι στα μεγάλα πολιτικά ζητήματα ,όπως είναι οι εκλογές , που αναλύονται και σχολιάζονται από πολωμένες ομάδες στα κοινωνικά δίκτυα επικρατεί περισσότερο η τάση να φωνάζουν και να ξεσπούν παρά να ακούνε και την αντίθετη άποψη. Οι πολιτικοί δε θάλαμοι της ηχους στο Facebook ,σύμφωνα με τον Bakshy περιέχουν χρήστες που μεταξύ τους μοιράζονται και συγκεκριμένες ηλεκτρονικές διευθύνσεις ειδήσεων πέρα από τις ίδιες πολιτικές απόψεις. (Eytan Bakshy ,Solomon Messing, Lada A. Adamic, 2015)

Το σπάσιμο στην ροή της εξατομικευμένης πληροφόρησης που λαμβάνουν οι χρήστες σύμφωνα με τις προτιμήσεις τους ,η αλλαγή στον αλγόριθμο που δημιουργεί ένα "κουκούλι" πληροφόρησης ,χωρίς να εμφανίζεται δυσάρεστο περιεχόμενο που θα διακόψει την ενασχόληση των χρηστών με τα κοινωνικά τους δίκτυα ,ίσως είναι και μια λύση για την αντιμετώπιση της πόλωσης άλλα και της παραπληροφόρησης που δημιουργούν οι θάλαμοι της ηχους και οι φυσαλίδες του φίλτρου. (Samuel C. Rhodes, 2021)

Πάντως σύμφωνα με έρευνα του Reuters Institute είναι πολύ πιο πιθανό τα άτομα που είναι ενεργά στα social media να λάβουν ειδήσεις τόσο από το δεξί όσο και από το αριστερό πολιτικά φάσμα ,δείχνοντας έτσι την διαφορά με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης .
(<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2021>)

4.4 Προπαγάνδα

Σύμφωνα με την American Historical Association, ο ορισμός της προπαγάνδας είναι σαν να προσπαθείς να πιάσεις ένα χέλι .Πάνω που νομίζεις ότι τα κατάφερες σου έχει ξεφύγει. Οι ερμηνείες είναι πολλές και τα όρια της λέξης είναι ασαφή. Όμως με τον όρο προπαγάνδα εννοούμε την προσπάθεια κάποιου να μας ξεγελάσει χρησιμοποιώντας μισές αλήθειες και διαστρέβλωση των γεγονότων με σκοπό να προωθήσει συγκεκριμένες ιδέες . (Defining Propaganda, 2022)

Σήμερα για το σκοπό αυτό στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται οι γνωστοί λογαριασμοί bot . Είναι προγραμματισμένοι να συλλέγουν και να διανέμουν προσωπικές πληροφορίες

χρηστών οι οποίοι γίνονται θύματα στοχευόμενης πληροφόρησης .Οι λογαριασμοί αυτοί μιμούνται τη δραστηριότητα ενός πραγματικού χρήστη για να ξεκινήσουν μια συζήτηση και απαντούν μέσα από διάδραση με τους άλλους χρήστες χωρίς να κινούν υποψίες για την στοχευόμενη προπαγάνδα τους. Ο σκοπός τους είναι να αλλάξουν γνώμες και συμπεριφορές των χρηστών.

Τέτοιοι λογαριασμοί χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον στις εκλογές του 2016 στην Αμερική αλλά και στην περίπτωση του Brexit στην Μ.Βρετανία (Samuel Wooley & Philip Noward, 2019) δίνοντας την εντύπωση στην πρώτη περίπτωση ότι υπήρχε μια μεγάλης κλίμακας συμπάρασταση στο πρόσωπο του υποψήφιου Προέδρου ,ενώ στην ουσία επρόκειτο για λογαριασμούς που ελέγχονταν από ένα έως πέντε άτομα . Μάλιστα για να μην ξεφεύγουμε από τον δικό μας γεωγραφικό χώρο ,έρευνα του Μεσογειακού Ινστιτούτου Ερευνητικής Δημοσιογραφίας ,έδειξε ότι το 2019 βρέθηκαν ψεύτικοι και αυτοματοποιημένοι λογαριασμοί πολιτικής προπαγάνδας στο ελληνικό Twitter ,εγείροντας ερωτήματα για το πόσο αληθινά πρόσωπα είναι κάποιοι φίλοι μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τι είδους πληροφόρησης τελικά λαμβάνουμε . (MIR, 2019)

Η παραπάνω έρευνα έδειξε ότι τα πολιτικά κόμματα προωθούνται από λογαριασμούς bot ενώ την ίδια ώρα πολιτικά πρόσωπα ,και επώνυμοι άνθρωποι εκμεταλλεύονται με το τρόπο αντιιδεοντολογικό τα αυτοματοποιημένα αυτά συστήματα ώστε να προωθήσουν τις θέσεις ,να επηρεάσουν την κοινή γνώμη ,να αλλάξουν την πολιτική ατζέντα και να αποδυναμώσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους. (LIFO, 2019)

Στο βιβλίο τους για την Υπολογιστική Προπαγάνδα (Computational propaganda) οι Wooley & Noward ορίζουν ως εργαλεία της ,τους αλγορίθμους, τον αυτοματισμό και την ανθρώπινη έκθεση στις ψευδείς ειδήσεις ,στοιχεία που είναι πολύ δύσκολο να ελεγχτούν από την πλειονότητα των χρηστών του διαδικτύου. (Samuel Wooley & Philip N. Noward, 2019)

Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα προπαγάνδας στο Twitter αποκαλύπτεται με την έρευνα που έγινε σχετικά με ένα έργο ενέργειας στην Ινδονησία .Το hashtag *#TolakPLTUBatang* αφορά την δημιουργία ενός κινήματος που ξεκίνησε ως τοπικό και εξελίχθηκε σε εθνικό. Το κίνημα εξέφρασε αντιρρήσεις για την δημιουργία του μεγαλύτερου εργοστασίου παραγωγής ενέργειας που θα συνδέσει την περιοχή Batang με την νήσο Java στην Ινδονησία και έγινε αντικείμενο μελέτης από μια ομάδα ερευνητών.

Αποδείχτηκε ότι λογαριασμοί bot ,διέδιδαν συνεχείς αντιρρήσεις για την ολοκλήρωση του έργου, επικαλούμενοι περιβαλλοντικούς λόγους και δίνοντας την εντύπωση ότι το κύμα συμπάραστασης ήταν πολύ μεγάλο. Με την ανάλυση των δεδομένων αποδείχτηκε ότι ένας ήταν ο λογαριασμός που διαμοίραζε πληροφορία και αυτός ανήκε στην Greenpeace ο οποίος μάλιστα συνδεόταν με τα ειδησιογραφικά μέσα BBC ,CNN και Vice. (Abitassha Az Zahra1; Eko Priyo Purnomo2*; Aulia Nur Kasiwi3, 2020)

Σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την επίδραση της πληροφορίας στη διαμόρφωση κοινωνικών κινήματων απέναντι σε συγκεκριμένες πολιτικές που αφορούν μια κοινότητα ,τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να γίνουν ένα φόρουμ ώστε να εκφραστούν επικρίσεις απέναντι σε αυτές τις πολιτικές. Η

Καθημερινή της Κυριακής δημοσίευσε στις 13/03/2022 ένα άρθρο για τα Ρωσικά ΜΜΕ τα οποία δεν μπορεί κάποιος να εμπιστευτεί επισήμως ,αφού ελέγχονται από κρατικές εταιρείες σε έναν αγώνα προπαγάνδας και χειραγώγησης από το 2000 και μετά. Μάλιστα επίσημα αναφέρονται ονόματα δημοσιογράφων από το σύνολο των 165 που έχουν χάσει την ζωή τους τα τελευταία χρόνια ,στον αγώνα τους για ανεξάρτητη πληροφόρηση. (Σισσυ Αλωνιστιώτου, 13/03/2022)

Η έρευνα για το έτος 2020 που δημοσίευσε το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης σχετικά με την χειραγώγηση της κοινής γνώμης από οργανωμένες καμπάνιες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε 81 χώρες ,κάνει λόγο για βιομηχανικής κλίμακας παραπληροφόρηση που παράγεται από κυβερνήσεις ,πολιτικά κόμματα και εταιρίες δημοσίων σχέσεων .Αυτό που σήμερα παράγεται μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης είναι μια ευθεία απειλή για τις δημοκρατίες σε όλο τον κόσμο. (University of Oxford, 2021)

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς και όλα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ανήκουν σε ένα οικοσύστημα το οποίο μολύνεται από πολιτική προπαγάνδα που καταστέλλει την ελευθερία του λόγου και κατευθύνεται από ιδιωτικές εταιρείες επικοινωνιών που συνεργάζονται με κρατικούς φορείς σε 48 χώρες. Μετά τα στοιχεία της Επιτροπής της Βουλής των Κοινοτήτων στο Ηνωμένο Βασίλειο σχετικά με την εμπλοκή της Cambridge Analytica στο Brexit και τις Αμερικανικές εκλογές ,το Facebook δέχτηκε πλήγμα αξιοπιστίας.

Η έλευση των social media άλλαξε την πολιτική επικοινωνία και στην Αφρική που μέχρι το 2008 η κοινωνία χαρακτηριζόταν από έλλειψη πλουραλισμού στα μέσα ενημέρωσης και ελευθερίας λόγου ως δείκτες εκδημοκρατισμού της ηπείρου. Αν και στο σύνολο της παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα χρήσης του ιντερνετ από σταθερά σημεία ,λόγο ελλειψών υποδομών ,αποδεικνύεται ότι το 2018 φτάνει να χρησιμοποιεί το ιντερνετ μέσω κινητών τηλεφώνων το 82% του πληθυσμού της χώρας. (Martin N.Ndlela,Winston Mano, 2019)

Σε αυτή την περίπτωση φαίνεται ότι η Αφρική μέσα από την χρήση των social media στην καθημερινή επικοινωνία ,έσπασε τα κρατικά μονοπώλια στην μετάδοση των ειδήσεων και έδωσε φωνή διαμαρτυρίας απέναντι σε γεγονότα που σε διαφορετική περίπτωση θα περνούσαν απαρατήρητα στην κοινή γνώμη .Η δημοκρατία μπορεί να γίνει πιο ισχυρή μεταφέροντας τα προβλήματα της κοινότητας σε εθνικό επίπεδο ,αρκεί η πληροφόρηση να είναι ορθή και αντικειμενική ώστε η αντίληψη του κοινού να είναι ολοκληρωμένη απέναντι στη διαμορφούμενη πολιτική. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να επαγρυπνούν και να παρέχουν πρώτες ξεκάθαρες πληροφορίες στους πολίτες για το μείγμα της πολιτικής τους. Η συνεχής εκπαίδευση των χρηστών του διαδικτύου κρίνεται απαραίτητη ώστε να αποφεύγονται περιστατικά χειραγώγησης.

Κεφάλαιο 5: Η επίδραση των social media στα αποτελέσματα του ελληνικού δημοψηφίσματος το 2015

5.1 Ιστορικό πλαίσιο

Η συνεχιζόμενη συζήτηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση μεταξύ ευρωπαϊκής και εθνικής ταυτότητας κορυφώθηκε με την οικονομική κρίση που πήρε γρήγορα μορφή χιονοστιβάδας και επηρέασε πολλά κράτη σε όλο τον πλανήτη μετά το 2009. Σε περιόδους κρίσεων ,βγαίνουν στην επιφάνεια καταπιεσμένα κοινωνικοπολιτικά ένστικτα ,που ψάχνουν διέξοδο. Μια τέτοια κρίση συνέβη τον Ιούνιο-Ιούλιο του 2015, όταν η Ελλάδα βίωσε ένα νέο αποκορύφωμα του συνεχιζόμενου οικονομικού και κοινωνικοπολιτικού αδιεξόδου της. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της ΕΕ οδήγησαν σε πίεση στο τραπεζικό σύστημα, σε δημοψήφισμα διαίρεσης και σε κοινωνικά κινήματα στη χώρα, με αποτέλεσμα τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015.Την περίοδο 2010-2013 έλαβαν χώρα στην Ελλάδα 27 γενικές απεργίες με το 29% του πληθυσμού να δηλώνει ότι έλαβε μέρος σε μια τουλάχιστον από αυτές.

Τον Ιανουάριο του 2015 ο Σύριζα κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 36,3 % και σε σύμπραξη με τους ANEL ,σχημάτισε κυβέρνηση αντι –λιτότητας. Είχε μπροστά του τρεις προτεραιότητες .Να τερματίσει ή να βελτιώσει την λιτότητα ,να διασφαλίσει την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη και να διαπραγματευτεί μια συμφωνία αναχρηματοδότησης αφού η προηγούμενη έληγε τον Φεβρουάριο.

Η διαπραγμάτευση διήρκεσε περισσότερο από ότι ανέμενε η ελληνική κυβέρνηση δεδομένου ότι για την επίτευξη μιας συμφωνίας γέφυρα ,το νέο δάνειο θα έπρεπε να επικυρωθεί από τα κοινοβούλια των κρατών μελών .Σε κλίμα ανασφάλειας η ροή κεφαλαίων προς το εξωτερικό, απογύμνωσε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και οι οικονομικές υποχρεώσεις της χώρας μπορούσαν να εξυπηρετηθούν μέχρι τον Ιούνιο του 2015. Ετσι με τα οικονομικά σε θέση επιδείνωσης για την αποπληρωμή του δανείου προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στα τέλη Ιουλίου ,η ελληνική πλευρά έκανε υπαναχωρήσεις από τις προεκλογικές της δεσμεύσεις αλλά η διαφωνία για το ύψος της περικοπής των συντάξεων και το μέγεθος του δημοσιονομικού ελλείμματος οδήγησε στην μονομερή αποχώρηση της ελληνικής κυβέρνησης στις 26 Ιουνίου , από το τραπέζι των διαπραγματεύσεων. (Amadine Crespy& Stella Ladi, 2019)

Το βράδυ της 27^{ης} Ιουνίου, ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι η τελευταία συμφωνία θα τεθεί ως ερώτηση στο ελληνικό λαό για να αποφασίσει ,με την μορφή δημοψηφίσματος , που θα διεξαχθεί στις 5 Ιουλίου του 2015 , εάν συμφωνεί(ναι)ή διαφωνεί(όχι)με την πρόταση των δανειστών ,δηλώνοντας παράλληλα ότι η κυβέρνηση θα υποστήριζε την απόρριψη της. (NewsIt, 2015)

Δεδομένων των συνθηκών ο Σύριζα είχε περισσότερα να χάσει παρά να κερδίσει φέρνοντας την συμφωνία στο ελληνικό κοινοβούλιο αφού είχε δημιουργηθεί μια αντιπολίτευση εντος του κόμματος του από 44 βουλευτές που ψήφισαν κατά των μέτρων λιτότητας .Από την άλλη η προκήρυξη προώρων εκλογών σε εκείνο το σημείο θα ήταν χρονοβόρα ,δημιουργώντας ένα κενό εξουσίας ,οπότε ως γρήγορη λύση και λιγότερο δαπανηρή στο προβληματικό περιβάλλον που είχε δημιουργηθεί ,ήταν το δημοψήφισμα.

Η απόφαση για την διεξαγωγή του ψηφίστηκε στις 28 Ιουνίου και υπήρξαν αμφισβητήσεις για την συνταγματικότητα του από τα κόμματα της αντιπολίτευσης μιας και οικονομικός λόγος απαγορεύει την διεξαγωγή δημοψηφίσματος σύμφωνα με το Σύνταγμα Άρθρο 44 παρ.2 . (Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ) Οι ισχυρισμοί απερρίφθησαν από το Ανώτατο δικαστήριο . Στην περίπτωση του δημοψηφίσματος ,πρέπει να γίνει ξεκάθαρο ότι βάσει συντάγματος , ο θεσμός άμεσης δημοκρατίας δηλαδή απευθείας ανάθεση στο λαό για κρίσιμο εθνικό ζήτημα ή ψηφισμένο νομοσχέδιο ,φάνηκε εκ του αποτελέσματος ότι τέθηκε σε λάθος βάση. Με δεδομένο ότι δεν επιτρέπεται να τεθεί ερώτημα για δημοσιονομικό ζήτημα ,το να βαπτίζεται ως εθνικό ένα τέτοιο θέμα ,κάνει σε όλους γνωστό για ποιο λόγο οι πολίτες που ψηφισαν δεν είχαν ξεκάθαρα το ερώτημα στο μυαλό τους. Προκειμένου όμως να τεθεί το ερώτημα ευρώ ή δραχμή ,η κυβέρνηση προτίμησε να τηρήσει σιγήν ιχθύος ,αποφεύγοντας έτσι και τις ευθύνες από την επικράτηση του όχι. (Νίκος Αλιβιζάτος , 28/06/2015)

Μια κριτική ανάλυση από τον Γιάννη Σύγγελο ,ρίχνει περισσότερο φως στην αοριστία του ερωτήματος που τέθηκε στο λαό σε σύγκριση με άλλα δημοψηφίσματα που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη κατά την προηγούμενη δεκαετία ,όπως αυτό της Ολλανδίας για την συμφωνία ή όχι στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα το 2005 .Στην ελληνική περίπτωση θα έπρεπε κάποιος να αναγνώσει τις συμφωνίες που τέθηκαν προς ερώτηση για να σχηματίσει γνώμη και το διάστημα που είχε στην διάθεση του ο λαός, ήταν επίσης στους αρνητικούς παράγοντες για κάτι τέτοιο. Οι επιπτώσεις από το ναι ή το όχι δεν ήταν ξεκάθαρες για τον ελληνικό λαό. (Yannis Sygkelos, 2015, 2(2), 1-6)

Το ναι υποστηρίχθηκε από αξιωματούχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (διάγγελμα Γιουνκερ στις 29 Ιουνίου που καλούσε τους Έλληνες να ψηφίσουν ναι) την ΝΔ ,το ΠΑΣΟΚ και το Ποτάμι αλλά τελικά επικράτησε το όχι με ποσοστό 61,3% που υποστηρίχτηκε από την κυβέρνηση Σύριζα –Ανελ , την Χρυσή Αυγή και μια σειρά ηγετών γνώμης (opinion leaders)και οικονομολόγους όπως Stiglitz, Krugman, Jeffrey Sachs and Wolfgang Munchau,βγάζοντας ψεύτικες τις δημοσκοπήσεις για οριακή διαφορά . (Joseph Stiglitz, 2015) Η ελληνική πλευρά επιβεβαίωσε την αβασιμότητα του δημοψηφίσματος το οποίο δεν αποδείχτηκε επαρκές διαπραγματευτικό χαρτί αφού μετά από δυο ημέρες οι συζητήσεις με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς οδήγησε σε μνημόνιο 86 δις ευρώ για τα επόμενα 3 χρόνια.

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί ότι όταν μια απόφαση επηρεάζει ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν είναι σίγουρο ότι το δημοψήφισμα μπορεί να αποτελέσει μοχλό πίεσης και διαπραγμάτευσης ανάμεσα στην εθνική και την Ευρωπαϊκή σφαίρα. Αξίζει το σχόλιο του Antoni Klapsi για την διαπραγμάτευση της κυβέρνησης Σύριζα που οδήγησε στην υπογραφή του τρίτου μνημονίου ,ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται την πρώτη φορά ως τραγωδία και μετά σαν φάρσα δείχνοντας ότι τελικά δεν μπόρεσε να υλοποιήσει τις προεκλογικές δεσμεύσεις του. (Antonis Klapsis, 2015)

5.2 Ανάλυση λόγου του Αλέξη Τσίπρα και της επικοινωνιακής στρατηγικής Βαρουφάκη .

Έχει πράγματι αξία να δει κανείς την ερμηνεία και την ανάλυση λόγου του Αλέξη Τσίπρα την περίοδο πριν το δημοψήφισμα γιατί βοηθά να καταλάβει ο αναγνώστης την περιρρέουσα ατμόσφαιρα που είχε δημιουργηθεί από μια κυβέρνηση που πρέσβευε την ανατροπή των ευρωπαϊκών πολιτικών με κύριο όπλο της το άφθαρτο της εξουσίας της .Η εικόνα για την θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη πέρασε από μια γκρίζα περίοδο που μόνο αισιόδοξα σχόλια δεν την χαρακτήριζαν την πορεία της.

Σε μια σύγκριση που έγινε ανάμεσα στους πολιτικούς λόγους τριών Πρωθυπουργών της ελληνικής μεταπολιτευτικής ιστορίας ,επιχειρήθηκε να αναλυθεί πώς η πολιτική πραγματικότητα διαμορφώνει το ευρωπαϊκό ιδεώδες και την ελληνική ευρωπαϊκή μας ταυτότητα μέσα τόσο από την ελπίδα όσο και την απελπισία για την σχέση μας με τον υπερεθνικό οργανισμό. Οι ομιλίες του Κωνσταντίνου Καραμανλή ,του Κώστα Σημίτη και του Αλέξη Τσίπρα μπαίνουν στο στόχαστρο της έρευνας της Ιουλιανής Βρουτση από το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και αντιπροσωπεύουν τρεις σημαντικές στιγμές στην ιστορική σχέση της χώρας με την Ευρώπη . Πρόκειται για την ομιλία ένταξης στην ΕΟΚ ΤΟ 1979, την ομιλία ένταξης στην ΟΝΕ και την ομιλία στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Ιούλιο του 2015.

Όπως υποστηρίζει η συγγραφέας ,η πολιτική γλώσσα δηλώνει και την πολιτική στρατηγική των κομμάτων απέναντι στην Ευρώπη και σε αυτή την γλώσσα εντοπίζονται στοιχεία που τοποθετούν τα κόμματα από ιδρύσεως σχεδόν του ελληνικού κράτους στην ανεπτυγμένη Δύση. Εκείνο που διαφοροποιεί τα κόμματα είναι η φύση αυτής της σχέσης.

Έτσι λοιπόν και στις ομιλίες αποτυπώνεται η άποψη των τριών προσώπων για την Ευρώπη. Η ομιλία του Καραμανλή διακατέχεται από αισιοδοξία και βεβαιότητα ότι η θέση των Ελλήνων είναι στη Δύση κάτι που διαφαίνεται από την ιστορική πορεία της χώρας από την αρχαιότητα μέχρι και την στιγμή που μιλάει. Χρησιμοποιεί σημειολογικά την ελληνική μυθολογία και μιλά για την νέα Ευρώπη. Η ταυτότητα των ελλήνων και ο πολιτισμός τους συνδέεται με τον Ευρωπαϊκό. Η αλληλεγγύη είναι σύμφωνα με τον Καραμανλή το στοιχείο που εξασφαλίζει την Εθνική ανεξαρτησία ,την δημοκρατία και πρώτα την κοινωνική και έπειτα την οικονομική ευημερία .

Στον λόγο του Σημίτη βλέπουμε μια πολύ ρεαλιστική προσέγγιση που βασίζεται πολύ στο να τονιστούν τα θετικά σημεία και τα πλεονεκτήματα για τον Έλληνα από την νομισματική Ένωση. Ο λόγος του είναι γεμάτος με οικονομικά στοιχεία και αυτό που κάνει εντύπωση είναι ότι βλέπει την Ευρώπη χωρισμένη σε πλουσίους και φτωχούς χωρίς να μιλά για Ευρώπη της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας .Σε ένα τέτοιο περιβάλλον η Ελλάδα θα πρέπει να γίνει χώρα πρώτης ταχύτητας ακολουθώντας την πρόοδο των άλλων κρατών μελών.

Τέλος ο Αλέξης Τσιπρας μέσα από την ομιλία του εκφράζει την απογοήτευση και την απελπισία του για την εξέλιξη της Ευρώπης περιγράφοντας εικόνες φτώχειας και ανεργίας και παραθέτοντας στατιστικά στοιχεία μια Ελλάδας σε μαρασμό .Η οικονομική κρίση δε ήταν αποτέλεσμα του δεσποτικού κράτους που δημιούργησαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις από τις οποίες απέχει και δεν έχει καμιά ευθύνη για αυτές.

Κλείνει την ομιλία του υπενθυμίζοντας ότι η Ευρώπη υπήρξε η ήπειρος της διαμάχης και του συμβιβασμού. Σήμερα η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να επανιδρυθεί πάνω στις αξίες του διαλόγου και της δημοκρατίας και οι λαοί να υιοθετούν χωρίς να χρειάζεται να χάσουν την εθνική τους ταυτότητα . Μετά την σκληρή κριτική για τα κόμματα του παρελθόντος επιμένει ότι θα πάει κόντρα σε αυτή την λογική που βυθίζει την Ελλάδα και την Ευρώπη . (Iouliani Vroutsi, 2016)

Ο λόγος του Αλέξη Τσιπρα που ήταν και γραμμή για μεγάλη μερίδα του κόμματος του ήταν πιο ήπιος από αυτόν του Υπουργού Οικονομικών Γιάννη Βαρουφάκη που θα αναλυθεί εδώ ξεχωριστά .Τα δυο αυτά πρόσωπα επιλέγονται ως οι πρωταγωνιστές της διαπραγματεύσεως και της ρήξης και επομένως αυτοί που επηρέασαν περισσότερο την κοινή γνώμη πριν από το δημοψήφισμα .

Ο Υπουργός οικονομικών, Γιάννης Βαρουφάκης αύξησε την ένταση στις σχέσεις με τους Ευρωπαίους εταίρους κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων πριν το δημοψήφισμα και οδήγησε σε μια περίοδο γεμάτη συμβολισμούς όπως την επονομασία της Τρόικα σε θεσμούς και την μεταφορά των συζητήσεων από το Υπουργείο στο Hilton, συγκεντρώνοντας τα φώτα του διεθνή τύπου στην νεα αριστερή κυβέρνηση της χώρας. Τα συναισθήματα ήταν έντονα ,τα γεγονότα έτρεχαν και αυτά που διακυβούνταν ήταν πολύ σοβαρά. (Amandine Crespy & Stella Ladi, 2019)

Η διαπραγματευτική ικανότητα του Γιάννη Βαρουφάκη αναλύθηκε με βάση την θεωρία των παιγνίων ,η οποία είναι περισσότερο ένα εργαλείο ανάλυσης αποφάσεων αλλά μπορεί θεωρητικά να γίνει στρατηγική επιλογή προκειμένου να σύρει την αντίθετη πλευρά σε μια κατασκευασμένη πραγματικότητα .Στην περίπτωση της Ελλάδας η κοινή γνώμη είχε ξεκινήσει να διαμορφώνεται απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους μέσα από μια πολεμική κατάσταση με υψηλά διακυβεύματα ,περιορισμένα χρονικά περιθώρια ,φόβο ,πανικό και πίεση .Η κυβέρνηση προκειμένου να πείσει την απέναντι πλευρά για αλλαγή πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο ,παρουσίασε μια εικόνα επιθετικότητας και έλλειψης συναίνεσης. Ο Υπουργός Οικονομικών έγινε ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης στις διαπραγματεύσεις ,μετατοπίζοντας τις ευθύνες στην πλευρά του αντιπάλου ,που ήταν η γερμανική πλευρά και η κόντρα κατέληξε σε προσωπική ανάμεσα στον Έλληνα και τον Γερμανό υπουργό οικονομικών.

Στην θεωρία των παιγνίων τέσσερα είναι τα πιο γνωστά :το δίλλημα του φυλακισμένου, το παίγνιο του συντονισμού όπου οι δύο πλευρές φτάνουν σε συμφωνία αφού μοιράζονται παρόμοιες επιδιώξεις, η μάχη των φύλων (άνδρας –γυναίκα)όπου ο καθένας προσπαθεί να επιβάλλει τις επιδιώξεις του μέσα από διαφορετική ατζέντα αλλά έχουν κοινό στόχο να επιτευχθεί συμφωνία ,και το πιο σκληρό από όλα το παίγνιο της κότας ,το οποίο και εφαρμόστηκε στην περίπτωση διαπραγματεύσεως του Γιάννη Βαρουφάκη.

Το παίγνιο της κότας περιγράφει την ευθεία και άμεση σύγκρουση των δύο πλευρών με σκοπό να επιτευχθούν οι υψηλότερες απόλαβες μόνο όταν το ένα μέρος πτοείται και εγκαταλείπει την μάχη. Το ρίσκο ,ο φόβος ,η απειλή και οι αξίες βρίσκονται στην πρώτη γραμμή σε αυτή τη στρατηγική επικοινωνίας. Οι εκατέρωθεν προσβολές και η μετατόπιση ευθυνών ανάμεσα στον Βαρουφάκη και τον Σόϊμπλε οδήγησαν το συγκρουσιακό παιχνίδι στα άκρα και μετέδωσαν στο εσωτερικό της χώρας μια πολεμική ρητορική εναντίον των γερμανών. Σε αυτό το κλίμα ,με ειδήσεις στοχευμένες και με παρεμβάσεις εξωτερικά και εσωτερικά της χώρας ώστε να διαμορφωθεί η κοινή γνώμη ,δεν υπήρξαν οι προϋποθέσεις ώστε η ψηφοφορία να βγάλει ένα ψύχραιμο αποτέλεσμα.(Πηγή : Diversity in a European context .Πρακτικά συνεδρίου Europe in Discourse .Identity,Diversity,Borders Athens 2016)

5.2.1 Twitter και δημοψήφισμα

Το Twitter έχει μετατραπεί σε ψηφιακός χώρος που φιλοξενεί συζητήσεις δημοσίου ενδιαφέροντος. Η δομή του επιτρέπει στους χρήστες να σχολιάζουν και να συμμετέχουν σε συζητήσεις χωρίς απαραίτητα να διαθέτουν σχέσεις επικοινωνίας με τα άλλα άτομα.. Ένα κράμα από πολιτικούς ,δημοσιογράφους και απλούς πολίτες μπορούν λοιπόν να μοιράζονται γνώμες ,ενισχύοντας τον δημόσιο διάλογο. Αρκετοί μελετητές ,ερεύνησαν την νέα αυτή μορφή πολιτικής επικοινωνίας και κατέληξαν ότι δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς τους τρόπους που το Twitter επηρεάζει το πολιτικό πεδίο . Φαίνεται ότι η λειτουργία του εξαρτάται από τα κοινωνικό-πολιτικά χαρακτηριστικά της κάθε χώρας και έγκειται περισσότερο στην κουλτούρα που έχει διαμορφωθεί .Με δεδομένο ότι έχει χρησιμοποιηθεί από πολιτικά πρόσωπα στην Αμερική στην διάρκεια προεκλογικών εκστρατειών , το Twitter έχει καταταγεί στα πολιτικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την ενημέρωση, επικοινωνία και συμμετοχή των πολιτών. (Stamatis Poulakidakos,Anastasia Veneti, 2016)

Η υπερπληροφόρηση που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες ,καθιστά δύσκολο για το κοινό να ξεχωρίσει και να φιλτράρει την αντικειμενική και σωστή είδηση. Η πειθώ που είναι και ο στόχος βασίζεται σε δυο στοιχεία : την εκλεπτυσμένη παρουσίαση των επιχειρημάτων και την χρήση συμβόλων και τεχνικών που στοχεύουν στο συναίσθημα ,όπως είναι η μονόπλευρη παρουσίαση των γεγονότων , το ψέμα ,η επιλεκτική παρουσίαση των απόψεων ,στοιχεία που παραπέμπουν σε προπαγάνδα . (Πουλακιδάκος Σταματης, 2013) Η προπαγάνδα εντείνεται σε περιόδους κρίσης και η πληροφόρηση δεν έχει σκοπό να ενημερώσει αλλά να κατευθύνει το κοινό ώστε να υποστηρίξει συγκεκριμένες απόψεις και θέσεις.

Διάφορα δημοσιεύματα και μελέτες στο Twitter σχετικά με το δημοψήφισμα αποτυπώνουν τον παλμό των χρηστών σχετικά με την συγκεκριμένη ανακοίνωση ,τόσο πριν ,κατά την διάρκεια και μετά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Το hashtag# Greferendum (Greece & Referendum) σκαρφάλωσε στην κορυφή δημοφιλίας παγκοσμίως ενώ το # dimopsifisma για τους ελληνόφωνους έφτασε στην Πέμπτη θέση.

Αναφορές υπέρ του Όχι έδωσαν την θέση τους σε τιτιβίσματα υπέρ του Ναι μετά και την επιβολή των capital controls . (Ζωή Ψαρρα, 2015)

Η Δέσποινα Αντωνάκη μαζί με συνάδελφους της παρουσίασαν στο διεθνές συνέδριο του Σαν Φραντσίσκο για τα κοινωνικά δίκτυα ,μια μελέτη τους για δεδομένα που συνέλεξαν στο σώμα του Twitter ,σχετικά με τα hashtags# Greferendum kai# dimopsifisma από τις 25 Ιουνίου έως και τις 05 Ιουλίου ,ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος .Συγκέντρωσαν 301.000 tweets από τα οποία 84.481 δεν είναι ούτε retweets ούτε replies.Με τα κατάλληλα εργαλεία πραγματοποίησαν τόσο συναισθηματική ανάλυση όσο και ανίχνευση σαρκασμού στα σχόλια των χρηστών. Η έρευνα τους ρίχνει φως στις κοινωνικές και πολιτικές τάσεις που καθοδηγούν τους ψηφοφόρους και οι δημοσκοπήσεις συχνά αποτυγχάνουν να προσμετρήσουν για το απότέλεσμα τους.

Αρνητικά συναισθήματα των χρηστών και σαρκασμός απέναντι σε δημοσιογράφους και ΜΜΕ ως οντότητες που θέλησαν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ,έρχονται στην επιφάνεια από την ανάλυση των tweets ενώ θετικότερα είναι τα συναισθήματα των χρηστών απέναντι στον Αλέξη Τσίπρα και στην λέξη ελευθερία .Τέλος αυτό που φαίνεται ξεκάθαρα από την παραπάνω έρευνα είναι το κλίμα πόλωσης και διχασμού που καλλιεργήθηκε στην σύντομη περίοδο του δημοψηφίσματος και η έντονη αντίδραση του κόσμου στις πολιτικές λιτότητας ακόμα και με κίνδυνο την έξοδο από την Ευρωζώνη.

(Despoina Antonakaki, Dimitris Spiliotopoulos , Christos V. Samaras , Sotiris Ioannidis ,Paraskevi Fragopoulou, 2016 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM))

Ένα βήμα πιο πέρα από την συναισθηματική ανάλυση πήγαν ο Adam Tsakalidis και οι συνεργάτες του ερευνώντας την ξαφνική πρόθεση ψήφου σε κατάσταση πολιτικής και οικονομικής κρίσης ,όπως χαρακτήρισαν το δημοψήφισμα. Υποστηρίζουν στην έρευνα τους ότι μπορούν τα εργαλεία των social media όπως το Twitter Streaming API να δώσουν πρόβλεψη για την ψήφο των χρηστών ΝΑΙ/ΟΧΙ , σε συνδυασμό με διαδικτυακή ανάλυση πληροφοριών ,για πρώτη φορά και μάλιστα σε ένα περιβάλλον που δεν υπάρχουν προηγούμενα διαθέσιμα στοιχεία ,όπως συμβαίνει με τις εθνικές εκλογές.

Μελετήθηκαν οι λογαριασμοί 9 πολιτικών κομμάτων εκτός από το ΚΚΕ το οποίο δεν ήταν ενεργό εκείνη την περίοδο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και έγινε η υπόθεση ότι όποιος χρήστης έκανε retweet σε συγκεκριμένο κόμμα ήταν πιθανό να ψηφίσει ακολουθώντας την στάση του κόμματος για το δημοψήφισμα. Λήφθηκε υπόψη ότι πριν την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος τα κόμματα είχαν κάνει γνωστή την θέση τους απέναντι στα μνημόνια και χωρίστηκαν σε δυο κατηγορίες αυτά που υπήρξαν υπέρ και κατά την λιτότητας και των μνημονίων. Με γνώμονα τα παραπάνω, τα κόμματα που είχαν ψηφίσει τα

προηγούμενα μηνύματα και έβλεπαν την λιτότητα αναγκαία και σωτήρια για την χώρα ήταν υπέρ του ναι

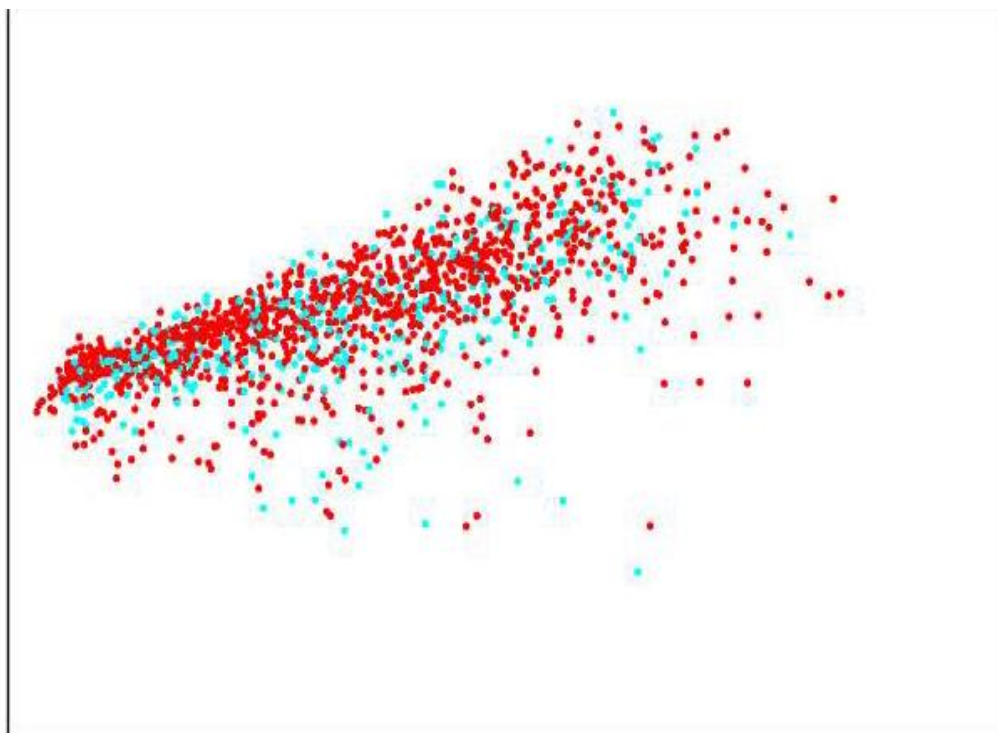
Party	Position	Auster.	Referend.	Jan 15 (%)
SYRIZA (ΣΥΡΙΖΑ)	Left	anti	NO	36.34
New Democracy (Νέα Δημοκρατία)	Centre-Right	pro	YES	27.81
Golden Dawn (Χρυσή Αυγή)	Far-right	anti	NO	6.28
The River (Το Ποτάμι)	Centre	pro	YES	6.05
Independent Greeks (Ανεξάρτητοι Έλληνες)	Right	anti	NO	4.75
PASOK (ΠΑΣΟΚ)	Centre-left	pro	YES	4.68
KIDISO (ΚΙΔΗΣΟ)	Centre-left	pro	YES	2.47
ANTARSYA (ΑΝΤΑΡΣΥΑ)	Far-left	anti	NO	0.64
Creation Again (Δημιουργία Ξανά)	Centre-Right	pro	YES	-

στο διχαστικό δημοψήφισμα ενώ τα υπόλοιπα κόμματα ήταν υπέρ του όχι.

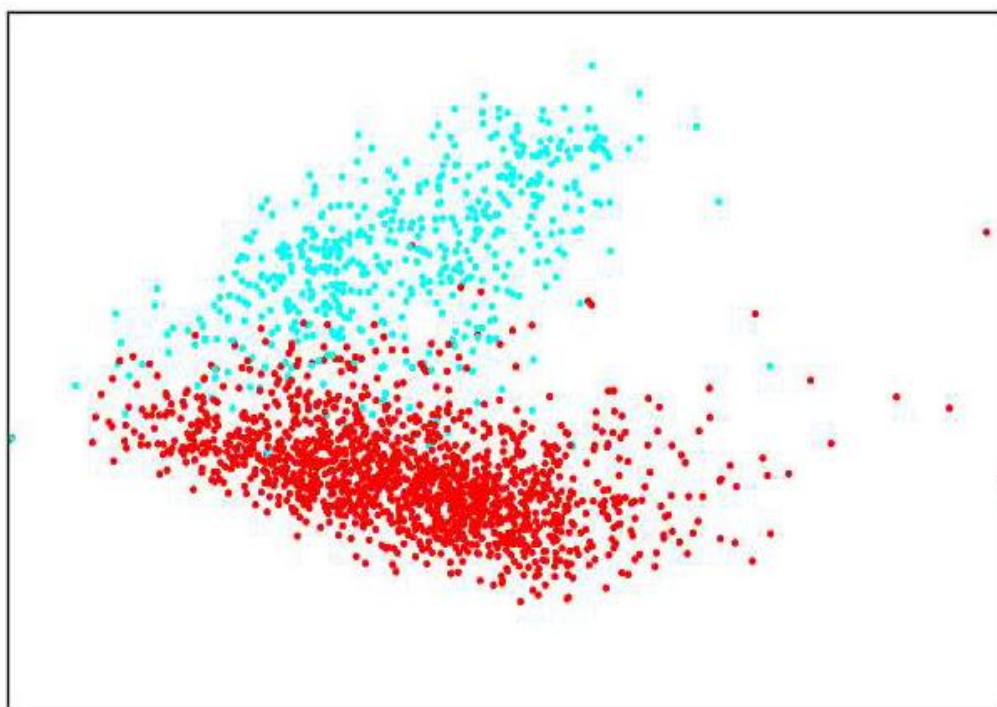
Μελετήθηκαν και οι λογαριασμοί 153 βουλευτών του κοινοβουλίου και επιπλέον 257 λογαριασμοί πολιτικών στελεχών που αναζητήθηκαν με την λέξη κλειδί ‘‘υποψήφιος’’. Στο τέλος από τους 5430 χρήστες που έκαναν retweet στους παραπάνω λογαριασμούς κρατήθηκαν 2121 από τους οποίους 965 ήταν υπέρ του ΝΑΙ και 1156 υπέρ του ΟΧΙ.

Όσο αφορά τον έλεγχο της συμπεριφορά των χρηστών μέσω των tweets πριν και μετά την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος ,αποδεικνύεται αυτό που έχουμε αναφέρει σε αυτή την εργασία για την παρουσία ομοφιλίας και κατά συνέπεια πόλωσης στα social media. Εχθρικότατα και σαρκαστικά ήταν τα μηνύματα που αντάλλαξαν οι δυο πλευρές. (Adam Tsakalidis,Nikolaos Alertas,Alexandra I.Cristea,Maria Liakata, 2018)

Εικόνα 6. Η συμπεριφορά των χρηστών πριν το δημοψήφισμα.

Εικόνα 7. Η συμπεριφορά των χρηστών μετά την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος.

Πηγή: <https://arxiv.org/abs/1808.08538>

Αναπαράσταση του ΝΑΙ (ΜΠΛΕ)/ΟΧΙ (ΚΟΚΚΙΝΟ) πριν(επάνω) και μετά (κάτω)την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος.

5.2.2 Hashtag πριν το δημοψήφισμα και δημοσκοπήσεις.

Επίσης η έρευνα των Andreas Kollias and Fani Kountouri για το πώς παρουσιάστηκε η απειλή εξόδου της Ελλάδας από την Ευρωζώνη ,το γνωστό hashtag # Grexit , που κυριάρχησε στο Twitter κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων της ελληνικής κυβέρνησης ,ρίχνει φως στον τρόπο σύνδεσης των MME με τα social media . Οι δυνατοί δρώντες στην διαμόρφωση της ατζέντας και της μετάδοσης ειδήσεων γύρω από το θέμα ,στην Γαλλία ,στην Ιταλία ,στην Αγγλία και στην Ελλάδα ,όπως δείχνει η έρευνα ,υπήρξαν δημοσιογράφοι ,πολιτικοί, ακαδημαϊκοί εκπρόσωποι της κεντρικής ευρωπαϊκής τράπεζας .Το παράδοξο είναι ότι σε ποσοστό 61% των ειδήσεων που διακινήθηκαν με το συγκεκριμένο hashtag στον ξένο τύπο και στα ξένα μέσα από τους παραπάνω δρώντες , ήταν από εσωτερική ενημέρωση και αναπαραγωγή ειδήσεων, αγνοώντας εντελώς σχεδόν την ελληνική πλευρά για το θέμα που αφορούσε την Ελλάδα. Είναι άξιο λόγο ότι τα ελληνικά social media ακολούθησαν διαφορετική πορεία ,αναπαράγοντας ειδήσεις και γνώμες προσώπων του νομισματικού ταμείου και της κεντρικής τράπεζας σε μεγαλύτερη έκταση από τις άλλες τρεις χώρες που ερευνήθηκαν.

Φάνηκε ότι τα social media χρησιμοποιούνται από τα συμβατικά MME με τρόπο που εξυπηρετεί συγκεκριμένες νόρμες και αξίες. Το συγκεκριμένο hashtag ,προφανώς και ήταν πολύ δημοφιλές την συγκεκριμένη χρονική περίοδο και επιβεβαιώνει πολλούς ερευνητές που έχουν αναφέρει ότι το Twitter χρησιμοποιείται από πολλούς ειδησεογραφικούς οργανισμούς ως μέσο για να αυξήσουν την επισκεψιμότητα προς τα ψηφιακά τους μέσα. Για τον λόγο αυτό και σε πολλά δημοσιεύματα στην πλατφόρμα υπήρχαν Links που έφερναν τον χρήστη σε επαφή με συγκεκριμένες ιστοσελίδες εφημερίδων. Bloomberg, Financial Times, Reuters, Guardian, Spiegel, and Wall Street Journal είχαν κυρίαρχο ρόλο στην διοχέτευση ειδήσεων στα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά ότι η δύναμη διαμορφώνει την ατζέντα. (Andreas Kollias and Fani Kountouri , 2020)

Η εβδομάδα πριν το δημοψήφισμα διαμόρφωσε δυο ανταγωνιστικές απόψεις για τη πορεία της χώρας στην Ευρώπη και επηρεάστηκε από τις αφηγήσεις των κομμάτων . Από την μια πλευρά όσοι επιθυμούσαν λιγότερη λιτότητα ακόμα και με τον κίνδυνο εξόδου από το ευρώ ,θα ψήφιζαν όχι .Από την άλλη πλευρά όσοι ήταν υπέρ της παραμονής στο ευρώ ακόμα και με το κόστος περισσότερης λιτότητας ,θα ψήφιζαν ναι. Η κυβέρνηση Τσίπρα διαμόρφωσε μια διαφορετική προσέγγιση απέναντι στο όχι ,αντιμετωπίζοντας το ως όπλο διαπραγματευτικής ικανότητας και δημοκρατικής ενίσχυσης για την διάσωση της χώρας. Ένα όχι θα σήμαινε λιγότερη λιτότητα και παράταση των διαπραγματεύσεων και με αυτή την ελπίδα οδηγήθηκαν οι ψηφοφόροι στις κάλπες σε αντίθεση με τους ψηφοφόρους του ναι που έβλεπαν σίγουρη έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση στην περίπτωση επικράτησης του όχι . (Ignacio Jurado,Nikitas Konstantinidis,Stefanie Walter, 2015)

Όσο αφορά τις δημοσκοπήσεις που προηγήθηκαν και κυκλοφόρησαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ,ειδικά τις δυο τελευταίες μέρες έδειχναν την διαφορά να είναι οριακή ανάμεσα στο ναι και το όχι. (<https://www.news247.gr/politiki/dimopsifisma-ti-deichnoyn-treis-dimoskopiseis.6361576.html>, 2015)

Είναι πράγματι παράδοξο ότι δόθηκε στον ελληνικό λαό το χρονικό περιθώριο μιας εβδομάδας για να διεξαχθεί μια συζήτηση και κατόπιν να ψηφίσει για τις δυνητικές επιπτώσεις της Ελλάδας εντός και εκτός Ευρωζώνης .

5.3 Facebook και δημοψήφισμα

Η Maria Konstantinou από το Πανεπιστήμιο της Κύπρου ,έκανε μια ανάλυση στον λογαριασμό του τότε Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα στο Facebook, για να διαπιστώσει ότι ο λόγος αντίστασης που χρησιμοποιήθηκε και η διχοτόμηση ανάμεσα στο "εμείς " (όσοι θέλουν να καταργήσουν τις πολιτικές λιτότητας)και "οι άλλοι "(οι πιστωτές και η πλευρά υπέρ του ναι) οδήγησαν στην επικράτηση του όχι και την ελπίδα για οικονομική ,πολιτική και κοινωνική αλλαγή στην Ευρώπη. (Maria Konstantinou, 2018)

Σε όλη την διάρκεια της διαπραγματεύσεως ο Αλέξης Τσίπρας επέλεξε να δομήσει τον λόγο του γύρω από την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων χρησιμοποιώντας σημειολογικά εκφράσεις για το ήθος ,την εθνική υπηρηφάνεια που στερήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια οι Έλληνες αλλά και ανεβάσει τους τόνους με τους Ευρωπαίους εταίρους του και ιδιαίτερα με την Γερμανία την οποία παρουσίαζε ως δύναμη κατοχής .Εκπρόσωπος τύπου της χώρας στην Ευρώπη υπήρξε ο Υπουργός Οικονομικών Γιάννης Βαρουφάκης ,ως επικεφαλής των διαπραγματεύσεων με την Τρόικα .Μάλιστα ο τελευταίος μετέφερε πολλά προσωπικά του χαρακτηριστικά στο πεδίο των διαπραγματεύσεων ,τραβώντας με τον λόγο του τα φώτα της δημοσιότητας επάνω του σε μια προσπάθεια να δείξει στους Ευρωπαίους ότι έπρεπε οι κυβερνητικές πολιτικές να αλλάξουν και ότι η δική του κυβέρνηση δεν υποχωρεί ,δεν υποκύπτει και δεν εκβιάζεται. Μέσα στο γενικότερο λοιπόν κλίμα που θα χαρακτηριζόταν πολεμικό ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους Ευρωπαίους εταίρους η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε διαχώριζε το *εμείς* από τους πολέμιους της χώρας που ήταν *οι άλλοι* .Οι αξίες ,η αξιοπρέπεια ,οι δημοκρατικές αρχές που πηγάζουν από την ιστορία της χώρας ήταν έννοιες που προσπάθησαν να φορτίσουν συναισθηματικά την ελληνική κοινή γνώμη για την νομιμοποίηση των διαπραγματεύσεων. (Juliane House and Themis Kaniklidou, 2016)

Ο Σύριζα ακολούθησε μια συναισθηματική περισσότερο επιχειρηματολογία και λιγότερο ορθολογική σε σχέση με την Ν.Δ αλλά και τα δυο κόμματα χρησιμοποίησαν το μέσο για να μεταδώσουν τα δικά τους μηνύματα σε μια μονόδρομη επικοινωνία που συναντάται τόσο στο Facebook όσο και στο Twitter ,αποτυγχάνοντας να επικοινωνήσουν ή να απαντήσουν και τελικά αποτυγχάνοντας να κατανοήσουν τον διαδραστικό ρόλο των νέων μέσων.

5.3.3 Ομάδες

Είναι αξιοσημείωτη η έρευνα γύρω από τα άτομα που εμπλέκονται περισσότερο με τα δυο μέσα κοινωνικής δικτύωσης .Όσο πιο αφοσιωμένοι είναι οι πολίτες στην πολιτική ιδεολογία τους τόσο πιο πιθανό είναι να εμπλακούν σε πολιτικές συμπεριφορές και να προωθήσουν τα κοινωνικά τους συμφέροντα μεγαλύτεροι σε ηλικία και από δημογραφικής απόψεως ,οι άνδρες προτίθενται να συμμετέχουν περισσότερο γιατί αισθάνονται περισσότερο αφοσιωμένοι στην πολιτική από τις γυναίκες.

Μάλιστα αυτοί οι παλαιάς κοπής άνδρες θεωρούν την ψήφο ως υποχρέωση τους σε αντίθεση με τις νεότερες γενιές που αποστασιοποιούνται από την πολιτική, αναπτύσσοντας χαλαρούς δεσμούς μαζί της. Οι νέοι και ,άνεργοι φαίνεται ότι ανήκαν στην εκλογική βάση των 3,55εκατ. που ψήφισαν όχι στο δημοψήφισμα του 2015 .Μια ψήφος διαμαρτυρίας απέναντι στο παλαιό καθεστώς και τα κόμματα εξουσίας και μια επιβεβαίωση για εθνική υπερηφάνεια και διατήρηση της εθνικής ταυτότητας όπως υποστήριξε σε όλη την διάρκεια πριν και μετά το δημοψήφισμα ο Αλέξης Τσίπας. (Nikos M.Konstantinos, 2016)

Όλες οι ομάδες και τα άτομα που συμμετείχαν στην πλευρά του όχι ,υποστήριξαν ότι με την ψήφο τους ενισχύουν την διαπραγματευτική ικανότητα της χώρας για την επίτευξη καλύτερης συμφωνίας και δεν εξέλαβαν το όχι ως έξοδο της Ελλάδας από την Ε.Ε.

5.3.4 Σχόλια σε ηλεκτρονικό τύπο

Η Ανάλυση για τα σχόλια στον τύπο θα κινηθεί σε δυο επίπεδα που περιλαμβάνουν τόσο ψυχολογικά χαρακτηριστικά όσο και δευτερογενή βιβλιογραφικό σχολιασμό ερευνών που έχουν προηγηθεί για το θέμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Μπαίνουμε έτσι σε μια χρονική περίοδο που εκτείνεται από την αρχή της κρίσης και την υπογραφή του πρώτου μνημονίου, το 2010 και φτάνουμε έως και την περίοδο του 2015 που κλείνει με το δημοψήφισμα που είναι και η μελέτη περίπτωσης αυτής της έρευνας. Μας ενδιαφέρει να δούμε πως τα ΜΜΕ διαμόρφωσαν το πολιτικό πεδίο αντιπαράθεσης και πως συγκεκριμένες εφημερίδες που εξετάστηκαν αντιμετώπισαν τις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου αυτής. Στην ανάλυση των σχολίων στον τύπο μας βοηθούν εργασίες που έχουν πραγματοποιηθεί για το σκοπό αυτό.

Στην έρευνα της η Maria Elena Kuntz μελετά τα δημοσιεύματα της Καθημερινής και της Ελευθεροτυπίας σχετικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και αποτυπώνει τις διαφορές αλλά και τις ομοιότητες σε σχέση με τον ξένο τύπο , απέναντι στο φαινόμενο που οδήγησε τις πολιτικές εξελίξεις την περίοδο 2009-2012.Η Ελλάδα κατά πρώτον ,αν και δεν ήταν η πιο αδύναμη οικονομία ,υπέστη αυστηρότερες κυρώσεις από άλλες χώρες που απέτυχαν να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις της Ευρωζώνης. Υπήρξε ένας εύκολος στόχος ώστε να εφαρμοστούν πολιτικές για τις ιδιωτικές επενδύσεις .Δεύτερον η οπτική και η

κουλτούρα της Ελληνικής περίπτωσης παραμελήθηκε και δεν παρουσιάστηκε στα ξένα μέσα. Η Ελλάδα που είναι κράμα Δυτικού και Ανατολικού πολιτισμού παρερμηνεύτηκε τόσο από διεθνείς ηγέτες αλλά και δημοσιογράφους την περίοδο της κρίσης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η εφημερίδα New York Times (ανάμεσα στις 34 που εξέτασε η έρευνα) η οποία την περίοδο που οι αυτοκτονίες αυξάνονταν στην Ελλάδα, προτίμησε να καλύπτει γεγονότα που αφορούσαν την δημοσιονομική πειθαρχία, τα καλοσχεδιασμένα δάνεια και τις οικονομικές πολιτικές, δυσφημώντας την ελληνική κουλτούρα στο εξωτερικό. Άρα δεν υπήρχε συνεργασία ελλήνων και ξένων δημοσιογράφων για να παρουσιαστεί και η ελληνική πλευρά η οποία αποκλείστηκε στα ξένα μέσα. Τρίτον η Ελλάδα τοποθετημένη στην νοτιοανατολική γωνία της Ευρώπης, απέσπασε την προσοχή και κανείς στον Ευρωπαϊκό βορρά δεν ασχολήθηκε με τις περικοπές στους προϋπολογισμούς όσο θα έπρεπε ούτε με την Ιταλία και την Ισπανία που αντιμετώπιζαν παρόμοια προβλήματα. Σιγά σιγά η αρνητική κριτική έφερε την Ελλάδα να παρουσιάζεται ως κακό σημείο αναφοράς λειτουργώντας κατά αυτόν τον τρόπο στο υποσυνείδητο των ξένων δημοσιογράφων.

Η έρευνα καταλήγει ότι η ιστορία όπως παρουσιάστηκε στις ελληνικές εφημερίδες δεν πέρασε τα σύνορα της χώρας και τα ισχυρά πρακτορεία ειδήσεων όπως άλλωστε έχει προαναφερθεί σε αυτή την εργασία, κυριάρχησαν στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης για την ελληνική οικονομική κρίση στο εξωτερικό. Ακόμα και η γλώσσα θεωρείται εμπόδιο, καθώς τα ελληνικά σε σχέση με τα αγγλικά των διεθνών πρακτορείων ειδήσεων, δεν έβαλε στην διαδικασία ακαδημαϊκούς και μελετητές να αναζητήσουν την ελληνική προοπτική και άποψη για το θέμα της οικονομικής κρίσης. Από την άλλη και οι δημοσιογράφοι φάνηκαν κατώτεροι των περιστάσεων επιβεβαιώνοντας ότι υπόκεινται στην πολιτική ατζέντα και τα συμφέροντα των εκδοτών τους. Το δημοψήφισμα που έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 2015, χαρακτηρίστηκε από τον θυμό και την απογοήτευση των ελλήνων για την οικονομική κατάσταση τους, που παρ'όλες τις θυσίες τους δεν βελτιωνόταν. Η κοινωνική αναταραχή και οι ψυχολογικοί παράγοντες δεν ήταν κάτι που αποτυπώθηκε στον διεθνή τύπο. Για άλλη μια φορά υπογραμμίζεται η δύναμη των εφημερίδων να διαμορφώνουν την κοινή γνώμη για παγκόσμια γεγονότα και η ηγεμονία της πληροφορίας από δυνατά οικονομικά κέντρα. (Maria Elena Kuntz, 2016)

Τις εφημερίδες με την μεγαλύτερη κυκλοφορία Καθημερινή και Νέα και την Αυγή ως καθαρά αριστερή εφημερίδα που συνδέεται με τον Σύριζα, ανέλυσε και ο Christos Kostopoulos στην διατριβή του και πώς διαμορφώθηκε το περιεχόμενο τους την περίοδο πριν το δημοψήφισμα. Με δεδομένο ότι οι ελληνικές εφημερίδες είναι χαμηλές σε κυκλοφορία στην Ελλάδα και την κυβερνητική χρηματική στήριξη απαραίτητη για την επιβίωση τους, οι δημοσιογράφοι που ρωτήθηκαν πως νιώθουν για την σχέση αυτή και αν επηρεάζει την ελευθερία της γνώμης τους, το 65,7 % απάντησε ότι δέχεται παρεμβολές και επικρίσεις για την δουλειά του. Η μεγάλη συγκέντρωση του τύπου σε τέσσερις εκδοτικούς οίκους στην Ελλάδα, δείχνει το επενδυτικό ενδιαφέρον επιχειρηματιών στον κλάδο των media ως μοχλό πίεσης στην πολιτική εξουσία. (Christos Kostopoulos, 2018)

Με δεδομένα όλα τα παραπάνω, αλλά και την οικονομική κρίση που δεν άφησε ανεπηρέαστη την δομή της αγοράς αλλά και της ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης, οι δημοσιογράφοι στέκονται στη μέση για να καλύψουν τον επιπλέον όγκο δουλειάς που έχει φέρει η ψηφιοποίηση των εφημερίδων.

Όταν για παράδειγμα μια είδηση αφορά την συμφωνία με τους θεσμούς ,στην επίμαχη περίοδο που εξετάζουμε και είναι γνωστό ότι ο αναγνώστης θα ενημερωθεί από το διαδίκτυο ,ποιος ο λόγος ένας δημοσιογράφος να γράψει την επομένη ημέρα ακριβώς τα ίδια πράγματα σε μια εφημερίδα ,ποιος θα τον παρακολουθήσει;; Έκτος και αν παρουσιάσει την είδηση με έναν άλλο σχολιασμό και με τρόπο που μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Αυτή είναι και εξήγηση πίσω από τον τρόπο που δομούνται ,αναλύονται και παρουσιάζονται οι ειδήσεις στις εφημερίδες οι οποίες ανταγωνίζονται την γρήγορη αγορά του διαδικτύου.

Εν κατακλείδι στην Καθημερινή και τα Νέα κατασκευάστηκε ένα πλαίσιο που αφορούσε την διαμόρφωση της κοινής γνώμης και προσπάθησε να υπερασπιστεί το μνημόνιο ως απαραίτητο, αναγκαίο με τίτλους όπως :Συμφωνία ή καταστροφή, Η δαπανηρή διαπραγμάτευση Τσίπρα και το δημοψήφισμα Τσίπρα .Στην Αυγή κανένα από τα παραπάνω πλαίσια δεν παρουσιάστηκε παρά επικράτησε το Εκβιασμός ως η λέξη κλειδί . (βλέπε Christos Kostopoulos,2018 p.152)

Αξιοσημείωτη είναι και η έρευνα του Γιάννη Μυλωνά και της Ματίνα Νουτσου για την παρουσίαση του ελληνικού δημοψηφίσματος στον συντηρητικό τύπο της Δανίας, αποδεικνύοντας την μονόπλευρη παρουσίαση των γεγονότων και μάλιστα με μια νότα προκατάληψης και ρατσισμού ,σε μια χώρα που βρίσκεται στην καρδιά της Ευρώπης και φημίζεται για τον προοδευτικό καπιταλισμό ευημερίας όπως τον χαρακτηρίζουν στο άρθρο τους και την δύναμη του νεοφιλελευθερισμού στην κάλυψη των γεγονότων. (Yiannis Mylonas, Matina Noutsou, 2018)

Οι Vasilis Manavopoulos & Vasiliki Triga έκαναν έρευνα στα δημοσιεύματα τριών εφημερίδων προσπαθώντας να καλύψουν το ιδεολογικό φάσμα της χώρας. Αναλύθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν τα άρθρα της Καθημερινής ,Της Εφημερίδας των Συντακτών και του Βήματος για το διάστημα 27 Ιουνίου 2015 έως και 04 Ιουλίου 2015 .Τα άρθρα χωρίστηκαν σε 4 βασικές κατηγορίες.

- Τα διαδικαστικά άρθρα (107),δηλαδή αυτά που αφορούσαν τα δελτία τύπου των υπουργείων σχετικά με το δημοψήφισμα και πληροφορίες για την διεξαγωγή του.
- Τα δημοσιεύματα γνώμης(346) ,που περιελάμβαναν απόψεις των δημοσιογράφων ή καλεσμένων που φιλοξένησαν οι στήλες των εφημερίδων .
- Τα άρθρα ρεπορτάζ(495) που στόχο είχαν να πληροφορήσουν και όχι να πείσουν.
- Τα άρθρα παραπομπών (639) όπου παρουσιάζονταν οι απόψεις και οι γνώμες ατόμων ή κομμάτια από ομιλίες τους σε ευθύ λόγο.

Από αυτά τα άρθρα τα 660 , είχαν μια σαφή θέση ή υπονοούσαν μια θέση ως προς το ερώτημα του δημοψηφίσματος ενώ τα 522 σχετίζονταν με την απόφαση και την νομιμότητα για την διεξαγωγή του. Μόνο

έναν μικρό αριθμό άρθρων ασχολήθηκε με τις επιπτώσεις από την απόφαση αυτή (298) όπως για παράδειγμα την επιβολή των capital controls.

Στην συνέχεια ένα μέρος από τα 660 άρθρα που περιείχαν επιχειρήματα υπέρ του ναι ή του όχι αναλύθηκαν με δειγματοληπτικό έλεγχο σε ποσοστό 5%. Οι φωνές του όχι προωθήθηκαν από την ΕΦΣΥΝ σε ποσοστό 55,6% και οι φωνές του ναι από την Καθημερινή σε ποσοστό 86,1%. Ο χώρος που σπαταλήθηκε στις εφημερίδες που προωθούσαν το ναι ήταν ισορροπημένος σε αντίθεση με εκείνες υπέρ του όχι που ξόδεψαν τρεις φορές περισσότερο χώρο σε επιχειρήματα που κατηγορούσαν την συμπεριφορά των πιστωτών και λιγότερο σχολιάζοντας τις επιπτώσεις του δημοψηφίσματος ή τις αποφάσεις της ελληνικής κυβέρνησης. Η πρόταση για ψήφο υπέρ του όχι παρουσιάστηκε σαν ηθική επιταγή απέναντι στα μέτρα λιτότητας και δεν είναι γνωστό τι επιχειρήματα θα είχαν διαμορφωθεί στην περίπτωση που το ερώτημα του δημοψηφίσματος ήταν παραμονή ή έξοδος από την Ευρωζώνη.

Πάντως φάνηκε ότι και οι δυο πλευρές υποστήριζαν από διαφορετική οπτική το ίδιο ζήτημα με αναφορές που λίγο διέφεραν μεταξύ τους. Η πλευρά του ναι είχε στην φαρέτρα της αρνητικά σενάρια για το μέλλον της χώρας στην περίπτωση του όχι. Τόνιζαν ότι το πραγματικό ερώτημα αφορούσε την παραμονή της χώρας στο ευρώ, πρόβαλαν αρνητικά σενάρια για την οικονομική πορεία της χώρας άλλα και για την εθνική της ασφάλεια και υποστήριζαν την βραχυπρόθεσμη αποκατάσταση της ρευστότητας, στις τράπεζες μετά την επιβολή των capital controls, στην περίπτωση επικράτησης του ναι. Όμως όπως υποστηρίζουν οι Lerner & Keltner, 2001 όταν χρησιμοποιούνται αρνητικά επιχειρήματα είναι πιθανό να αυξήσουν την αβεβαιότητα στον ψηφοφόρο και να παραβλέψει τις αρνητικές και επικίνδυνες συνέπειες μιας επικράτησης του όχι. (Vasilis Manavopoulos and Vasiliki Triga, 2017)

Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση επένδυσε στο επιχείρημα ότι η πλευρά του ναι θα καταφύγει σε αρνητική επιχειρηματολογία και προειδοποιούσε για υποκίνηση φόβου από την πλευρά της. Εκμεταλλεύτηκε επίσης το γεγονός ότι μια σειρά επιφανών ελλήνων και πολιτικών από την μια αλλά και ξένων αξιωματούχων από την άλλη, παρουσιάστηκαν να επιχειρηματολογούν υπέρ του ναι και αυτό σύνδεσε την πλευρά του ναι, τόσο με τα εδραιωμένα οικονομικά συμφέροντα και τις ελίτ εντός χώρας, όσο και με ξένα συμφέροντα (δηλαδή τους πιστωτές) και όχι με τα συμφέροντα της χώρας. (https://www.efsyn.gr/stiles/arheio/o-ios/33399_i-heirafetisi-toy-tiletheati, 12/07/2015)

5.3.5 Fake news και παραπληροφόρηση κατά την περίοδο πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος

Αυτή η λεπτή γραμμή που χωρίζει την αντικειμενική και ηθική δημοσιογραφία από την παραπληροφόρηση και την προπαγάνδα φαίνεται ότι διαπεράστηκε στην περίπτωση του ελληνικού δημοψηφίσματος όπως αναφέρουν οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι που έλαβαν μέρος στα γεγονότα τις ημέρες

εκείνες. Σε ένα αποκαλυπτικό ρεπορτάζ, η Μαρίνα Σπύρου, εξομολογεί συναδέλφους που παραδέχονται ότι μετά το διάγγελμα Γιούνκερ, πήραν γραμμή υπέρ του ναι ενώ τα κανάλια αφιερώθηκαν σε ένα μαραθόνιο γύρω από τα γεγονότα του δημοψηφίσματος που προκάλεσαν την παρέμβαση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ). Την ίδια στιγμή υπήρχαν συζητήσεις σε τηλεοπτικούς σταθμούς που φιλοξενούσαν τους υποστηρικτές του ναι με άνισο τρόπο προς την αντίθετη πλευρά του όχι.

Η δύναμη της εικόνας είναι πολύ ισχυρή, υποστηρίζει ένας από τους δημοσιογράφους, που κρατά την ανωνυμία του, στην συνέντευξη που δίνει στην Μαρίνα Σπύρου, και δεν διστάζει να αποκαλύψει ότι παρουσιάστηκαν εικόνες από την Τουρκία και την Λατινική Αμερική για τις ουρές που αφορούσαν τις τράπεζες από τα capital controls. Το ΕΣΡ μια εβδομάδα πριν το δημοψήφισμα είχε κάνει συστάσεις προς όλους τους φορείς ενημέρωσης για αντικειμενική ενημέρωση. Σημειώνεται εδώ ότι οι ενημερωτικές ιστοσελίδες και οι εργαζόμενοι δημοσιογράφοι σε αυτές δεν αναγνωρίζονται από την ΕΣΗΕΑ και το ΕΣΡ. Παρόλα αυτά 600 καταγγελίες επώνυμες έφτασαν στα πειθαρχικά όργανα της ΕΣΗΕΑ για παραβίαση κανόνων δεοντολογίας.

Το ΟΧΙ ερμηνεύτηκε με πολλούς τρόπους, αλλά έχει αξία αυτό που δηλώνει ένα εκ των συνεντευξιαζόμενων και παρουσιαστής ειδήσεων ότι δηλαδή αυτό το όχι δεν ήταν αντίδραση απέναντι σε όλα αυτά που θύμωναν τον κόσμο μόνο αλλά και απέναντι στους δημοσιογράφους για τον τρόπο που κάλυψαν τα γεγονότα, προπαγανδίζοντας και υποτιμώντας την νοημοσύνη του κοινού. (Μαρίνα Σπύρου, 2016)

Ο Γιώργος Πλειός, Πρόεδρος του Τμήματος ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε συνέντευξη μια ημέρα πριν το δημοψήφισμα αναφέρει ότι τα ιδιωτικά κανάλια παραβίασαν την εκλογική νομοθεσία με προπαγάνδα και έλλειψη αμεροληψίας. Τα κανάλια που στηρίζονταν στην δανειοδότηση των τραπεζών για την ύπαρξη τους ένωσαν αβεβαιότητα για την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων και παρατηρήθηκαν φαινόμενα μεροληψίας υπέρ του ναι, δηλώνει ο καθηγητής. Με χρέη πάνω από 2 δις ευρώ οι επιχειρήσεις επικοινωνίας δεν εγγυώνται ότι η τηλεόραση μπορεί να λειτουργήσει με διαφάνεια. (Κώστας Παπαντωνίου, 2015)

Όσα ισχυρίζεται ο Γιώργος Πλειός επιβεβαιώνονται και από την έρευνα των Yannis Tsiarbas & Lina Zirganou-Kazolea για την παρουσία ακαδημαϊκών και πολιτικών επιστημόνων στην τηλεόραση τις ημέρες πριν το δημοψήφισμα. Από τους 158 που εμφανίστηκαν στην τηλεόραση το 28% χαρακτηρίζονται ως πολιτικοί επιστήμονες, το 47% ως καθηγητές οικονομικών, ενώ το 13% ως καθηγητές συνταγματικού δικαίου και παρατηρείται ένα μοτίβο επαναλαμβανόμενων εμφανίσεων των ίδιων προσώπων ιδιαίτερα από την ομάδα των πολιτικών επιστημόνων κάτι που παρατηρείται και σε άλλες χώρες. Στην ουσία από το σύνολο των επιστημόνων ένα ποσοστό 9,2% εμφανίζεται σταθερά και ενεργά στην τηλεόραση και στα ψηφιακά μέσα και όσοι επιστήμονες υποστήριζαν το όχι στην περίπτωση του δημοψηφίσματος, δεν παρουσιάστηκαν στα ελληνικά μέσα ενημέρωσης. Άρα η πρόσκληση στα κανάλια για τους ακαδημαϊκούς επιστήμονες, εξαρτήθηκε καθαρά από την πολιτική τους στάση απέναντι στο δημοψήφισμα και δεν

θεωρείται ότι αντιπροσώπευσαν την κοινή γνώμη στο σύνολο της. Το ότι οι πολιτικοί επιστήμονες στην Ελλάδα ήταν υπέρ του Ναι και συντήρησαν το status quo της περιόδου του δημοψηφίσματος σίγουρα δεν είναι ζήτημα της ακαδημαϊκής κοινότητας αλλά των μέσων ενημέρωσης που επέλεξαν να χειριστούν με τον συγκεκριμένο τρόπο το θέμα. (Yannis Tsirbas ,Lina Zirganou-Kazolea, 2021)

Ένα ακόμα δημοσίευμα από τον Χάρη Καρανίκα στο protagon .gr κάνει γνωστή την πιθανή παρέμβαση ρωσικών τρολ στο δημοψήφισμα του 2015 μετά την παρουσία μιας υπάλληλου της Internet Research Agency στην Ελλάδα τις μέρες πριν την διεξαγωγή του. Η συγκεκριμένη υπάλληλος έχει κατηγορηθεί από τον ειδικό εισαγγελέα Ρομπερτ Μολερ για παρέμβαση στις αμερικανικές εκλογές του 2016 ,στήνοντας γραφείο παραγωγής ψευδών ειδήσεων υπέρ του Ντόναλντ Τραμπ στην ΠΓΔΜ .Η Άννα Μποκάτσεβα ταξιδεύει και συλλέγει πληροφορίες και στην συνέχεια μέσα από την δημιουργία ψεύτικων λογαριασμών ,παράγονται και διανέμονται ψευδείς ειδήσεις που στόχο έχουν να διχάσουν και να χειραγωγήσουν κοινωνικές ομάδες.

Δεν ήταν τυχαία η ανακοίνωση από την πλευρά της Κομισιόν για λήψη μέτρων που θα διαφύλατταν τις εκλογές του 2019 στην Ευρώπη μετά και τις πληροφορίες ότι σύμβουλος του Ντόναλντ Τραμπ επεδίωκε να δημιουργήσει ένα ακροδεξιό μπλοκ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο . Η επιχείρηση του ρωσικού εργοστασίου τρολ φαίνεται ότι δαπάνησε 1,2 εκατ. δολάρια ανά μήνα προκειμένου να επιτύχει την εκλογή προέδρου στις αμερικανικές εκλογές που θα κρατούσε ηπιότερη στάση απέναντι στα ρωσικά συμφέροντα. (Χαρης Καρανίκας , 2018)

Φαίνεται από όλα τα παραπάνω ότι σε όλα τα σημαντικά πολιτικά και εθνικά θέματα παραμονεύει ο κίνδυνος της παραπληροφόρησης και της προπαγάνδας τόσο από τα παραδοσιακά μέσα όσο και από τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης .Η γραμμή του μέσου ,όπως ονομάζεται στην δημοσιογραφική γλώσσα η εξάρτηση από την κεντρική εξουσία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, επιβεβαιώνει την πόλωση και την μεροληψία που χαρακτηρίζουν τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

Τα κοινωνικά δίκτυα κάνουν ευκολότερη την επικοινωνία δίνοντας φωνή στους ανθρώπους να ελέγξουν τις κυβερνήσεις τους, να συζητήσουν θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος και να οργανώσουν δράσεις αντίστασης απέναντι σε αυτά. Το 2011 όταν τα social media έπαιξαν ενεργό ρόλο στην διαμόρφωση της Αραβικής Άνοιξης στην Τυνησία, χαιρετίζονταν ως η τεχνολογία της απελευθέρωσης αλλά πολλά έχουν αλλάξει από τότε. Οι προεδρικές εκλογές του 2016 στην Αμερική έφεραν ξεκάθαρα στην επιφάνεια τους κινδύνους της ξένης παρεμβολής στην εκλογική διαδικασία και τις επιπτώσεις από την πόλωση που δημιουργούν οι ψευδείς ειδήσεις. Η επίδραση των social media στην πολιτική διαδικασία δεν υπήρξε ποτέ πριν πιο σημαντική για να μπει στο μικροσκόπιο από πλειάδα ειδικών όλου σχεδόν του επιστημονικού κόσμου.

Τι επίδραση έχουν τα νέα μέσα στην δημοκρατία; Δεν υπάρχει αμφισβήτηση ότι η χρήση γενικότερα του διαδικτύου μπορεί να προκαλέσει τριγμούς ακόμα και στις πολύ καλά εδραιωμένες δημοκρατίες. Οι διαδεδομένες πλατφόρμες του Facebook και του Twitter σχεδιάστηκαν για να συνδέουν φίλους και οικογένειες αλλά καθώς τα νούμερα συμμετοχής ατόμων σε αυτές ξεπέρασε κάθε προηγούμενο, τα άτομα βρήκαν κανάλια για να επικοινωνούν την πολιτική τους δραστηριότητα και άποψη με τρόπο που κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει. Κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν τα νέα μέσα για να εξαπολύσουν επιθέσεις σε άλλες χώρες, πράγμα που έκανε απαραίτητη την αναθεώρηση των απόψεων για την δημόσια σφαίρα και την κοινή γνώμη.

Σε μια δημοκρατική κοινωνία η ελευθερία της έκφρασης είναι δικαίωμα πολιτικό που επιτρέπει στα άτομα να μιλούν χωρίς φόβο για αντίποινα, λογοκρισία και κυβερνητική παρέμβαση. Η ελευθερία αυτή όμως υπόκεινται σε μηχανισμούς επιβολής προτύπων δημόσιας ομιλίας και επιβάλλονται περιορισμοί και κυρώσεις σύμφωνα με τον νόμο για να διασφαλίζεται η ασυδοσία που καταλήγει σε προσβολή, στοχοποίηση και προκατάληψη υποκίνησης βίας και ρητορικής μίσους.

Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν κατηγορηθεί ότι λόγω των αλγορίθμων τους, δημιουργούν τα *δωμάτια της ηχούς* όπου τα άτομα βλέπουν μόνο τις απόψεις με τις οποίες συμφωνούν, αυξάνοντας την πόλωση. Όμως σε σύγκριση με τα παραδοσιακά μέσα κάποιος που είναι ενεργός στα social media έχει δυο φορές περισσότερες πιθανότητες να δει ειδήσεις τόσο από το αριστερό όσο και από το δεξί πολιτικό φάσμα. Το βαθύτερο ερώτημα είναι πώς αντιδρούν τα άτομα στην έκφραση διαφορετικών απόψεων. Με δεδομένο ότι επιλέγουμε πληροφορίες που ενισχύουν τις προσωπικές μας πεποιθήσεις και επιβεβαιώνουν την προκατάληψη μας, είναι φυσικό να ψάχνουμε για αυτό που επιβεβαιώνει αυτό που ήδη γνωρίζουμε. Χρειάζεται πάλη ενάντια στα ίδια τα ανθρώπινα πάθη και αυτό που βοηθά είναι όχι μόνο η προβολή της αντίθετης άποψης αλλά ο πλουραλισμός των απόψεων, βασικό συστατικό της δημοκρατικής κοινωνίας.

Ο αγώνας από τις κυβερνήσεις για να καλυφθεί το ψηφιακό κενό και ο αναλφαβητισμός, να ενισχυθεί η συμμετοχή των γυναικών που υπολείπεται των ανδρών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, να δοθεί φωνή σε ευάλωτες ομάδες, να σταματήσει ο κοινωνικός αποκλεισμός πληθυσμών, μπορεί να κάνει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εργαλείο δημοκρατικής συμμετοχής. Τα social media έχουν αναμφισβήτητη την δύναμη να ενημερώνουν το κοινό αλλά και να δημιουργούν κοινότητες όπου πραγματικά μπορούν να συζητηθούν οι ειδήσεις της ημέρας και να υπάρξουν δράσεις απέναντι σε αυτές.

Εκείνο που λείπει από τα ελληνικά κοινωνικά δίκτυα είναι η διάδραση μεταξύ κοινού και πολιτικών προσώπων, η καλύτερη επικοινωνία των πολιτικών των κυβερνήσεων, η ενίσχυση της αμφίδρομης επικοινωνίας που θα ενισχύσει την συμμετοχή του πολίτη στην πολιτική διαδικασία και όχι μόνο στην εκλογική. Το παράδειγμα του ελληνικού δημοψηφίσματος έδειξε την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης αλλά και την μονόδρομη επικοινωνία των πολιτικών προσώπων με το κοινό.

Η πόλωση είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό που παρατηρήθηκε στα κοινωνικά δίκτυα κατά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και ο λόγος που χρησιμοποιήθηκε ήταν διχαστικός ανάμεσα στον φόβο και την ελπίδα. Οι δύο πλευρές προπαγάνδισαν μέσα από μονομερείς απόψεις επιχειρήματα περισσότερο συναισθηματικής και επιφανειακής λογικής, αποτυγχάνοντας να κατανοήσουν τον διαδραστικό ρόλο των κοινωνικών δικτύων. Η λαϊκή κυριαρχία δεν ενδυναμώθηκε από την άμεση μορφή δημοκρατίας του δημοψηφίσματος γιατί όπως αποδείχθηκε το αποτέλεσμα του επηρέαζε ολόκληρη την Ευρώπη και όχι μόνο τον ελληνικό λαό και δέχτηκε εξωτερικές παρεμβάσεις.

Όταν τα κράτη συμβουλευτήκαν τους πολίτες τους μέσα από τα ευρωπαϊκά δημοψηφίσματα υπήρξαν αρκετές περιπτώσεις που τα αποτελέσματα δεν έγειραν υπέρ της Ευρωπαϊκής διεύρυνσης. Για πολλούς τα δημοψηφίσματα που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, αποδεικνύουν το σκεπτικισμό απέναντι στην δημοκρατική νομιμότητα της Ε.Ε στην οποία τα κράτη απαντούν ολοένα και πιο εθνικιστικά.

Επίλογος

Εάν υπάρχει μια αλήθεια για την χρήση των social media και τον ρόλο τους στην ποιότητα της δημοκρατίας είναι ότι ενισχύουν τις προθέσεις των ατόμων τόσο τις καλές όσο και τις κακές. Στα καλύτερα τους ,τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν την ελεύθερη έκφραση και την ανάληψη δράσης .Στα χειρότερα τους επιτρέπουν με την ανωνυμία που διαθέτουν ,την εξάπλωση της παραπληροφόρησης και την οξείδωση της δημοκρατίας.

Η συζήτηση για την ρύθμιση του διαδικτύου από τις κυβερνήσεις δείχνει την απειλή που μπορούν να δεχτούν οι δημοκρατίες ανά τον κόσμο ,όμως ο χώρος είναι ανεξερεύνητος και πράγματι είναι σαν να θέλει κάποιος να βάλει όρια στο διάστημα.

Στο μέλλον τα δημοψηφίσματα στην Ευρώπη θα αυξηθούν καθώς τα κράτη θα ζητούν την συναίνεση των λαών τους για να πάρουν δύσκολες αποφάσεις που μπορεί να καθορίσουν την διεύρυνση ή και το πάγωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σίγουρα τα μέσα επικοινωνίας θα εξελιχτούν σε νέα μέσα ψηφοφορίας στο μέλλον αφού οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες έχουν αρχίσει και δοκιμάζονται πειραματικά σε αρκετά κράτη της Ευρώπης. Αυτός θα είναι και ο νέος τομέας που θα αρχίσει να ερευνάται στο πεδίο των social media.

Έργα που αναφέρονται

- Amadine Crespy & Stella Ladi. (2019, October 30). In the name of ‘the people’? Popular Sovereignty and the 2015 Greek referendum. *Journal of European Integration* , σσ. 41:7, 871-885.
- Eytan Bakshy ,Solomon Messing, Lada A. Adamic. (2015, May 07). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science* , σσ. pp. 1130-1132.
- Joseph E. Stiglitz. (29 Ιουνίου 2015). How i woyld vote in the Greek Referendum. *THE GUARDIAN* , <https://www.theguardian.com/business/2015/jun/29/joseph-stiglitz-how-i-would-vote-in-the-greek-referendum>.
- Ισμήνη Λιάγκουρα. (n.d.). «Δημοσιογραφία των πολιτών»: ένα νέο είδος δημοσιογραφίας;.
- Κωνσταντίνα Μαρκομιχάλη - Δικηγόρος | Μιράντα Γκανέτσου - Δικηγόρος | Ζωή Συρμακέζη - Ασκ. Δικηγόρος. (2021, 12 14). <https://www.lawspot.gr/gdpr/social-media-kai-gdpr>.
- Abitassha Az Zahra¹; Eko Priyo Purnomo^{2*}; Aulia Nur Kasiwi³. (2020). NEW DEMOCRACY IN DIGITAL ERA THROUGH SOCIAL MEDIA AND NEWS ONLINE. *Humaniora*, 11(1), 13-19.
- Adam Tsakalidis, Nikolaos Alertas, Alexandra I. Cristea, Maria Liakata. (2018, August 18). Nowcasting the Stance of Social Media Users in a Sudden Vote: The Case of the Greek Referendum. *Computer Science* .
- Alex Bruns. (2017). *Echo Chamber? What Echo Chamber?* Digital Media Research Centre: Queensland University of Technology.
- Amandine Crespy & Stella Ladi. (2019, October 30). In the name of the people ; Polular Sovereignty and the 2015 Greek Referendum. *Journal of European Integration* , σσ. 41:7 871-885.
- Andreas Kollias and Fani Kountouri . (2020, December 20). Tweets That Matter: Reconsidering Journalistic Sourcing and Framing Processes in the Context of the #Grexit Debate. *Journalism and Media* , σσ. Journal. Media 2020, 1, 122–144;.
- Antonio Cortés-Ramos , Juan Antonio Torrecilla Garcí , Miguel Landa-Blanco. (2021, September 21). Activism in social media. Youth Participation and Communication. *Sustainability 2021* .
- Antonio Cortés-Ramos , Juan Antonio Torrecilla García , Miguel Landa -Blanco et al. (2021, August 13). Activism and Social Media. *Sustainability* .
- Antonis Klapsis. (2015, December). In the Shadow of the Grexit: A short Story of Long and Failed Negotiations. *Romanian Journal of European Affairs* , σσ. Vol 15,4.
-

- Ariadna Matamoros-Fernández & Johan Farkas. (2021). Racism, Hate Speech, and Social Media. A Systematic Review and Critique. *Television and New Media*, σσ. Vol. 22(2) 205–224.
- Benn Corbet, Allan Edwards. (2017, August 07). A case study of Twitter as a research tool. *Sport in Society*, σσ. Pages 394-412.
- Berners-Lee, T. (1999). *Weaving the Web. The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web by its Inve.* New York: Haper Collins.
- Brian L. Ott, Greg Dickinson. (2019). In Defence of Democracy. Στο G. D. Brian L. Ott, *The Twitter Presidency* (σ. Κεφαλαίο 4). New York: Routledge.
- C Thi Nguyen. (2020). *Escape the echo chamber*. <https://aeon.co/essays>.
- Caroline Hythornthwaite. (May, 2011). Democratic Process in Online Crowds and Communities. *Proceedings of the Internatinal Conference for E democracy and Open Government* (σ. 63). Austria, Danube University Krems: Edition Donau-Univeritat Krems.
- Chandan Kumar Jha & Oasis Kodila-Tedika. (2019, African Governance and Development Institute (AGDI), Yaoundé, Cameroon). Doew Social Media promote Democracy ? Some empirical evidence. *Journal of Policy Modeling*.
- Christopher Rosen-Entertainment. (24/07/2017). All the times Donald Trump has called the media 'fake news' on Twitter.
- Christos Kostopoulos. (2018). The Political Economy of Austerity Framing: Journalistic Reporting of The Greek Memoranda 2010-2015. *Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy at the University of Leicester, 2018*.
- CNN. (2018, Αυγουστος 30). Σάλος με τον διαδικτυακό θάνατο του Κωστα Γαβρά. Αθήνα.
- Collin Crouch. (2000). Coping with Post Democracy. 1-39.
- Commission. (2008, November 28). *ec.europa.eu*. Ανάκτηση March 7, 2022, από https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-counteracting-illegal-hate-speech-online_en.
- Commission. (2021, Ιουλιος 20). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_21_3761. Ανάκτηση Δεκεμβριος 10, 2021
- Commission. (2020, Aprile 20). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-002166_EL.html. Ανάκτηση December 10, 2021, από Europa.eu.
- Commission. (2020). Ευρωπαϊκό Σχεδιο για τη δημοκρατία 2020. (σσ. 1-35). Βρυξελλες: Ευρωπαϊκη Ένωση.
- Curia. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-06/cp180081el.pdf>. (2018). Ο διαχειριστής σελίδας (fan page) στο Facebook είναι υπεύθυνος από κοινού με το Facebook για την επεξεργασία των δεδομένων των επισκεπτών της σελίδας του. Λουξεμβουργο: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Dan Reed. (29, Aprile, 2010). Jaron Lanier, The 2010 Time 100. *Time*.
-

- Daniel C.Hallin& Stylianos Papathanassopoulos. (2002). Political clientelism and the media: southern Europe and Latin America in comparative perspective. *Media , Culture and Society* , σσ. Vol 24: 2 ,175-195.
- Dániel Mikecz. (2016). *Frontiers of Democracy.Democratization, Political Participation and Social Media*. Budapest: Center for European Neighborhood Studies.
- Defining Propaganda. (2022, Μάρτιος 15). <https://www.historians.org/>. Ανάκτηση 2022
- Despoina Antonakaki, Dimitris Spiliotopoulos , Christos V. Samaras , Sotiris Ioannidis ,Paraskevi Fragopoulou. (2016 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM)). *Investigating the Complete Corpus of Referendum and Elections Tweets*. San Francisco, CA, USA: USA 978-1-5090-2846-7/16.
- Diogo Queiroz Andrade. (2019). Paving the way for regulation: how the case against Facebook stacked up. *Observatorio (OBS*) Journal*, (2019), 113-128 .
- Dr. Anastasia Veneti,Dr. Daniel Jackson,Dr. Darren G. Lilleker. (2019). *SOCIAL MEDIA USE IN POLITICAL COMMUNICATION IN GREECE*. Centre for Politics and Media Research at Bournemouth University.
- ERGA. (2018). *Internal Media Plurality in Audiovisual Media Services in the EU*. Βρυξελλες.
- Renée van Os & Nicholas W. Jankowski(2005). *presented at: Workshop organized by the Network of Excellence CONNEX*.Amsterdam.
- Eugenia Mitchelstein,Mora Matassi,Pablo J. Boczkowski. (2020, October -December Sage). Minimal Effects Maximum Panic.Social Media and Democracy in Latin America. *Social Media And Society* , σσ. 1-11.
- Eva Polonska ,Charlie Beckett. (2019). *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled Eyropean Democracies*. e-book UK: ISBN 978-3-030-02709-4 ISBN 978-3-030-02710-0.
- Fausto Colombo. (2015). *What we talk about when we talk about social media*. Digital Media and Social Transformation. Βαρκελωνη: Università Cattolica del Sacro Cuore.
- Felix Brünker,Magdalena Wischnewski,Milad Mirbabaie,Judith Meinert. (2020). The Role of Social Media during Social Movements – Observations from the. *Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences / 2020* (σσ. 2356-2366). Hawaii: URI: <https://hdl.handle.net/10125/64030>.
- Francesca Polletta and James M. Jasper. (02/02/2005). *COLLECTIVE IDENTITY AND SOCIAL MOVEMENTS*. New York: University of North Carolina.
- Gadi Wolfsfeld,Elad Segev,Tamir Sheaffer. (2013). Social Media and thw Arab Spring: Politics comes First. *The Inernational Journal Of Press/Politics* , σσ. 18(2)115-137.
- Glenn Greenwald. (31/07/2013). XKeyscore: NSA tool collects 'nearly everything a user does on the internet. *The Guardian* .
- Habermas,J. (2006). Political communication in media society. Does democracy still enjoy an epistemic dimension ? Στο *Communication Theory* (σσ. 411-423). 16(4): Wiley.
- Held, M. (1987). *Μοντέλα δημοκρατίας*. Αθήνα: Στάχυ.
-

- Herbert Menzel. (1966). Information need and uses. Στο 1. p.-6. Herbert Menzel. Information need and uses. In: Carlos A. Cuarda ed. Annual Review of Information Science and Technology: volume 1. Interscience Publishers.
- Homero Gil de Zúñiga, Brian Weeks, Alberto Ardèvol-Abreu. (2017). Effects of the News-Finds-Me Perception in Communication. *Journal of Computer-Mediated Communication* 22 (2017) 105–123 © 2017 International Communication Association , σσ. 105-123.
- <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=IT.NET.USER.ZS&country=GRC>. (2020). Χρήση του ιντερνετ την περίοδο 1990-2020. Παγκόσμιοι Δείκτες Ανάπτυξης. Παγκόσμια Τράπεζα.
- <https://netivist.org/debate/importance-of-civic-engagement>. (2022). *Does civic engagement affect policy or is policy-making simply dominated by elites?* Netvist.
- <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2021>. (n.d.).
- <https://www.daphne.foundation/en/about/daphne/>. (n.d.). Ανάκτηση 02 08, 2022
- https://www.efsyn.gr/stiles/arheio/o-ios/33399_i-heirafetisi-toy-tiletheati. (12/07/2015). Η χειραφέτηση του τηλεθεατή. *Εφημερίδα των Συντακτών* .
- <https://www.loc.gov/resource/prmsca.29087/>. (Προσπελαση 01/03/2022).
- <https://www.news247.gr/politiki/dimopsifisma-ti-deichnoyn-treis-dimoskopiseis.6361576.html>. (2015, Ιουλίου 3). Ανάκτηση Απριλίου 27, 2022
- <https://www.reporter.com.cy/politics/article/811928/>. (2021, Μάιος 19). Ανάκτηση Μαρτίου 16, 2022
- <https://www.skai.gr/news/world/o-tramp-apepempse-ton-tilerson-meso-twitter-ti-thesi-tou-pairnei-o-p>. (2018, Αυγούστος 13). Ο Τραμπ απέπεμψε τον Τίλερσον μέσω twitter, τη θέση του παίρνει ο Πομπέο.
- Hunt Allcott & Matthew Gentzkow. (2017, Spring). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVES* .
- Hamid Mowlana. (Reprinted ,2005). *Global Information and World Communication: New Frontiers in International* . London: Sage Publications Ltd.
- Hyuksoo Kim, Yeojin Kim, Doohwang Lee. (2019, 07 19). Understanding the Role of Social Media in Political Participation: Integrating Political Knowledge and Bridging Social Capital. *International Journal of Communication* 14(2020), 4803–4824 , σσ. 4803–4824.
- iefimerida. (2018, Αυγούστος 30). Πέθαναν» τον Κώστα Γαβρά στο Twitter.
- Ignacio Jurado, Nikitas Konstantinidis, Stefanie Walter. (2015). *Why Greeks voted the way they did in the bailout referendum*. European Politics and Policy-London School of Economics.
- Iouliani Vroutsi. (2016). The dominant political narrative for Europe through Greek political speeches (1975-2015): the hope-despair vision of the European Union. *Europe in Discourse*, (σσ. 357-365). Αθήνα.
-

- Ito, Y. (1981). (2001). The Johoka Sakai. Στο D. McQuail, *Συγχρονα Μοντέλα Επικοινωνίας* (σ. 255). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Jan A.G.M. van Dijk. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *ScienceDirect*, σσ. Poetics 34 (2006) 221–235.
- Jan W. van Deth. (2014). Using Twitter to mobilise protest action. On line mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information Communication and Society*.
- John D. Gallache, Jonathan Brigh. (16/02/2021). *Hate Contagion: Measuring the spread and trajectory of hate on social media*. Oxford University: <https://psyarxiv.com/b9qhd/>.
- Jonas Kaiser, Birte Fähnrich, Markus Rhomberg, and Peter Filzmaier. (2017). *Handbook of Cyber-Development, Cyber-Democracy, and Cyber Defence*. Springer International Publishing AG 2017.
- Joseph Stiglitz. (2015). Joseph Stiglitz: How i would vote in the Greek referendum. *The Guardian*.
- Julia Angwin & Terry Parris Jr. (2016, October 28). <https://www.propublica.org/article/facebook-lets-advertisers-exclude-users-by-race>. Ανάκτηση March 17, 2022, από ProPublica.
- Juliane House and Themis Kaniklidou. (2016). Europe in Discourse: Identity, Diversity, Borders. *Proceedings of the 1st International Conference* (σσ. 356-438). Athens: Hellenic American University.
- Julie Posetti, Cheryl Ireton, Claire Wardle, Hossein Derakhshan, Alice Matthews, Magda Abu-Fadil, Tom Trewinnard, Fergus Bell, Alexios Mantzarlis. (2018). *Fake news” & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training*. France: Unesco.
- Keath Wyszynski. (2013). <https://articles.informer.com/prism-tempora-xkeyscore-what-is-it.html>. Ανάκτηση Φεβρουάριος 12, 2022
- Kofi Annan Foundation, The United Nations Democracy Fund, Center of Multiparty Democracy-Kenya. (2021, November 8-9). Safeguarding the digital space. Nairobi/kenya.
- Konnektiv - Geraldine de Bastion, Melanie Stilz, and René Herlitz. (2013). *Social Media and Political Participation*. Study commissioned by the Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- Konnektiv - Geraldine de Bastion, Melanie Stilz, and René Herlitz. (2016). *Social Media and Political Participation*. Study commissioned by the Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- Kostopoulos Giorgos. (n.d.). Framing the Indignant Citizens Movement. *LSE*.
- LIFO. (2019, May 25). Η έρευνα του MIIR: Ψεύτικοι λογαριασμοί στο ελληνικό Twitter και bots προπαγάνδας για όλα τα κόμματα.
- MANUEL CASTELLS. (2007). Communication, Power and Counter-power in the Network Society. *International Journal of Communication 1* (2007), 238-266.
- Maria Elena Kuntz. (2016). *How the Greek Press Constructed the Greek economic crisis. Thesis*. Faculty of Social Sciences University of Denver.
-

- Maria Konstantinou. (2018, December 18). Resisting Europe, setting Greece free: Facebook political discussions over the Greek referendum of the 5th July 2015. *Lodz Papers in Pragmatics* .
- Marina Prentoulis & Lasse Tomanssen. (2012, May 28). The death of the indignados movement. *www.open democracy .net* .
- Markus Prior. (2007). *Post-Broadcast Democracy: How Media Choice Increases Inequality in Political* . Cambridge University Press.
- Martin N.Ndlela,Winston Mano. (2019). *SocialMedia and Elections in Africa*. Springer Nature Switzerland a.g.
- Matteo Cinelli,Alessandro Galeazzi. (2021, March 2). <https://www.pnas.org/content/118/9/e2023301118>. Ανάκτηση 21/01/2022 2022, από PNAS March 2, 2021 118 (9) e2023301118; <https://doi.org/10.1073/pnas.2023301118>.
- Matteo Cinellia, Gianmarco De Francisci Moralesb, Alessandro Galeazzic, Walter Quattrociocchid,1,and Michele Starnini. (2021, January 14). The echo chamber effect on social media. *Psychological and Cognitive Sciences* .
- McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage Publications.
- Meikle Graham & Young Sherman. (2012). *Media Convergence*. London: Pergrave Macmillan.
- Michael Etter,Oana Brindusa Albu. (2021, 2021, Vol. 28(1) 68–91). Activists in the dark: Social media algorithms and collective action . *Organization* .
- Michela Del Vicario¹, Gianna Vivaldo¹, Alessandro Bessi^{1,2}, Fabiana Zollo¹, Antonio Scala^{1,3},. (2016, December 01). Echo Chambers: Emotional Contagion and Group Polarization on Facebook. *Scientific Reports* / 6:37825 / DOI: 10.1038/srep37825 .
- Michelle Tye,Carmen Leong,Felix Tan,Barney Tan,Ying Hooi Khoo. (4-2018, Vol42-Article 15). Social Media for Empowerment in Social Movements.The case of Malaisias Grassroots Activism. *Communications of the Association for Information Systems* .
- MIIR. (2019, MAY 20). Τιτιβίσματα στη Σκοτεινή Πλευρά του Διαδικτύου.Άνθρωποι και Ρομπότ στη Βιομηχανία της Πολιτικής Προπαγάνδας” . https://miir.gr/investigations/tweets/?fbclid=IwAR1q29wY3dVxKR6Xdv6CyqLrDUZzJVe0g0e1_t6OCi7DYXYBTeXsJZUhUag.
- MitchelsteinE,Matassi M,Roczkowski P. (2020). Minimal Effects,Maximum Panic: Social Media and Democracy in Latin America. *Social Media and Society* , σ. 6(4).
- Mowlana,H. (1985). *International Flows of Information: A Global Report and Analysis*. Paris: Unesco.
- Mylonas . (n.d.). Social Media as Propaganda Tools.The Greek Conservative Party and National Elections.
- Nabeel Gillani,Ann Yuan,Martin Saveski,Soroush Vosoughi,Deb Roy. (2018, Aprile 23-27). Me, My Echo Chamber, and I:Introspection on Social Media Polarization. *Web and Society* , σσ. Lyon,France.
-

Nabeel Gillani, Ann Yuan, Martin Saveski, Soroush Vosoughi, Deb Roy. (2018, April 23-27). Me, My Echo Chamber, and I: Introspection on Social Media Polarization. *Web and Science*, σ. 9.

NewsIt. (2015, Ιουνιος 27). *Δημοψηφισμα για την προταση των δανειστών. Ο Τσίπρας προτείνει το ΟΧΙ*. Ανάκτηση Μαρτιος 19, 2022, από <https://www.newsit.gr/politikh/plirofories-diaggelma-tsipra-dimopsifisma/1425314/>

Niklas Luhmann. (2003). *Η Πραγματικότητα των Μεσων Μαζικης Επικοινωνιας*. Αθηνα: Μεταχμιο.

Nikos M. Konstantinos. (2016, March 23). Tsipras, the Greek Crisis and Europe: Negotiating Identities. *Dissertation submitted to the Brussels School of International Studies*. Brussels: University of Kent.

Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs. (20 Νοεμβρίου 2019). *Global Terrorism Index 2019*. <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2019>: United Nations -OCHA.

Peter Dizikes. (2018, March 8). Study: On Twitter, false news travels faster than true stories. Massachusetts.

Peter Parycek, Noella Edelmann (Editors). (2014). *CeDEM14 Conference for E-Democracy and Open Governement*. Austria: Edition Donaou Universitat Krems .

Philipp Rössl, Judith Schossböc. (2014). *Nothing to high and to lose ? Being free on the internet*. Austria: Univertitat of Krems.

Qingning Wang. (2018). Does the Chinese government engage in online public debates? *Global Media and China*, σσ. Vol. 3(3) 158–176.

Rackel k. Gibson. (2013, January 30). Party change, social media and the rise of ‘citizen-initiated’ campaigning. *Party, Politics*, σσ. 2015, Vol. 21(2) 183–197.

Robert Alan Dahl. (1989). *Democracy and its Critics*. Yale University Press.

Rodrigo Zamith & Seth c Lewis. (2014, May 15). From Public Spaces to Public Sphere. *University of Minessota*.

Rowena Cullen. (2001, November 5). Addressing the digital divide. *On Line Informatio Review*, σσ. 311-320.

Rowena Cullen. (2001, August 17). Adressing the Digital Divine. *On Line Information Review*.

Samuel C. Rhodes. (2021, May 01). Filter Bubbles, Echo Chambers, and Fake News: How Social Media Conditions Individuals to Be Less Critical of Political Misinformation. *Political Communication*, σ. 23.

Samuel Wooley & Philip N. Noward. (2019). *Computational Propaganda*. Oxford: Oxford Press University.

Samuel Wooley & Philip Noward. (2019). *Computation Propaganda*. Oxford: Oxford University Press.

Sankin Tanvir. (2022). HATE SPEECH VS FREE SPEECH: THE ONGOING DEBATE AND CHALLENGES IN THE GLOBALIZED WORLD. 2022, *SSRN Electronic Journal (ISSN: 1556-5068)*, σ. 8.

Silvia Marcos-García, Laura Alonso-Muñoz, Amparo López-Meri. (2020, February 24). Extending influence on social-The behaviour of political talk-show opinion leaders on Twitter. *Communication and Society* , σ. 17.

Social Media and Democracy. Fostering Political Deliberation and Participation. (n.d.).

Stamatis Poulakidakos, Anastasia Veneti. (2016). Political Communication and Twitter in Greece. Jumping on the bandwagon or an enhancement of the political dialogue? Στο *R)evolutionizing Political Communication through Social Media*. (σσ. 1-27). IGI Global, USA.

Stylianos Papathanassopoulos. (1997). The Politics and the Effects of the Deregulation of Greek Television. *European Journal of Communication* , σσ. Vol. 12(3): 351–368.

Stylianos Papathanassopoulos, Achilleas Karadimitriou, Christos Kostopoulos, & Ioanna Archontaki. (2021). <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1559286/FULLTEXT01.pdf>. Ανάκτηση Μάρτιος 15, 2022, από In: The Media for Democracy Monitor 2021: How Leading News Media Survive Digital Transformation (Vol. 2) / [ed] Trappel, J. & Tomaz, T., Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg , 2021, p. 177-231.

Taufiq Ahmad, Aima Alvi, Muhammad Ittefaq. (2019, September). The Use of Social Media on Political Participation Among University Students. *SAGE Open* , σσ. 1-9.

Theocharis Y. Lowe W, García-Albacete G. (2014, Αυγούστος 12). Using Twitter to mobilize protest action. *Information, Communication & Society* , σσ. 202-220.

Todd Gitlin. (2014). Where are the Occupy protesters now? *The Guardian* .

University of Oxford. (2021, Ιανουάριος 13). www.ox.ac.uk. Ανάκτηση Φεβρουάριος 15, 2022, από <https://www.ox.ac.uk/news/2021-01-13-social-media-manipulation-political-actors-industrial-scale-problem-oxford-report>.

Uta Kohl. (2022). Platform Regulation of Hate Speech – A Transatlantic Speech Compromise? *Journal of Media Law* .

Vasilis Manavopoulos and Vasiliki Triga. (2017). The 2015 Greek Bailout Referendum as a Protest Action : An Analysis of Media Representations of the Yes and No Campaigns. Στο T. P. Gupta, *Media Representations of Anti-Austerity Protest in the EU*. (σσ. 117-141). New York: Routledge. www.digitaldivide.org. (n.d.).

Yannis Sygkelos. (2015, 2(2), 1-6). A critical analysis of the Greek referendum of July 2015. *Contemporary Southeastern Europe* .

Yannis Tsirbas, Lina Zirganou-Kazolea. (2021, June 10). Greek political scientists under the crisis and the case of the Greek bailout referendum: an intellectual barricade protecting the status quo? *European Political Science* (2022) 21:58–74 .

Yiannis Mylonas, Matina Noutsou. (2018, January 1). The ‘Greferendum’ and the Eurozone crisis in the Danish daily press. *Sage Journals* , σσ. Volume: 59 issue: 3, page(s): 51-66.

Yonghwan Kim, Hsuan-Ting Chen, Homero Gil de Zúñiga. (2013, July 24). Stumbling upon news on the Internet: Effects of incidental news. *Computers in Human Behavior* 29 (2013) 2607–2614 , σσ. 2607-2614.

Ανεξαρτητη Ενημερωση Tvxs. (4 Ιουίου 2021). Μητσοτακης:Τα social media ειναι επικονδινα για την δημοκρατία. *tvxs* , Προσπελαση στις 08/02/2021.

Αντα Σαμαρά. (2021, Αυγουστος 6). <https://www.lep.gr/ta-mesa-mazikis-enimerosis-kai-i-epivo/>.
Ανάκτηση Μαρτιος 15, 2022

Ασημακόπουλος Κώστας. (2018). Ημερα Ραδιοφώνου:Απο το σταθμό Τσιγγιρίδη στη Θεσσαλονίκη στα ψηφιακά των κινητών. *Εθνος* .

Γιάννης Παπαδόπουλος. (03/05/2021). Τα fake «likes» και η ολιγορία του Facebook. *Καθημερινή* .

Γιάννης Τσεκούρας. (2021, Ιουλιος 4). <https://tvxs.gr/news/ellada/enimerosi-stin-ellada-xamili-aksiopistia-kai-anazitisi-eleytherias>. Ανάκτηση Μαρτιος 15, 2022

Γιωργος Τερζης . (2013). Παράγουν πολιτική τα social media;. *Καθημερινή* .

Δημητρης Π.Σωτηροπουλος. (2020, Νοεμβριος 23). Όταν οι Μικροί Αδερφοί επιβλήθηκαν του Μεγάλου: Κοινωνικά δίκτυα και η τυραννία της νέας οικειότητας. *LIFO* , σ. Προσπέλαση στις 10/12/2021.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019, 06 14). [Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του σχεδίου δράσης κατά της παραπληροφόρησης, JOIN(2019) 12 final της 14.6.2019]. Βρυξελλες, Βελγιο.

Ζωή Ψαρρα. (2015). Πήρε φωτιά το Twitter .Το δημοψήφισμα εκτόξευσε τα τιτιβισματα υπερ του ναι ή του οχι. *Πρώτο Θέμα* .

Η ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ . (n.d.). Ανάκτηση Μαρτιος 19, 2022, από Hellenic Parliament: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>

Θάνος Σιτίστας (Επαχτίτης). (2017, Ιουνιος 11). <https://www.ellinikahoaxes.gr/2017/06/11/trust-gap-between-traditional-and-new-media-europe/>. Ανάκτηση Μαρτιος 15, 2022

Θοδωρής Λαϊνάς. (2008). Τι είναι λοιπόν η ηλεκτρονική δημοκρατία;. *Το Βήμα* .

Κωνσταντίνος Βρύζας. (2005). *Παγκοσμια Επικοινωνία -Πολιτιστικές Ταυτότητες*. Αθήνα: Gutenberg.

Κώστας Παπαντωνίου. (2015, Ιούλιος 4). *Τα κανάλια βοηθούν το ΟΧΙ*. Ανάκτηση Απρίλιος 27, 2022, από <https://3pointmagazine.gr/%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%80%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%B2%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%BF%CF%8D>

Μανώλης Ανδριωτάκης. (2021). Τα social media δεν ειναι εργαλεία διαλόγου. *Καθημερινή* .

Μανώλης Ανδριωτάκης. (2021, 19/01/2021 Ημερα προσπέλασης 14/12/2021). Το άρθρο 230 ή «οι 26 λέξεις που δημιούργησαν το Ίντερνετ». ΑΘΗΝΑ.

- Μαρίνα Σπύρου. (2016, 01 05). *Το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 στα ελληνικά Μέσα Ενημέρωσης*. Ανάκτηση April 25, 2022, από Dimosiografia .com: <https://dimosiografia.com/dimopsifisma-ellinika-mesa-enhmerwshs/>
- Νίκος Αλιβιζάτος . (28/06/2015). Δημοψήφισμα ή εκτροπή;. *Καθημερινή* , Προσπελαση 21/12/2021.
- Πασχος Μανδραβελής. (25/11/2012). Η άνοδος και η εξαφάνιση των Αγανακτισμένων. *Καθημερινή* .
- Πουλακιδάκος Σταματής. (2013, Σεπτέμβριος). : «Η προπαγάνδα ως συστατικό στοιχείο του δημόσιου λόγου. Η παρουσίαση του Μνημονίου απο τα ελληνικά ΜΜΕ. *Διατριβή* . Αθήνα : Εθνικό και Καποδιστρικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Σάκης Ιωαννίδης . (26/01/2021). Εποχή κατακερματισμού και πόλωσης. *Καθημερινή* .
- Σαρντεδάκης Νίκος. (1(2), 95-103 2006, Autumn). Η θεωρία για τα κοινωνικά κινήματα και τη συλλογική δράση. *Κοινωνική Συνοχή Και Ανάπτυξη -Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Κρατος*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών: Εκδόσεις Διόνικος.
- Σισσυ Αλωνιστιώτου. (13/03/2022). Χρονικό λογοκρισίας και φόνων. *Καθημερινή της Κυριακής* , 4(Τεχνες και Γράμματα).
- Σισσυ Αλωνιστιώτου. (13/03/2022). Χρονικό λογοκρισίας και φόνων. *Καθημερινή της Κυριακής* , Στο ενθετο Τεχνες και Γραμματα σελ 4.
- Στέλιος Αλεξανδροπουλος. (1995, Ιανουάριος 1). *Στέλιος Αλ'ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ Ή ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 20, 2022, από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7256/6976>: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 86, 83–113. <https://doi.org/10.12681/grsr.667>
- Στέλιος Κούλογλου. (2020, Ιουλιος 20). Ανάκτηση Μαρτιος 19, 2022
- Τζειμς Καραν. (2005). *Μεσα Επικοινωνίας και Εξουσία*. Αθηνά: Καστανιώτης Α.Ε.
- Τζειμς Κάραν. (2005). ΜΜΕ και Δημοκρατία : Ο Τρίτος Δρόμος. Στο *Μεσα Επικοινωνίας και Εξουσία* (σ. 320). ΑΘΗΝΑ: Καστανιώτης.
- ΤΟ ΒΗΜΑ. (07/04/2009). Κατέλαβαν τη Βουλή της Μολδαβίας αμφισβητώντας το εκλογικό αποτέλεσμα. <https://www.tovima.gr/2009/04/07/world/katelaban-ti-boyli-tis-moldabias-amfisbitwntas-to-eklogiko-apotelesma/> .
- Χαράλαμπος Τσέκερης, Νίκος Δεμερτζής. (2020). *Το διαδίκτυο στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-Διένοσις.
- Χαρης Καρανίκας . (2018, Αύγουστος 31). *Protagon*. Ανάκτηση Απρίλιος 27, 2022, από <https://www.protagon.gr/themata/ti-gyreve-to-rwsiko-trol-sto-dimopsifisma-tou-2015-44341680049>: <https://www.protagon.gr/themata/ti-gyreve-to-rwsiko-trol-sto-dimopsifisma-tou-2015-44341680049>